ANTONII RICCOBONI

CIVIS RHODIGINI,

ET PATAVINI, I. C.

HVMANITATEM IN PATAVINO Gymnaſio profitentis,

DE CONSOLATIONE EDITA SVB NOMINE CICERONIS,

IVDICIVM SECVNDVM

Quattuor Diſceptationibus Explicatum.

Quibus ſe à duabus CAROLI SIGONII orationibus defendit.

Cum Indice Copioſiſſimo.

VICETIAE,

Apud Perinum Bibliopolam, & Georgium Græcum Socios.

M. D. LXXXIIII.

RELIGIOSISS.
AC PERILLVSTRI
ADRIAE EPISCOPO
IVLIO CANANIO, SVMMO
PATRONO SVO,

Antonius Riccobonus. S. D.

DICI non poteſt, religioſiſsime Antiſtes, quàm ſint ſoliciti, & anxij, quantoq; timore de nobis afficiantur veri amici, & patroni noſtri, ſi quod nobis periculum impendere videatur famæ, atque exiſtimationis amittendę.

ANTONII
RICCOBONI
CIVIS RHODIGINI,
ET PATAVINI, I.C.
HUMANITATEM IN PATAVINO
Gymnasio profitentis,

DE CONSOLATIONE EDITA
SUB NOMINE CICERONIS,
IUDICIUM SECUNDUM
Quatuor Disceptationibus Explicatum.

[illegible]

VICETIAE,
[illegible]

RELIGIOSISS. AC PERILLVSTRI ADRIAE EPISCOPO IVLIO CANANIO, SVMMO PATRONO SVO,

Antonius Riccobonus. S. D.

DICI non poteſt, religioſiſsime Antiſtes, quām ſint ſoliciti, & anxij, quantoq; timore de nobis afficiantur veri amici, & patroni noſtri, ſi quod nobis periculum impendere videatur famæ, atque exiſtimationis amittendę.

Quæ cauſſa fuit, quamobrem tu ſummus patronus meus, cũ ab Hieronymo Mercuriali, viro vt in arte Medica præcellentiſſimo, ſic in pręclaris litterarum gręcarum, & latinarum ſtudijs, maximopere verſato, amplitudinis tuæ obſeruãtiſsimo, mihique amiciſsimo, controuerſiam intellexiſſes, quæ inter Carolum Sigonium, & me nuper exorta eſt; non parum timere viſus ſis, ne, ſi ad nonnullam hominum famam meorum commendatione laborum, & vigiliarum profluxi, eam potentiſsimi viribus aduerſarij oppreſſus abijcerem. Quam amãtiſsimi animi tui ſolicitudinẽ cum ipſe Mercurialis, vir officioſiſsimus, mihi narraſſet; nihil antiquius habui, quàm vt eam, quantum poſſem, lenirem; cumque quattuor diſceptationes, vt me à duabus Sigonij orationibus defenderem, conſcripſiſſem, eaſque, cui primum iudicium meum inſcriptum fuerat, eidem Mer

curiali

curiali deberi existimarem: eius tamen conſilio,hortatu, auctoritate in tuo ipſas præclariſsimo nomine diuulgaui; non ſolum; vt hoc alterum extaret obſeruantiæ in te meę publicum teſtimonium,& magis omnibus appareret, quantopere mihi colendum arbitrarer benigniſsimum animum tuum in me, totamq; familiam meã immortalibus tibi beneficijs deuinctam: verum etiam, quia hic labor defenſionis meæ,vt ipſius Mercurialis, ſic tuum quoque poſtulare patrocinium videbatur, qui ab ineunte ætate eloquentiæ ſummopere deditus has meas de eloquentia rationes tueri,ac protegere facillime poſſes. Nam, vt pretermittã ſplendorẽ nobiliſsimę patrię tuæ Ferrariæ,pręſtantib. ad omnẽ laudem viris affluentiſsimæ; claritatemque Cananiæ familiæ, quæ religionis ſemper fuit,ac doctrinę clariſsmum domicilium, atque inter alios quamplurimos omni lau

de florentes Cananios, Io. Baptiſtæ, fratris tui; cum excellentem in omni litterarum genere præſtantiam, tum præſtantem in Medica arte excellentiã, vel ſummis principibus, quandiu vixit, chariſsimam: aliaque tua decora, & ornamenta, etiam propria, ob quæ Iulius III. Pontifex Max. te à ſecretis vſus eſt, & ad Epiſcopatus extulit dignitatem: tu, quamuis natura eloquens, eloquentiæ ſtudio mirifice delectaris; homineſque eloquentes ita amas, vt eorum familiaritate nihil gratius, nihilque iucundius habere videaris. In quorum numero (vt alios multos pręteream) eſt Laurentius Gambara grauiſsimus, ac ingenioſiſsimus noſtrorum temporũ latinus Poeta, quẽ Rhodigij diu apud te habuiſti, ſummaq; ſemper beneuolentia complexus es; & Paullus Sacratus ille, cuius latinis ſcriptis nihil eſſe purius, nihil elegantius videtur: quorum præclariſsimorum virorum

rum àmor per te mihi partus me tibi in perpetuum obligauit. Itaque meæ de eloquentia diſceptationes viro eloquenti, & hominum eloquentium, quos ego ſemper ſi non aſſecutus, at ſaltem pro viribus ſecutus ſum, amanti, maxime debebantur: quas tibi, Epiſcopo humaniſsimo, de me familiaque mea optime merito, ita offero, vt ſperem te eas libenti animo accepturum, & tamquàm res tuas (ſunt enim illius, qui ſe, ſuaque omnia tibi iampridem deuouit) protecturum. Quod vt facias, amplitudinem tuam rogo: meque tibi in clientelam etiam, atque etiam commendo. Vale. Patauij. Prid. Kal. Nou. M.D.LXXXIII.

ANTONII RICCOBONI, DE CONSOLATIONE EDITA SVB NOMINE CICERONIS, IVDICII SECVNDI.

Prima Diſceptatio.

SEXTVS *iam agitur menſis, cum ego ad Hieronymum Mercurialem, Medicum clariſſimum, & Comitem per illuſtrem, de conſolatione edita ſub nomine Ciceronis, in multis, & magnis, quæ me tum publice, tum priuatim occupatum, atque impeditum tenere ſolent, negocijs raptim, vt potui, ſcripſi ea, quæ ſatis patrono meo poſſe facere arbitrabar, quæque auditoribus meis non nihil vtilitatis allatura eſſe videbantur. Qua de re cum audiuiſſem magnos per totum terrarum orbem clamores editos eſſe, & contra multos in hac clariſſima vrbe diſputaſſem, qui magis auctoritate non nullorum grauiſſimorum hominum librum eße Ciceronis partim refellendi, partim gratificandi ſtudio, partim alijs de cauſis aſſerentium, quàm argumentorum niti firmitate mihi viſi ſunt:*

tamen, vt verum ſatear, nihil me magis in huiuſmodi cauſa perturbauit, & torſit, quàm quòd Franciſcum Vianellum, ornatiſſimum virum, à ſecretis Illuſtriſſimi Veneti Senatus, facto meo non parum offenſum eſſe, non nulli dictitarunt; & in vulgus iactarunt. Cum enim ſcirent, quod ego ſine dubio ignoraueram, eum eiuſmodi conſolationem edendam tradidiſſe, ipſum à me, quod apertiſſime negaui, & nego, minus honorate ſignificatum eſſe diuulgarunt; quem vt primum eques illuſtriſſimus Ioannes Corarius, coram, & vir Clariſſimus, Benedictus Georgius, per litteras nominauit, nae magnum dolorem concepi, ſtatimque reſpondi, ſi eam rem nouiſſem eius ipſius intereſſe, hominis mecum ab ineunte ætate eorundem ſtudiorum, eiuſdemq. præceptoris, quem publice ſimul audiuimus, conſuetudine, quamuis poſtea locorum interuallo, & occupationum varietate intermiſſa coniuncti, ac propter dignitatem, & auctoritatem ſuam magis mihi honorandi, quàm vllo modo à me ab alienandi; me mihi ab hoc facto fuiſſe temperaturum. Verum, cum alia omnia cogitaſſem præter quàm Vianelli offenſionem; in maxima maleuolorum hominum admurmuratione eam cepi conſolationem, quòd cum fama ſit, haberi Venetijs manuſcriptum conſolationis librum, trecentorum prope annorum antiquitatem præ ſe ferentem; potuerit vir ornatiſſimus exiſtimare, locutum eſſe me non de eo, qui librum edendum tradiderit, ſed de eo, qui ab hinc trecentos annos fortaſſe confinxerit; vt nemo profiteri debeat ſe hac de re ſuccenſere, niſi qui ſe ipſum ſimulaſſe iſtam conſolationem confiteatur, & ſimul mihi cauſſæ victoriam concedat. Acceſſit ad moleſtiam meam, quòd dum putarem mihi inter ceteros in hac cauſa fautorum Carolum Sigonium Mutinenſem, virum doctiſſimum, ac doctrina, & eloquentia ſua clariſſimum, quem ſemper habui ſummum rerum mearum patronum, ecce mihi litteræ allatæ ſunt, quibus ſignificabatur, dixiſſe eum, & ſcripſiſſe multis, aut Ciceronis, aut alicuius Cicerone maioris iſtam eſſe conſolationem. Quod ita miratus ſum, vt qui maximè; diuque ac multum dubitaui, an ea vox de viro ſapientiſſimo credenda eſſet; quoniamque litteras eius hac de

re non

re nō videbam, clara voce negabam id dicere talem virum potuiſſe. Poſtea vero quàm clarior, & notior eius opinio facta eſt, vim ſæpe mihi attuli, an poſſem animo meo perſuadere, quod ipſe putaret; cumque, quò magis cogitabam, eò magis mihi in priſtina mea ſententia permanendum eſſe intelligerem: tamen vide, quid hominis auctoritati tribuam, maluiſſem profectò, vt Cicero cum Platone, ſic ipſe cum eo errare, quàm cum tam multis vera ſentire, meque eius partibus aggregaſſem (honeſtus enim eſt error magnos duces ſequentibus vt ait Quinctilianus) ſi mihi licuiſſet à meo ipſius iudicio iam edito recedere. Cui quando ipſe multas erroris tenebras duabus luculentiſſimis orationibus obijcere conatus eſt, quorum altera conſolationem, de qua controuerſamur, plus nimio laudat, atque in cœlum effert: altera in meis præcipue coniecturis refellendis verſatur, quoniam relinquere auctoritatem, ſequi rationem, neceſſe habeo, non vt cum homine amiciſſimo, & quidem præſtantiſſimo, contendam, ſed vt veritatem defendam, quæ omni eſt hominum dignitati præferenda, cuiuſque tanta eſt vis, vt ab ijs interdum, quos chariſſimos habemus, quibuſque omnia ſumma tribuimus, diſſentire nos cogat, dum vehementi, honeſtoque & admirabili eius indagandæ ſtudio ferimur: cauſam meam agam, atque ita agam, vt à quorundam aliorum mordacibus conuicijs, quibus me lancinare conantur, me protegam. Ac primum ad reprehenſiones aduerſariorum in vniuerſum reſpondebo. Deinde eas ſingulas, quæ de rebus allatæ ſunt, refellam. Tertio agam de verbis. Poſtremo ad ea, quæ in priore meo iudicio properans ſcripſi, alia quædam adiungam; quæ omnia ſi mihi ſoluta fuerint, non verebor, me in eorum caſtra victum conferre, qui contra me pugnant: ſin contra aduerſarios aliquid habuerint roboris, dabitur mihi iuſta excuſatio, vt in prima ſententia permaneam, donec veriora, vel probabiliora afferantur. Neque vero clam me eſt, quantum ſudoris, vel potius ſanguinis mihi fundendum ſit, in tractanda re maxime controuerſa, ac pleniſſima diſcenſionis: tamen Deo bene fauente, quid mea valeant vires, non inuitus experiar. Iam

cum de eo, in quo generatim reprehendor, hæc prima futura ſit Diſce ptatio, ad id accedo. Reprehendit enim me Sigonius in vniuerſum, quòd Ciceronis nomine eum librum priuare conatus ſim, quem propter præſtantiam ſuam ab vllo recentiorum factum eſſe, veriſimile non eſt; ac quærit, quod tantum noſtris, proximiſuè temporibus hominis ingenium, quæ tam ſingularis induſtria, quod tam acre ſtudium, quæ tam accurata eſſe diligentia potuerit, quæ Ciceronem tam perite, tamque artificioſe ſimularit. Fuit, fuit Sigoni, de nomine auctoris Patauij ad aures meas non ſemel inſuſurratum: ſed huiuſmodi ſuſurro ſemper obſtiti, quòd hominem pluris facerem, quàm vt tam ſæpe laberetur, ac de multis eius orationibus vnam quamlibet dicendi grauitate, & elegantia iſti conſolationi anteferrem. Nunc, vt verum fatear, ſi veras eſſe tuas defenſiones exiſtimarem, vt nulli in ea nec ſententiarum, nec verborum, errores, quod probandum ſuſcepiſti, inuenirentur, coniectura ducerer ad ſuſpicandum, fieri poſſe, vt vox illa de auctore vera eſſet. Quis igitur potuit eſſe tantus, & tam præſtans auctor? quis? profecto ſi non tantus, & tam præſtans, ſed longe maior, & præſtantior requiratur, facile poſſe etiam digito monſtrari videtur. Sed nunquam ero tam imprudens, vt quos errores in iſto imitatore notaui, eos tanto viro tribuendos cenſeam. Tametſi enim nemo eſt tam lynceus, quin quandoque offendat, & naturæ noſtræ imbecillitas non patitur, homines vbique linceos eſſe, ſomnuſque non nunquam viris alioquin vigilantiſſimis obrepit, ac nonnulli maximè litterati aſſiduitate laboris defatigati diligentiam, qua vna litterarum ſtudia conſtant, non ſatis ad extremum ſeruant: non faciam tamen, vt tantum reprehendere virum audeam. Sed ſolum, quomodo de eo ſuſpicari poſſem, niſi hanc ipſam conſolationem negligẽtius fuiſſe ſcriptam exiſtimarem, breuiter aperiam. Videretur enim ipſa ei iure attribui poſſe, è cuius domo prodijſſe, quique illuſtria dediſſe documenta exiſtimatur, quàm excellat in Cicerone imitando, ſeque ad eius imitationem ita effingendo, vt contendere quandoque cum eius laude ſane pulcherrima videatur. Cuius nam è domo rogas? dicam

aperte,

aperte, Caroli Sigonii Mutinensis, *cuius familiares eam diuulgarunt. Satis enim conſtat, Franciſcum Vianellum cum Sigonio ſumma eſſe familiaritate coniunctum, qui ipſum olim in Xenodochio, quod ad Di. Marci erat, & in quo tunc optimarum artium explicatores ex publico decreto profitebantur, multos annos vna mecum, & cum multis alijs litterarum ſtudioſis publice cum maxima ſua laude, ac prope incredibili hominum cum admiratione, vt ſolet, docentem audiuit. At ex Vianelli, & Sigonij litteris apparet, editam eſſe conſolationem, priuſquam viderit Sigonius. Id non ego, ſed alij parum credunt, illaſq; litteras fingi potuiſſe argumentantur. At habet Vianellus eius antiquiſſimum contextum ab hinc trecentos, & plures annos factum. Ne id quidem credunt, niſi videant, & putant ita eſſe verum de hoc contextu, vt de alijs multis Ciceronis libris, quos Typographus, vel Librarius his, qui conſolationis librum edidit, ſe editurum fuiſſe profeſſus eſt, niſi ea fuiſſet interturbata. Eant, inquit, Patauini Doctores, & ſuis ſe iudicijs conſolentur. Dum enim increduli mihi opus venditanti, & ad annos triginta priuilegium illuſtriſſimi Veneti Senatus habenti, negocium faceſcunt, eam laudem egregiam, & ampla referunt ſpolia, vt eloquentiæ ſtudioſos alijs Ciceronis libris, de Repub. de gloria, Hortenſio, & conſimilib. priuent; quos mihi patroni mei edendos traderent, vt polliciti erant, niſi tantæ turbæ concitarentur. O facinus indignum, & nefarium crimen, ſi dum in litteraria Repub. ſententiam meam, qualiſcunque eſſet aperui, putans liberi hominis eſſe pro viribus in commune conſulere, ſpretis etiam ineptorum quorundam obtrectationibus tantum detrimenti litterarum ſtudijs attuliſſem. Vera narro, nihilque fingo: id enim à Librario dictitari mihi quidam fide digniſſimus affirmauit: etiam ſi poſtea eam famam de alijs Ciceronis libris non ſine aliquorum riſu percrebeſcentem, ita Vianellus per litteras ad Sigonium declarauit, vt ingenue confeſſus ſit, non eſſe eos M. Tullij, ſed aliquorum veterum ſcriptorum, quos tamen ne ipſi quidem Sigonio id litteris flagitanti adhuc nominatos fuiſſe conſtat; quoſque cum ſe, vt ſcribit*

Sigonius,

Sigonius, ex ipſo antiquitatis promptuario proditurum propediem profiteatur, ſine dubio ſi id fecerit, maximam ab omnibus litterarum ſtudioſis gratiam inibit. Sed, vt ad propoſitum redeam, non ſolum Vianellus Sigonij familiaris eum librum typis imprimendum tradidit: verum etiam alter eiuſdem Sigonij amicus multis legendũ præbuit, nempe Ioannes Sarius Zamoſcius Polonus, is, quem ipſe libri ſecundi de iure Italiæ capite decimo quincto eximiæ doctrinæ, excellentiſque ingenij iuuenem appellauit; & cum quo ſibi fuiſſe conſuetudinem, ac familiaritatem ſignificauit, quippe cui dubitationes proponenti libenter declararet, & maximam doctrinam ſuam communicaret; quemque in familiariſſimis, atque intimis eius eſſe, Paulus Manutius libro ſexto epiſtolarum ad Petrum Miſcouium ſcripſit. De eo igitur meminit vir præcellentiſſimus, & preclariſſimus Ioannes Crato litteris datis ad Hieronymum Mercurialem quas ab ipſo Mercuriali patrono meo mihi conceſſas, vt ſcriptæ ſunt, recitabo, vt ſimul viri eius, quem idem Manutius libro nono epiſtolarum ſingulari doctrina, ac ſapientia virum nominauit, de hac edita conſolatione omnibus opinio pateat. Ioannes Crato Hieronymo Mercuriali S. D. Librum de conſolatione Cancellarium Zamoſcium Regni Poloniæ ante multos annos ſcriptum habuiſſe pro certo ſcio. Iudicij rationes de eo ad te perſcriptas miſit mihi Scutellarius. Eas ad meum iudicium non reuoco. In eam ſententiam, ne Ciceronis libellum, qui in Ciceronis nomine apparet, putem, facile adducor. Sed de imitatione Ciceroniana à tuo Riccobono diſſentio. Diu autem hæc ſtudia elegantiæ, & puri, latinique ſermonis, non voluntate, verum neceſſitate, quam mihi miſera mea ſeruitus attulit, abieci. Ad eam nunc redire, cum in cœlum via ſit quærenda, & munienda, non debeo. Riccobonum vt à me ſalutes, peto. vale. Vratiſlauiæ. Octauo Id. Septembris. M D LXXXIII. Zamoſcius igitur familiariſſimus, atque intimus Sigonij, librum de conſolatione ante multos annos ſcriptum habuit; à quo habuerit, aliorum ſit coniectura: eum Crato non putat Ciceronis, etiam ſi de imitatione Ciceroniana à me diſſentiat,

fortaſſe

ſortaſſe quia ego eius ſcriptorem fuiſſe Ciceronis imitatorem ſcripſerim, ipſe vero aliter ſentiat. Quid? quòd egregia, & præclara ingenia Mutinenſia, quandoque in eo ſe exercuerunt, vt veteres ſcribendo repreſentarent? Nam, vt prætermittam pulcherrimas Ludouici Caſteluetrij, aliorumque Mutinenſium imitationes, & id tantum attingam, quod ad rem, qua de agimus, pertinet, nonne etiam Iacobus Sadoletus, is, qui S. R. E. Cardinalis fuit, Ciceronem in obitu Tulliæ filiæ ſuæ ſe conſolantem ſcriptis ſuis expreſſit? Atque is eſt Sadoletus, cuius exemplum iam tum, cum ætate floreret, ſecutum ſe eſſe Sigonius ad Paulum Sacratum virum non ſolum nobiliſſimum, & religioſiſſimum, ſed etiam eruditiſſimum, & in obſeruando Ciceronianæ dictionis ſtylo maximopere exercitatum ſcripſit, vt legitur libro ſexto epiſtolarum ipſius Sacrati. Eius autem conſolationem, vt verum fatear, nondum vidi: ſed commemoratam animaduerti in epiſtola quadam, quam Ioannes Sambucus, is, quem Paullus Manutius litteris ſuis valde exornauit, ſummi Imperatoris hiſtoricus clariſſimus, hac de re dedit ad Ioannem Michaelem, ampliſſimum Di. Marci procuratorem, apud eius maieſtatem pro Sereniſſimo Venetiarum Prencipe Legatum illuſtriſsimum; quamque ego à Bartholomæo Syluatico Patauino, illuſtriſſimi Senatus Veneti iuriſconſulto celeberrimo, ad Aloyſium filium, egregijs animi bonis iuuenem ornatiſſimum, auditorem meum miſſam, & mihi traditam totam recitabo, vt præter teſtimonium de Sadoleto, ipſum quoque de ſuppoſita conſolatione mecum ſentire, ſimul conſtet. Illuſtriſsimo viro, Ioanni Mihaeli, Di. Marci procuratori, & patrono ſuo omni obſeruantia colendo, Ioãnes Sambucus, S. D. Percurri, nulla fere anima recepta, de conſolatione libellum, Ciceronis maieſtati parum feliciter adſcriptum; ex quo auctoris ingenium ſolutum, ad Ciceronis exemplum labore, atque exercitatione magis, quàm natura, et indolis affinitate comparatum perſpexi. Verba ſingula, & coniuncta, pura, latina, exquiſita: conſecutiones non item, & ambitus vſitatos, minuſque clauſulas aptas comperi: numerum ſententiarum nimis conglobatum, ac frequentem,

tem, epilogis haud loco idoneis munitum, hyperbata, traiectiones verborum inſolentes, vniuerſam ſtructuræ rationem neglectam animaduerti. Addam, à vulgatis grammaticorum regulis interdum ſcriptorem diſceſſiſſe. Philoſophica ſunt, atque teſtata, quæ ponit oratio, genuſque dicendi atque æmulatio ad exemplum iuuentutis, atque ſtyli formandi commendationem accommodata. Credo ego huius imitatorem ſuperiori proxima ætate vixiſſe; & cum Tullij tot libri nondum vulgo comparuiſſent, tentare ipſum, ingeniumque ſimilitudine Ciceronis periclitari voluiſſe. Laudandus conatus: quæ vitioſa videntur, redigenda ad fontes: ſtudijq; ſimilitudo non excludenda à ſcholis. Iudicium illius magni viri probo. Ciceronis ille volumina verſauit, & vt obſeruo, ita ſequitur, ſubegitque vt laudem ſcribendo conſecutus ſit præclaram, ſed cuperem non coniecturis modo, & collatione fragmentorum, ſimiliumque locorum comportatione, verum artificij notatione interim apertius ageret. Mitto Sadoleti repertum ſcriptum eiuſdem argumenti, quod ille admodum iuuenis ſtylo roborando, & ex Cicerone formando exaraſſe videtur; quod non minus, quàm adulterinum æſtimo, meque illuſtriſſimæ magnificentię tuæ commendo. Ipſis Kal. Quinctil. M D LXXXIII. Eſt Sambucus eiuſdem opinionis, cuius ego ſum, fictam eſſe conſolationem: ſed pauca me ſcripſiſſe putat, ad ea, quæ contra ipſam afferri potuiſſent: quod vel ego ingenue fateor, cum omnia propter præpropcram quandam feſtinationem tunc complecti nequiuerim: Sat tamen habeo, vt intelligatur, id quod mihi viſum eſt, multos grauiſſimos viros cenſuiſſe. Si enim auctoritatibus hanc cauſam confirmandam putarem, præter Cratonem, & Sambucum, eſſet mihi auctor inter alios innumerabiles, omnium honeſtarum artium vindex, ac patronus, Guilielmus Sirletus Cardinalis, quem in litteris oculatiſſimum, non eſſe hoc, de quo quæſtio eſt, Ciceronis opus exiſtimare, ad me perlatum eſt: eſſet M. Antonius Muretus, ingenio, & diligentia præſtantiſſimus, quem dixiſſe, hanc eſſe exercitationem iuuenilem, & parui faciendam, quod etiam Sambucus litteris commendauit, certior factus ſum; eſſet Petrus

trus Victorius, is, qui maximam ſibi apud omnes in politiore Humanitate auctoritatem quotidianis laboribus atque aſsiduis vigilijs ſuis, & quidem perilluſtribus, comparauit; quem tam parui hunc librum feciſſe, à multis renuntiatum eſt, vt ne legere quidem voluerit, quemque nondum lecto libro opinionem iam concepiſſe meæ potius, quàm aliorum, congruentem & ſimilem, à nonnullis ſcriptum eſt: eſsent integræ ciuitates, integræ prouinciæ: eſſet ille ipſe, qui contra me diſputauit, Sigonius, qui litteris ad me datis maiorem doctorum hominum partem mecum ſentire, ſeque huiuſmodi argumentum tractaſſe, tanquam παράδοξον, confeſſus eſt. Sed vt auctoritates mittamus, quæ ſine dubio innumerabiles ſunt, & ad ſuſpicionem, quam non nulli de Sigonio habent, quamuis noſtro quidem iudicio falſam, redeamus, quemadmodum Sadoletus Ciceronem ſe conſolantem imitando effinxit, vt ex litteris Sambuci compertum eſt: ſic Sigonius, qui Sadoleti veſtigijs inſiſtere maximè ſtuduit, vt litteris ad Paulum Sacratum miſſis ſignificauit, potuiſſe ſimile quiddam facere non nullis videtur: hęcque opinio multo magis percrebruit, non ſolum, cum ipſam conſolationem ordine ab eo excogitato fuiſſe perſcriptam homines animaduerterũt; verum etiã, cum eum de ipſa tantopere laborare, tanquàm de re ſua, obſeruarunt, & duas præclariſsimas eius orationes hac de re editas eſſe intellexerunt; in quibus ipſe tanta ſententiarum grauitate, tanta verborum copia, tam claris, & illuſtribus orationis luminibus Ciceronem ipſum expresſit, vt ſe longè magis idoneum ad eum ſimulandum, quàm ille fuerit imitator, facilè declarauerit. Mitto illa, quæ ex Ciceronis orationibus in perſona ſua imitatus eſt, vt inter cetera locum illum; Quo tandem ſeculo hoc homines acutisſimi diſſerunt? nempe illo, quo multa eius generis alia felici doctorum hominum diligentia exierunt: qui eſt ſimilis illi in oratione pro Milone; In qua tandem vrbe hoc homines ſtultisſimi diſputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortisſimi viri. In qua imitatione Cicerone modeſtior fuit Sigonius, acutisſimos nominans pro ſtultisſimis: & illa verba; Quærant alia argu-

menta, ſi qua poſſunt, neque enim his, hoc opus Ciceronis non eſſe, aliquando poterunt extorquere : quæ ſimilia ſunt illis in oratione pro Archia; Quære argumenta, ſi qua potes : nunquam enim hic, neque ſuo, neque amicorum iudicio reuincetur; & alia quàm plurima, quæ vt longisſimum eſſet enumerare omnia, ſic iuniores obſeruare diligenter debent, vt à viro grauisſimo, eiuſque ſimilibus modum condiſcant imitandi, nec faciant, quod quidam imperiti, qui fruſtrà vndique libros compilant. Sed de ratione imitationis alio loco : nunc, quàm inſigniter ille Ciceronem loquentem, ſuamque quodammodo cauſſam agentem induxerit, vt non alius ipſum imitans, ſed verè ipſemet Cicero loqui videatur, breuiter obſeruandum eſt. Cum enim Cicero voluntatis ſuæ teſtimonium, atque argumentum pluribus in locis, quaſi de induſtria conſignatum, teſtatumq. reliquiſſet, illud Sigonius in perſona eius ſic expreſſit; Librum ſcripſi, in quo memet de morte filiæ conſolatus ſum : in quo pluribus verbis humanæ vitæ miſerias deploraui; omnes ſententias philoſophorum collegi, qui mortem bonis omnibus præditam, malis omnibus vacuam oſtenderunt; itemq. omnia clariſſimorum noſtræ ciuitatis virorum exempla, qui aut obitum ſuorum conſtantiſſimè pertulerunt, aut ipſi mortem fortiſſimè oppetierunt : in quo animorum immortalitatem, atq. eorum, qui ſe in vita iuſtos, caſtos, atque integros præſtitiſſent, beatitudinem demonſtraui. Quare merito eos à Græcis, tanquam Deos conſecratos, cultoſq. oſtendi; ac propterea eorum exemplo filiam meam optimam conſecraui; &, quam omnium Græcorum, ac Latinorum ingenijs ad immortalitatem nominis celebraram, eandem dedicato etiam fano poſteris colendam, venerandamq. propoſui. Hæc autem omnia adeo variè, copioſè, ac diſertè perſtrinxi, vt nulla à quoquam adhuc conſcripta ſit conſolatio huiuſmodi. O præclarum imitatorem. Si hic totus locus apud Firmianum, vel alium quempiam reperiretur, quis eum non ſolum ſcriptoris auctoritate, qui ipſum citaret, verùm etiam elocutionis ſplendore, & elegantia pro Ciceronis verbis non reciperet? Sed operæ precium eſt videre, vnde illa ſuis verbis expreſſa Sigonius ſumpſerit.

vit. Sic enim legitur de Ciceronis conſolatione, & de vitæ humanæ deploratione in 1. Tuſc. Quid neceſſe eſt, cùm id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmetipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus. De ſententijs philoſophorum libri duodecimi ad Att. epiſtola vigeſima; Neque tamen progredior longius, quàm mihi doctiſſimi homines concedunt; quorum ſcripta omnia, quæcunque ſunt in eam ſententiam, non legi ſolùm, quod ipſum erat fortis ægroti, accipere medicinam, ſed in mea etiam ſcripta transtuli, quod certè afflicti, & fracti animi non fuit. De exemplis clariſſimorum virorum in tertia Tuſc. Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium conſularem, qualis L. Paullus duobus paucis diebus amiſſis filijs, qualis M. Cato, prætore deſignato filio mortuo, quales reliqui, quos in conſolatione collegimus. De animorum immortalitate in prima Tuſculana. Hæc natura & deorum eſt, & animorum. hanc nos ſententiam ſecuti his ipſis verbis in conſolatione hæc expreſſimus; Animorum nulla in terris origo, & quæ ſequuntur. Item; Qui ſe integros, caſtoſq. ſeruauiſſent, his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditum facilem patere. De conſecratione filiæ libri eiuſdem ad Att. epiſtola decima ſeptima; Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam conſecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingenijs ſcriptorum, & Græcorum, & latinorum. De fano epiſtola trigeſima quarta; Fanum fieri volo: neque hoc mihi erui poteſt. De excellentia conſolationis, epiſtola decima tertia; Affirmo tibi nullam Conſolationem eſſe talem. Quis per Deum immortalem hæc omnia exprimere melius potuiſſet, quàm Sigonius fecit? Idem eiuſdem Ciceronis perſonam ſic repræſentauit; Quod factitare Demoſthenem obſeruaui, vt eadem met verba, quoties aptè caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, vt facerem: quòd ea res miram ingenij tenuitatem, & nimiam verborum inopiam indicaret; quibus ego ſic abundaui, vt C. Cæſar me copiæ inuentorem, ac principem benè de nomine, ac dignitate populi Rom.

meritum appellarit. Quamquam autem de induſtria ab hoc inſtituto refugi: tamen cum in conſolatione perbellam quandam ſententiam de animis, non, vnde cetera, genitis intuliſſem, vſque adeò illam probaui, vt de eadem re poſt in prima Tuſculana diſceptans iiſdem verbis repetiuerim: quod elegantius, ac rotundius dici non poſſe cenſuerim; meque è conſolatione ipſa ſumpſiſſe teſtatus ſim. Hiccine, quæſo, eſt Cicero, qui locutus eſt, an Sigonius ſub perſona Ciceronis? profectò, niſi ſcirem eſſe Sigonij verba, ea facilius nomini Ciceronis concederem, quàm totam illam præter fragmenta interiecta conſolationem; quemadmodum etiam illum alium locum; Deſinite mihi maledicere, & quæ mea ſunt, mihi detrahere: quæ vos pro alienis damnaſtis, pro certo mea ſunt, priora ex libro meo de conſolatione, amici mei Lactantij auctoritate firmata, atque omnium adhuc aſſenſione probata: poſteriora ad verbum ex ſecundo meo de finibus. Nonne meam conſuetudinem perſpexiſti, vt ſi res poſtulet, eaſdem ſententias, atque eadem dicendi genera repetam, neque id luminibus eloquentiæ meæ officere poſſe ducam? Quod vos in primis homo quidem Hiſpanus, ſed mei in primis obſeruantiſſimus potuit docere Quinctilianus. Cum his Sigoniani Ciceronis verbis conferantur, ſi placet, inſigniores iſtius conſolationis loci, non facile mea quidem, ſententia inuenietur, qui eis merito poſſit anteferri. Cum igitur tam eleganter, tam polite, tam admirabiliter Sigonius Ciceronem, Sadoleti ciuis ſui veſtigijs inſiſtens, imitari conſueuerit, profectò conſolationem ex manibus amicorum, & familiarium eius profectam, quam Crato, Sambucus, Sirletus, Muretus, Victorius, alijque innumerabiles, & totæ ciuitates, ac totæ prouinciæ Ciceronis eſſe negant, & ipſe quoque Sigonius ſe tanquam Ciceronis, loco παραδόξου, defendiſſe affirmat, eidem met Sigonio, vt nonnulli faciunt, attribuerem, ſi tam polite, tamque artificioſe ſcriptam comperiſſem, quàm ipſe litteris mandauit: cum præſertim in aliquem eorum, qui eius libri fragmenta collegerunt, quorum alter habuit familiares, & intimos illos, qui priores eum habuerunt, & cum ceteris communicarunt; alter, quemadmodum in priore meo iudicio

notaui,

notaui, quoſdam fragmentorum locos ita correxit, vt in eiuſmodi libro leguntur, atque ortus eſt in Polonia, vbi quoque is in manibus nobiliſſimi Poloni ante editionem manuſcriptus conſpectus eſt, facilius, quàm in ceteros poſſe cadere coniectura videatur. Qui enim huiuſmodi fragmentorum negocium ſuſceperit, & neceſſe habuerit omnia loca percurrere, vbi mentio talis conſolationis fieri potuit, atque intellexerit, Crantorem, Theophraſtum, Xenocratem, de luctu minuendo commentarios conſcripſiſſe; is profectò minus difficulter, quàm alij, non ſolum exprimere potuiſſe exiſtimatur ſub nomine Ciceronis, quidquid Ciceronem diſputaſſe ex alijs eius libris, & aliorum omnium auctoritatibus conſtat: verum etiam fingere, ſe habuiſſe prudentes de luctu minuendo commentarios, ex quibus pręcepta collegerit ad leniendam doloris acerbitatem, & legiſſe veteres vel de luctu, vel de morte ſcriptores, Xenocratem, Theophraſtum, Crantorem, quos tamen non legerit, & ſumpſiſſe ex Theophraſti libro ſententias, quas ex arbitrio formauerit; præterea perſequi omnia conſolandi genera, quemadmodum Cicero fecerat; & noua dicta, prout libuit, prodere; ac fragmenta etiam prius non collecta, & poſtea inuenta interijcere, eorumque non nulla ſecare, atque in ea inſerere, quæ liberet. Teſtimonia igitur illa tum Ciceronis, tum ceterorum omnium, non magis meo quidem iudicio probant, Ciceronis librum eſſe, quàm imitatorem in eo diligentem extitiſſe, vt omnia complecteretur, quæ ab omnibus citata eſſent. Quod difficile quidem, & laborioſum fuit, non tamen eiuſmodi, vt fieri aliquo modo ab homine induſtrio potuiſſe non videatur; maxime verò ab eo, qui fragmenta collegiſſet, vel certe collecta diligentiſſimè animaduertiſſet, atque omnem de libro mentionem inueſtigaſſet, omneſq. ea de re ſcriptores excuſſiſſet, ac totam conſolandi materiam animo perluſtraſſet. Quamobrem ſatis apparet meam longè aliam, quàm Sigonij, ſententiam eſſe, ſi modò verè ita ſenſit, vt in orationibus dixit, quod mihi non probatur, & non potius aliud ſentiens hoc ipſum argumentum tractauit, vel, vt ad me ſcripſit, tanquam παράδοξον, vel, vt ipſe litteris editis confitetur; vt amicis gratificaretur,

tur,

tur, vel fortaſſe, quia indignum auctoritate ſua iudicauit, ab ea ſententia recedere, quam prius dixiſſet. Solent enim, inquit Cicero pro Quinctio, homines nobiles, ſeu rectè, ſeu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellere, vt nemo noſtro loco natus aſſequi poſſit. Satis conſtat, cùm Sigonius ſcripſerit, omnia, quæ Cicero de ſe, aut alij de ipſo tradiderunt, à nemine alio, quàm à Tullio, eodem modo ſcribi, aut dici potuiſſe, me longe aliter ſentire. Satis perſpicuum eſt, ſi meliorem hanc conſolationem iudicarem, quid Sigonio reſponderem, illud ſe protuliſſe affirmanti, hunc librum aut Ciceronis, aut certè præſtantiſſimi alterius videri ſibi eſſe ingenij; ac quærenti, ecquando aliàs, noſtris, proximiſvè temporibus homo tam acri inſtructus ingenio, aut tanta præditus induſtria fuerit; qui Ciceronem tam peritè, tamq. artificioſè ſimulare potuerit. Probarem enim illorum vocem, qui aiunt fuiſſe librum à Sigonio confictum vel exercitationis cauſſa, cum iuuenis eſſet, & Sadoleti exemplum talia facientis ſequeretur, etiam ante fragmentorum editionem: vel etiam poſteà, vt experiretur, an pro Cicerone haberi poſſet. Diceremque præſtantiſſimum illud alterum ingenium fuiſſe Sigonij. Cumque Bembos, Naugerios, Victorios, Muretos, alios multos, ſuperiore proxima, & noſtra hac ætate optimos Ciceronis imitatores nominare poſſem: Sigonium tamen hac in re ceteris omnibus anteferrem. Sed tantum abeſt, vt ipſum huiuſmodi imitationis auctorem fuiſſe exiſtimem, vt eam alicui tribuam non Cicerone maiori, ſed ne cum Cicerone quidem, immo ne cum Sigonio quidem comparando, non præſtantiſſimo ingenio, ſed cui multa ad ſingularem illam præſtantiam defuerint, quæ à Sigonio tantopere celebratur. Quod ſpero me multo magis probaturum, ſi priùs ſingulas Sigonij reprehenſiones aduerſus me editas ſine vlla pertinacia refellero. Quoniam vero huic primæ parti eſt ſatisfactum, ad ſecundam cauſſam eſt accedendum.

ANTONII RICCOBONI, DE CONSOLATIONE EDITA SVB NOMINE CICERONIS, IVDICII SECVNDI.

Secunda Diſceptatio.

FAteor *longè mihi aliud eueniſſe, quàm Sigonio euenerit. Is enim dicit, ſe accepto libro, de quo quæſtio eſt, primùm obſtupuiſſe, atque alienum eſſe aliquid propter ſuſpicioſam humanã naturam duxiſſe: deinde, vt legere multis audientibus cæperit, ac ſententiarum grauitatem, verborum ſplendorem, ac ſingularem totius compoſitionis lenitatem ſine vlla negotiorum repugnantia ſenſerit, illicò ad contrariam ſententiam inclinaſſe: atque in ea poſt firmius perſtitiſſe, poſtquàm rem per ocium, vt ſedatiore, ſic intentiore mente, ac cogitatione luſtrarit. Ego verò, cùm ſuperiore proximo anno plurimum mihi gaudij attuliſſet illuſtriſſimus Di. Marci procurator Venetus, Joannes Michael, maximus litterarum patronus, quem honeſtatis, amplitudiniſq. gratia nomino, affirmans*

eum

eum librum Venetias delatum eſſe, qui certo Ciceronis eſſe crederetur, primum accepto eo multo magis gauiſus ſum, vt par erat, nihilque habui dubitationis, quin ipſius Ciceronis eſſe poſſet, vt nec de Liuij quidem, ac Paterculi hiſtorijs, nec de eiuſdem Ciceronis oratore, ac Bruto, atque ipſis ad Att. & aliquot ad Brutum epiſtolis memoria patrum noſtrorum & noſtra iuuentis dubitari intelligebam. Deinde vt primum legi, & nec ſententias, nec verba Ciceronis maieſtati congruentia, totamque compoſitionem ſolutam, & Ciceroniano vinculo minimè nexam, non ſine aliqua rerum repugnantia comperi; ſtatim contrariam opinionem concepi, cauſſaſq. aliquot, cur ita opinarer, petenti Hieronymo Mercuriali, viro clariſſimo, aperui, atque in eo, quod prius animo comprehenderam, perſeueraui, poſtquàm re diligentius, atque acrius per has publici muneris vacationes explorata, & perſpecta, plura alia inueni Ciceronis nomini repugnantia, quæ poſtea exponam, & ne ijs quidem, quæ hoc menſe eruditiſſimus Sigonius aduerſus coniecturas meas litteris conſignata in lucem, & aſpectum hominum produxit, de ſententia deceſſi. Cur autem non deceſſerim, cum hac diſceptatione declarandum, atque explicandum ſit, priuſquàm ad ſingula, quæ mihi obiecta ſunt, reſpondeam, vt iunioribus gratificer, Rhetorum more totam cauſſam conſtituam. Intentio enim Sigonij eſt, Liber de conſolatione nuper editus Ciceronis eſt. Repulſio mea, Ciceronis non eſt. Quæſtio coniecturalis, Vtrum ſit, necne. Ratio, Quia nec res, nec verba continet Ciceroni congruentia. Firmamentum, Immo verò continet. Iudicatio generalis iuridicialis, Vtrum contineat, nec ne. Iam, vt meam rationem confirmarem, octo coniecturas adducebam, de rebus quidem quinque: at tres de verbis. Prima de rebus fuit; quòd in principio ſententia eſt imperfectior, quàm vt Ciceroni tribui debeat. Altera, quòd, quæ in hoc libro vituperata eſt Senectus, in Catone maiore ſine vlla excuſatione laudata eſt. Tertia, quòd adhibita ſunt multa in alijs etiam locis vſurpata, cum parua mutatione, & magna plerunque deprauatione. Quarta, quòd inſerta ſunt fragmenta eodem ordine, quo à fragmentorum inueſtigatoribus

gatoribus edita ſunt, & interpoſita quædam, quæ non ſunt Ciceronis, & addita non nulla, quæ rei veritati repugnant. Quincta, quòd quædam exempla clariſſimorum virorum aliter commemorata ſunt, quàm à Cicerone fuiſſe narrata videantur. & quædam prolata, quæ incertum eſt, an ab eo comprehenſa fuerint. Quod attinet ad verba, prima coniectura erat, quòd quædam eſſent minus Ciceroniana. Altera, quòd alia minus proprie dicta. Tertia, quòd non nulla minus latina. Quas omnes Sigonius reprehendit. Quomodo autem reprehenderit, & quid ad ſingulas eius reprehenſiones reſpondeam, operæ precium eſt explicare. Tota igitur controuerſia eſt de qualitate rerum, & verborum, quæ in hac conſolatione continentur. Hac autem diſceptatione de rebus, ſequenti de verbis agemus.

I. Ac reprehendit quidem primùm Sigonius, quòd ſcripſerim, ſi Cicero principium illud feciſſet, Quamquam recentibus morbis medicinam adhibere vetant ſapientes, eum in quarta Tuſculana fuiſſe id ſignificaturum, vbi eius ſententiæ, quæ fuit Chryſippi, mentio facta eſt, ipſamque aliqua muniri ratione ex præcepto Ariſtotelis debuiſſe, tamquam controuerſam. Sed, vt ordine conuerſo agam, contendit ille, non fuiſſe neceſſe Ariſtotelis vti præcepto, duabus rationibus. primùm, quia ſententia erat probabilis. nam probabile, auctore eodem Ariſtotele in Top. dicitur illud, quod ab omnibus, aut pleriſque, aut certè à ſapientibus, & ab his, aut omnibus, aut pluribus, aut maximè probatis approbatur; & illa firmatur ſapientiſſimorum hominum auctoritate; Hippocratis, qui dixit, Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principijs, modò non turgeant, plurima verò non turgent: Platonis in Timæo, cuius verba ſunt; Morbi, niſi pericoloſiſſimi ſint, medicamentis non ſunt irritandi, nec difficile malum pharmacis inſtigandum: Chryſippi, qui vetuit ad recentiores quaſi tumores animi remedium adhibere: Plinij, qui ait; Crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit. Prætereà, quia etiam Plutarchus, & Seneca in exordijs conſolationum ſuarum eandem

ſententiam nulla ratione fultam adhibuerunt. Plutarchus ſic; Quando peritiſſimi medici confertim ingruentibus vitioſorum humorum fluxionibus non ſtatim medicamenta applicant, ſed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remedijs ipſum vltrò concoctione quadam emolliri. Seneca ita; In morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, quàm immatura medicina. Hæc Sigonius; quæ non ſatis ſcio, an ei ſint concedenda. An verò ſic argumentatur, ſententia eſt probabilis, ergo nulla indiget ratione? Quomodo id conſequitur? Quod ſunt probabilia, quæ niſi habeant rationem adiunctam, abſurda videantur? Probabile profectò erat, Non poſſe mentiri quemquam, aut contradicere, neque duas de rebus ijſdem contrarias orationes habere, quia id probabatur Antiſtheni: & fortitudinem, ſapientiam, iuſtitiam, idem eſſe, neque nos natura iſtarum rerum quidquam habere, ſed vnam eſſe ſcientiam, qua hæc omnia tra derentur, quia Protagoræ: & nihil in rerū natura eſſe, quod ſit, quia Gorgiæ: & eadem tum poſſe, tum non poſſe fieri, quia Zenoni: & omnia, quæ ſunt in hac rerum vniuerſitate, eſſe vnum, quia Meliſſo: & omnia moueri, ac continenter fluere, & ſemper fieri, nihilque vnquam eſſe, & contraria eadem eſſe, quia Heraclito: & quidquid eſt, immobile eſſe, & vnum, quia Parmenidi: & ſanitatem non eſſe bonum, quia Chryſippo: & alia huiuſmodi quàm plurima; quæ alijs philoſophis placuerunt. ea tamen omnia egebant ratione, vt crederentur. Cumque Ariſtoteles egit de addenda, vel non addenda ſententiæ ratione, ſine dubio non intellexit, quod Sigonius ſignificat, tunc rationem non addendam, cum aliquo modo ſententia probabilis eßet, addendam, cum probabilis non eſſet: ſed tametſi probabiles exiſterent ſententiæ, eas tamen ratione muniendas, ſi controuerſæ viderentur, aut præter opinionem, ſi obſcuræ, ſi contra ea, quæ in ore multitudinis ſunt poſita. Iam illam ſententiam, Non debere medicinam recentibus morbis adhiberi, non negaui, vt notat Sigonius, probabilem eſſe: ſed ſcripſi exiſtere contra illud, quod ore omnium contritum, & peruulgatum eſt, Principijs obſta: & idcirco tamquam controuerſam, & aliquantulum obſcuram, fuiſſe aliquá

ratione fulciendam. Itaque notaui melius feciſſe Ciceronem in quarta Tuſc. qui non nullam Chryſippeæ ſententiæ rationem ſignificauit; melius Plinium, melius Ouidium; quemadmodum etiam melius fecit Hippocrates, qui rationem aphoriſmi tantopere contra me non ſolùm à Sigonio, ſed etiam à plurimis alijs decantati, videtur ſignificare in illa exceptione, Modò non turgeant: plurima verò non turgent; vt intelligatur pleroſque vitioſos humores in principio non medicandos, nec vllo auxilio mouendos; prius quam cocti fuerint, quia plerique non turgent, nec ſuopte cientur impetu ita, vt ſtatim remedium requirant. melius denique fecit Plato in Timæo, qui ad ſententiam ſuperius notatam illam rationem pluribus verbis expreſſam adiunxit; Omnis nanque morborum conſtitutio animalium naturæ quodammodo ſimilis eſt. Sanè animalium compoſitio ab ipſo generationis exordio certis temporum curriculis terminatur: idque & genus vniuerſum patitur, & animal vnumquodque ab ortu fatale uiuendi ſpatium in ſe ipſo exceptis neceſſarijs paſſionibus continet. Etenim trianguli ab ipſo initio ſingulorum vim poſſidentes vſque ad certum tempus ſufficienter ad vſum vitæ cohærent: vltra id nemini vita prorogatur. Idem quoque conſtitutionis modus languoribus conuenit; quos ſiquis contra fatalem temporis curſum pharmacis amputare contenderit, ex paruis ingentes, ex paucis multi euadere conantur. Quod attinet ad Plutarchum, & Senecam, illius quidem ſententia in conſolatione ad Apollonium enthymematica videtur exiſtere, quæ habeat incluſam rationem, ita vt intelligatur, ingruentibus vitioſorum humorum fluxionibus ex conſuetudine præſtantiſſimorum medicorum non ſtatim medicamenta applicanda, quia prius tumor, inde ortus, ſit ipſe vltrò concoctione quadam emolliendus, & ad maturitatem perducendus. Huius verò ſententia in Conſolatione ad Albinam matrem accipit vim rationis ex ſuperioribus verbis. Sic enim legitur; Sciebam dolori tuo occurrendum non eſſe, ne ipſa eum ſolatia irritarent, & accenderent. Nam in morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immatura me-

C 2 dicina.

*dicina. Cur igitur medicina immatura eſt pernicioſa, & periculo-
ſa? nempe, vt declarant ſuperiora verba; quia morbos irritant, &
accendunt; quæ ratio addita non eſt, quia ſatis intelligebatur. De-
nique, vt Plutarchus, & Seneca Ariſtotelis præceptum non ſerua-
uerint, quod putat Sigonius, ſtatim'ne ſequetur, alijs ſeruandum
non eſſe? Atque hæc omnia eò pertinent, vt illa ſententia initio
conſolationis poſita admittatur, tamquam probabilis & vera, ſed
in eo imperfecta, quòd ſuam non habeat adiunctam rationem.
Quid? ſi oſtendero, illam ipſam nec probabilem, nec veram eſſe,
nec illorum quidem, quos citat Sigonius, auctoritate ſatis firma-
tam? primum autem obſeruandum eſt, differre quodammodo inter
ſe ἰᾶσθαι καὶ θεραπεύειν, id eſt, medicinam adhibere, & φαρμακεύειν,
id eſt, medicamento purgante vti. id enim ſignificare φαρμακεύειν
doctiſſimi homines obſeruarunt. Illud eſt genus, & pertinet ad om-
nes partes Medicinæ, quæ commemorantur tres, διαιτητικὴ, χειρουρ-
γικὴ, καὶ φαρμακευτικὴ, quarum prima victus ratione, altera
manu, tertia pharmacis medetur: hoc verò eſt illius ſpecies, & per-
tinet tantum ad eam partem, quæ pharmacis vtitur. Iam falſum
eſt illud, vt generatim dicatur, recentibus morbis medicinam non
eſſe adhibendam: ſemper enim aliqua medicina conuenit, ſi non
tertia, aut ſecunda (non enim ſæpe initijs morborum pharma-
ceutica, aut chirurgia adhibenda eſt) at ſaltem prima; vnde il-
lud apud Ciceronem ad Att. Diæta curari incipio: chirurgiæ
tædet; & in quolibet morbo ſui dantur medendi gradus, vt ferè
prius præparentur humores, deinde vehementioribus remedijs cu-
rentur; quæ omnia pertinent ad rei medicæ rationem. Quare ſim-
pliciter dicere, Medicinam adhibere vetant ſapientes, eſt tam fal-
ſum, quàm quod falſiſſimum. tametſi enim vetant adhibere medi-
cinam purgantem, non tamen prohibent, quominus aliqua medi-
cina adhibeatur. alioqui tollerent excellentiam Medicinæ, quæ in
principijs morborum maximè cognoſcitur. Quò ſpectat aphoriſ-
mus Hippocratis vndeuigeſimus in libro ſecundo; In principijs mor-
borum, ſi quid mouendum videtur, moue. Ratio eſt in ſequenti
aphoriſmo,*

aphoriſmo; Circa initia, & finem morborum remiſſiora ſunt omnia: in vigore vehementiora. At illa ſententia probatur Hippocrati, Platoni, Chryſippo, Plinio, Plutarcho, Senecæ, vt appareet ex verbis illorum ſuperius notatis. Immo verò non probatur, ſi diligentius, quid ſenſerint, inueſtigemus. Nunquam enim indicarunt in vniuerſum, medicinam recentibus morbis non eſſe adhibendam: ſed aliquam non conuenire, aliam conuenire. Cum enim Hippocrates ſcripſit, Concocta medicari, ac mouere, non cruda, neque in principijs, locutus eſt, non de omni medicina, ſed tantum de purgante, quæ ſi in principijs prohibetur, non idcirco excludit alias. Non enim ait ἰᾶσθαι, *ſed* φαρμακεύειν, *id eſt, non ſimpliciter medicari, ſed remedio purgante medicari. Plato quoque in Timæo egit tantum de Pharmaceutica, cuius verba ſunt,* Τὰ νοσήματα ὅσα μὴ μεγάλους ἔχει κινδύνους, οὐκ ἐρεθιστέον φαρμακείαις. *Morbi niſi magna habeant pericula, non ſunt irritandi pharmacis. Sed non ob id vetuit alias medendi rationes. Itaque ſubiunxit,* Διὸ παιδαγωγεῖν δεῖ διαίταις πάντα τὰ τοιαῦτα, καθ᾽ ὅσον ἂν ᾗ τῳ σχολή, ἀλλ᾽ οὐ φαρμακεύοντας κακὸν δύσκολον ἐρεθιστέον. *Quapropter diligentia victus corrigendi, & gubernandi ſunt morbi, prout cuique datur otium, neque difficile, infeſtumque malum pharmacis inſtigandum. Præterea Chryſippus agens de recentibus quaſi tumoribus animi ſignificauit eandem eſſe rationem tumorum animi, & tumorum corporis; vt, quemadmodum illi non ſunt ſtatim pungendi, ſed prius illito aliquo vnguento molliendi: ſic hi non ſtatim requirunt conſolationem, ſed prius præparationem quandam ad ipſam conſolationem; quæ præparatio pertinet ad artificium quoque oratorium, vt qui vult conſolari, prius ad merentis affectum ſe accommodet, quàm ad officium accedat conſolandi. Itaque non omnem videtur medicinam ſuſtuliſſe, ſed tantum indicaſſe, potentiſſimum remedium non eſſe initio admouendum. Et Plinius, tametſi tradidit, crudum vulnus medentium manus reformidare, ne ſtatim ferrum admittatur, & dolor augeatur: non tamen negauit*

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

gauit ipſum crudum vulnus alicuius vnguenti gaudere emollitione. Et plutarchus non ſimpliciter egit de omni medicina; ſed de Pharmaceutica. eius enim verba ſunt; οὐδὲ εὐθὺς προσφέρουσι τὰς διὰ τῶν φαρμάκων βοηθείας, ἀλλ' ἐῶσι τὸ βαρῦνον τῆς φλεγμονῆς διὰ τῆς τῶν ἔξωθεν ἐγχρίστων ἐπιθέσεως αὐτὸ δι' αὐτοῦ λαβεῖν πέψιν. *Neque ſtatim applicant ex pharmatis auxilia, ſed ſinunt grauedinem inflammationis foris applicatis remedijs ipſam per ſe accipere emollitionem. Cum ergo docuerit non applicari pharmaca, aperuit tamen aliqua externa remedia adhiberi; vt aliqua prorſus medicina opus ſit, quamuis non pharmaceutica. Poſtremò Seneca ſcripſit, in morbis nihil eſſe magis periculoſum, nec pernicioſum, quàm immaturam medicinam, id eſt, præter tempus præbitam, quemadmodum ſi pharmaca initijs morborum præbeantur, quibus tunc vti non oportet; cum tamen aliqua alia medicina; ſaltem præparans, etiam incipientibus morbis, tempeſtiua eſſe poſſit. Ex quibus ſatis meo quidem iudicio patet, illam ſententiam generatim prolatam de medicina recentibus morbis non adhibenda, minimè probabilem, minimeque veram exiſtere. In priore autem parte reprehenſionis de Ciceroniana conſuetudine citandi priores libros in poſterioribus, cum res aliqua illorum in his poneretur, quid eſt, quòd diutius immorer, cum ego quoque paruum in ea re momentum collocauerim? Scripſi enim ſic; Sed ſi id aliquem non mouet, quòd potuerit Cicero de eadem re in duobus vel pluribus libris agere, etiam ſine vlla mentione repetitionis: at ſaltem mouere debebit locorum cum parua mutatione, & magna plerunque deprauatione multitudo. Quid erat igitur, quòd de re confeſſa tam multa notarentur? Accedit quòd eam rem obſeruaui non tamquam neceſſariam, quæ perpetuò ſeruaretur, ſed vt veriſimilem, quæ plerunque ita ſe haberet apud Ciceronem, maximè verò de libro conſolationis, cuius ſententias cum oblata eſt occaſio commemorandi, ſolitus eſt mentionem facere eius ipſius libri, vt exemplis probaui. At Cicero non potuit ſcribere,*

bere, Quod vetat Chryſippus, vt in conſolationis principio ſcripſimus: quia hic non nominarat Chryſippum, ſed ſapientes, quæ vox cadere in alios etiam poterat, quàm Chryſippum. in quos alios cadere, ſi ſententia erat Chryſippi? prętereà, cur non potuit ſignificare, illam ſententiam poſitam in principio fuiſſe Chryſippi, etiam ſi ſapientes nominauerat pro Chryſippo? illud autem, Vt in conſolationis principio ſcripſimus, non referebam ad illud, Quodque vetat Chryſippus; ſed ad illud, Ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere; vt ſignificaretur in eo principio ſcriptum eſſe, non Chryſippum vetuiſſe, ſed recentibus morbis medicinam non adhibendam. Iam diſtinguat, quid, & quantum velit, non repugnabo: dixi enim, me ea de re nolle contendere, ac laborare; quam ipſemet aliâs conceſſi; vt potuerit Cicero (repeto enim verba mea) de eadem re in duobus vel pluribus libris agere, etiam ſine vlla mentione repetitionis. Colligebam enim veriſimilia, vt plura coaceruata in re maximè dubia vim aliquam afferrent argumentationi: at non eram tam imperitus, vt putarem veriſimilia eſſe neceſſaria, & eodem modo ſemper ſe habentia. Nunc venio ad ſecundam reprehenſionem.

II. Scripſeram, auctorem imitationis, cum ageret de conditionibus ætatum, mirè ſenectutem vituperaſſe; idque ſi feciſſet Cicero, eum in libro de ſenectute, quem paullo poſt ſcripſit, ſe excuſaturum fuiſſe, vbi ipſam ſenectutem magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accuſationibus defendit. Apertè confiteor, inquit Sigonius, me huius argumenti vim non perſpicere; Si Cicero in conſolatione ſenectuti maledixiſſet, poſt in Catone eam laudans excuſationem adhibuiſſet. quippe non video, quomodo Cato, qui apud Ciceronem ſenectutem ab illis quattuor criminibus vindicauit, ſe excuſare potuerit, quòd Cicero eam in conſolatione vituperaſſet. Ohe, deſinat tandem amicus ſic cauillari. eſſet vero caput meum tota dignum Anticyra, ſi id fieri potuiſſe exiſtimarem. Quid? non'ne ille dia-

logus

logus eſt eiuſdem Ciceronis, cuius fuit conſolatio? non'ne potuit Cicero in proœmio ſe excuſare, quemadmodum in proœmio libri primi de Oratore ſe excuſauit de commentariolis ſuis inchoatis, atque rudibus, qui ſibi puero, aut adoleſcenti exciderant? non'ne potuit etiam ſub perſona Catonis non nominatim, ſed in vniuerſum, eam adhibere excuſationem, vt diceret, in conſolationibus, vbi agitur de conditionibus ætatum, ſolere ſenectutem vituperari, ſed id fieri, vt cauſſæ ſeruiatur, verè autem omni laude eſſe dignam; vt ſcilicet prudens lector, qui, & conſolationem, & illum dialogum eſſe Ciceronis non ignoraret, quò illa verba tenderent, poſſet animo comprehendere? Quid? quòd idem negat, fuiſſe ullam purgationem neceſſariam, quia defenſio Catonis, accuſationi Ciceronis non repugnauit? Id fortaſſe verum, ſi de vero agatur Cicerone, quem nuſquam apparet ſenectutem in ſua accuſaſſe conſolatione, etiam ſi miſerias humanæ vitæ deplorauerit; quod alijs multis argumentis, quàm incommodis ingraueſcentis ætatis ex Axiocho vel Platonis, vel Aeſchinis (Diogenes enim Axiochum eſſe huius, non illius oſtendit) repetitis, potuiſſe facere videtur; quemadmodum fecit Plinius in proœmio libri ſeptimi, vbi miſerias hominum nulla ſenectutis habita mentione recenſet; cuius loci, quamuis notiſſimi, verba omnia placet hic recitare, vt intelligatur, quot, & quantæ miſeriæ poſſint commemorari etiam ſine ſenectutis commemoratione. Hominis, inquit, cauſſa videtur cuncta alia genuiſſe natura, magna, & ſæua mercede contra tanta ſua munera, vt non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum alienis velat opibus: ceteris variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquammas, vellera. Trũcos etiam, arboreſque cortice, interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abijcit ad vagitus ſtatim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio.

At Her-

At Hercule riſus præcox ille, & celerrimus ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus. Itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusq; deuinctis flens, animal ceteris imperaturum: & à ſupplicijs vitam auſpicatur, vnam tantum ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab his initijs exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos. prima roboris ſpes, primumq. temporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans vertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totq. medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque ſubinde nouitatibus victæ. Cetera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci: breuiterq; non aliud naturæ ſponte, quàm flere. Itaque multi extitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ocyſſimè aboleri. Vni animantium luctus eſt datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio, vni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confuſior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in ſuo genere probè degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia: leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentum morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ, ac piſces, niſi in diuerſa genera ſæuiunt: at Hercule homini plurima ex homine ſunt mala. Hæc ille. Videat ergo Sigonius, quàm firmum ſit argumentum illud; Cicero humanæ vitæ miſerias in conſolatione deplorauit. Igitur ſenectutis accuſationem intulit. Sin de ſimulato agatur Cicerone, breuiter videamus, an id verum ſit, quod dixit Sigonius, nullam repugnantiam eſſe inter diſputationem iſtius conſolationis de ſenectute, & illam Ciceronis in Catone maiore. Quid ergo dicit iſte? Senectutem eſſe incommodorum, ac miſeriarum, languoris, calamitatiſq; pleniſſimam, & hoc modo voluptatis expertem. Audiamus verba

eius, ſic enim facilius perſuaderi nobis patiemur. Quid ego, inquit, de ſenectutis incommodis, ac miſerijs loquar? quas plurimas eſſe, & grauiſſimas, & nomen ipſum languoris, calamitatiſque pleniſſimum indicat, & adſpectus ipſe ſenum hominum patefacit. Quid Cicero ſub perſona Catonis? In eo ſenectutem fortunatam eſſe, quòd à voluptate, re vitioſiſſima, ſit aliena; quòd, ſi quid detur voluptati, epulis modicis delectari poſſit; quòd, ſi non habet tantam titillationem, ne tantam quidem habeat deſiderationem, quantam adoleſcentia; quòd maximam capiat iucunditatem in ocio ex pabulo ſtudij, atque doctrinæ, ex agricultura, ex auctoritate, qua prædita eſt, quæ ſuperat omnes adoleſcentiæ voluptates; quòd, ſi qua vitia videatur habere, moroſitatem, anxietatem, iracundiam, difficultatem, illa ſint morum vitia, non ſenectutis. Quid prætereà iſte ſimulatus? Miſeros eſſe ſenes, quia corpus habeant infirmum: eius enim verba ſunt; Senem videre trementem, incuruum, canum, imbecillum, infirmum. Quid Ciceronianus Cato? Senum miſeriam nullam eſſe, ſi vires adoleſcentum non habeant, quemadmodum ne adoleſentum quidem, ſi non taurorum, aut elephantorum; atque, ſi vlla miſeria ſenectuti accidat propter defectionem virium, id adoleſcentiæ vitijs effici ſæpius, quàm ſenectutis; ſi'que multi ſenes ſint plus nimio imbecilles, id non proprium ſenectutis eſſe vitium, ſed commune inualetudinis. Addit ille, Ex eo manare quoque ſenum miſeriam, quòd non procul abſint à morte. id enim ſignificatur his verbis; Quid eſt aliud ſenem videre, quàm cernere morientem viuum, aut viuentem mortuum? Addit hic, Ne ob id quidem miſeros eſſe ſenes, quòd non procul abſint à morte, quæ omni ætati eſt communis, quę habenda eſt in bonis, quæ non timenda, quæ ex animorum immortalitate affert felicitatem. Poſtremò ille, Magnam eſſe ſenectutis miſeriam, quòd auocet à rebus gerendis. Sic enim apud illum legitur; Ac, ſi non nullis viſum eſt, magnam eſſe ſenilis ætatis conſolationem, prudentiam vſu rerum quæſitam, quæ illius ætatis propria eſt; eoſdem illos fateri oportet, ex eo ipſo fonte manare etiam ad ſenes non minimum doloris, atque moleſtiæ. Qui enim ſe prudentem, rerumque

agendarum peritum agnoſcit, cur non doleat, quæ optimè intelligit, præ ætatis vitio optimè etiam perficere non poſſe? &, ſi patriam diligit, cur non angatur, quòd, quam conſilio iuuat, opera etiam iuuare non poſſit? eo'que maior prudentium dolor eſt, quòd optimorum conſiliorum fructum nulla alia ratione percipi poſſe, quàm, ſi optime ad exitum perducantur, intelligunt. Quòd niſi vir optimus, patriæq. amantiſſimus ad agendum accedat, prorſus inania ſint futura. Hic verò, ſenes ſat habere, ſi ea agant, quæ ſenibus conueniunt, quæque vel infirmis corporibus animo tamen adminiſtrantur. Nunquam mihi auctoritate ſua perſuadebit Sigonius, hæc inter ſe conuenire. Quòd ſi Cicero cauſſæ ſuæ ſeruiuiſſet, vt modò ſenectutem vituperaret, & accuſaret, modò laudaret, & defenderet, mihi certe veriſimille eſt, eum aliqua excuſatione fuiſſe vſurum, vt feciſſe in Lælio notaui, & quidem vſurum, vt ſuperius dixi, aut in proemio, quod in huiuſmodi quæſtionibus eſſe ſeparatum, & omnia complecti poteſt, aut per occultam quandam ſignificationem; vt occulte quoque ſignificaſſe hic egregius imitator dialogũ de ſenectute poteſt exiſtimari, qui, vt legerit Ciceronianam in ſenibus prudentię commendationem, videtur voluiſſe Ciceroni reſpondere illis verbis; Ac, ſi non nullis viſum eſt magnam eſſe ſenilis ætatis conſolationem, prudentiam vſu rerum quæſitam, & quæ ſequuntur, quibus oſtendit, ſenes quidem eſſe prudentes, ſed dolere, & angi, quòd quæ prudentia dictat, efficere non poſſint. De ea verò ſententia; Quia communi, & præcipua hominis conditione non vteretur, aliorum, qui ipſam reprehenderunt, non meum eſt reſpondere. Sequitur cauſſa de multis Ciceronis locis cum parua mutatione, & magna plerunque deprauatione in ſimulatam Conſolationẽ inſertis, qui ad tertiã Sigonij pertinent reprehenſionẽ.

III. *Conatur enim demonſtrare, rectiſſime factum eſſe, vt hiſtorias, vt fabulas, vt verſus, vt ſententias multas Cicero repetiuerit. Quod ne ego quidem negaui: ſed tantum obieci, multa fuiſſe leuiter immutata, & plerunque deprauata. De quo ſi quis dubitet, is mea audiat verba ſuperius quoque recitata; Sed, ſi id aliquem non mouet, quòd potuerit Cicero de eadem re in duobus vel pluribus locis*

agere, etiam ſine vlla mentione repetitionis: at ſaltem mouere debebit locorum cum parua mutatione, & magna plerunque deprauatione multitudo. Id vt appareret, multa ante lectorum oculos propoſui, ex quorum collatione facile cuique poſſe patère arbitrabar, quanto eſſet imitator Cicerone inferior. Quod quoniã tantum abeſt, vt Sigonius confiteatur, vt potius iſtam conſolationem, ſi cum multis Ciceronis libris conferatur, aut paribus aut clarioribus orationis luminibus illuſtratam eſſe contendat; danda opera eſt, vt id, quale ſit, intelligamus. Ac excuſat quidem Sigonius in Cicerone earundem rerum aliquot verbis paullulum immutatis repetitionem, quod repugnare illi admirabili ingenij amplitudini ac ſingulari verborum copiæ videtur; de qua ſic ipſum loquentem, & gloriantem inducit; Quod factitare Demoſthenem obſeruaui, vt eademmet verba, quoties apte caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, vt facerem: quòd ea res miram ingenij tenuitatem, & nimiam verborum inopiam indicaret; quibus ego ſic abundaui, vt C. Cæſar me copiæ inuentorem, ac principem bene de nomine, ac dignitate populi Rom. meritum appellarit. Præterea vult eum in hoc libro ſe met ſuperaſſe, & ornatiorem fuiſſe, quàm in ceteris libris: & tamen quandoque eum purgat, quòd ipſe præ doloris magnitudine ſuorum dicendi præceptorum memoriam abiecerit. Ego vero affirmo hunc ipſum imitatorem Cicerone longe inferiorem extitiſſe in hiſtorijs, fabulis, verſibus, ſententijs imitatione exprimendis. Neque vero omnia perpendam, quæ in meo iudicio narrata ſunt, quorum pleraque ſatis patent: ſed præcipua tantum quædam examinabo, quæ à Sigonio quoque excuſſa ſunt.

Quid ergo? nonne deterius, quàm Cicero in prima Tuſcul. eos commemorauit, qui mortem non timendo fortiſſime occubuerunt? Cicero enim ſcripſit cum Latinis decertantem patrem Decium, cum Etruſcis filium, cum Pyrrho nepotem, ſe hoſtium telis obieciſſe: imitator vero, Decios cum Latinis pro patria dimicantes ſe ſe hoſtium telis obieciſſe; quaſi etiam Etruſci, & Pyrrhus eſſent Latini. Ille, Hiſpaniam vno bello pro patria cadentes Scipiones vidiſſe: hic, Scipionem

vitam

vitam in acie iuuandæ patriæ cauſſa fortiſſime profudiſſe; quaſi unus tantum Scipio, & non duo iter pœnis vel corporibus ſuis obſtruere voluerint. Ille inter ceteros Gracchum etiam nominauit: hic prætermiſit. Quid ad hæc Sigonius? primum, quo modo hic ſcripſit, eodem etiam in ſecundo de finibus fecit, vt Latinos nominarit, & primo de diuinatione; & Valerius libro quincto. Deinde Decius filius in Etruria quidem pugnauit, ſed cum Gallis, non cum Etruſcis, ut aperte ſcribit libro decimo Liuius. Præterea caueant, quæſo, ne hanc rationem argumentationis inducant; Hic liber mendoſam ex aliqua parte habet hiſtoriam, ergo non eſt Ciceronis, ne fortaſſe mox confiteri cogantur, paucos libros exiſtere Ciceronis, quod in pleriſque eiuſmodi reſideat aliquid, quod eo modo reprehendi poſſit. Inde ſi imitator tantum in hanc ſcriptionem ſtudij, ac diligentiæ contulit, vt duo etiam illorum iudicio ex Plinio uerba Ciceronis expreſſerit, nõ videtur uериſimile, eundẽ mox tãta incuria extitiſſe, ut locum inſignem Tuſculanæ de Latinis, atque Etruſcis omiſerit. Denique fortaſſe, ut Scipionem, non Scipiones dixit, & Gracchum præterijt, quem alio loco commemorauit: ſic Decium quoque, non Decios ſcripſit, ac in ſua oratione addidit, dempſit, mutauit, prout animus tulit. O mirum ingenij acumen. At Cicero in ſecundo de finibus & primo de diuinatione, & Valerius libro quincto Latinos nominarunt, Etruſcos omiſerunt, quia de vno P. Decio patre in illis locis, quos citauit Sigonius, non etiam de filio egerunt. Ac tametſi Decius filius in Etruria non cum Etruſcis, ſed cum Gallis pugnauit: tamen quia in Etruria illud bellum Samnites, Galli, Etruſci, & Vmbri contra Romanos communibus armis gerebant, non eſt mirum, ſi Cicero pro Gallis nominauit Etruſcos, apud quos illud ipſum bellum gerebatur. Et, quemadmodum non uidetur ualere hoc argumentum; Hic liber mendoſam ex aliqua parte habet hiſtoriam, ergo non eſt Ciceronis: ita hoc ualere poteſt; Hic liber non unam aliquam, ut liber de ſenectute, & oratio pro Murena, quod probat Sigonius, ſed multas habet mendoſas hiſtorias, & non ſolum hiſtorias mendoſas, ſed multa alia & in rebus, & in uerbis uitiorum

genera: ergo Ciceronis exiſtimari non debet. Et, quemadmodum alijs in rebus multis incuria uſus eſt magna: ſic uidetur uerisimile eum exiſtere negligentem potuiſſe in loco inſigni Tuſculanæ exprimendo. Et Scipionem, non Scipiones, dixit cum aliquo ſuo errore. Et Gracchum præteriјt non ſine negligentia. Et, ſi legatur Decius, non Decij, ſequentia uerba non congruent in hunc modum; Decius cum Latinis pro patria dimicantes ſe ſe hoſtium telis obijciebant. Quòd ſi non modo illa uox Decij immutetur, ſed etiam dimicantes, & obijciebant, ut legatur, Decius dimicans obijciebat, nimia erit mutatio. Nunc ad fabulas ueniamus.

In Tuſcul. legitur; Fertur etiam de Sileno fabella quędam, qui cum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur, docuiſſe Regem, non naſci hominem longe optimum eſſe, proximum autem quàm primum mori. An vero, inquit Sigonius, quiſquam deteriora illa putabit, quæ ſunt in conſolatione perſcripta? Sileni quæ fertur fabula idem certe confirmat, qui captus à Mida miſſionem doctrina redemit; docuit autem regem, nunquam naſci optimum eſſe, ſed celeritatem mortis proxime accedere. Profectò aut ſum Leberide plane cæcior: aut recte uideo, hunc locum non poſſe dicendi ſplendore cum illo comparari. Illa enim melior eſt uerborum coniunctio: hęc deterior. illa numeroſior: hæc minus ad aures cadens. illa elegantior: hæc minus elegans. Conferamus membra. Fertur etiam de Sileno fabella quædam. Sileni quæ fertur fabula, idem certe confirmat. Nonne aures ſatis dijudicant, illud eſſe rotundius? Nonne melius eſt incipere à pæane priore tantopere apud Ariſtotelem in clauſularum principijs celebrato, quàm à ſpondeo? Nonne nitidior uox fabella, quam fabula? Qui cum à Mida captus eſſet. Qui captus à Mida. Illud certe, quàm hoc plenius. Præterea quàm eleganter illud? Hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur, docuiſſe Regem. Quàm frigide hoc? Miſſionem doctrina redemit: docuit autem Regem. Omittitur enim Hoc muneris, id eſt, Hoc munus, quod magnam habet elegantiam: & dicitur miſſionem redemit duriuſcule: ac pro uerbo Docuiſſe ponuntur duæ uoces, Doctrina,

& Do-

& Docuit. Doctrina, id eſt, ipſo docendi actu. Dixiſſet Iulius Cæſar Scaliger, Doctione, voce ab ipſo formata per ſimilitudinem: quia Cicero dixit Rectionem. Non naſci homini longe optimum eſſe: proximum autem quàm primum mori. Nunquam naſci optimum eſſe: ſed celeritatem mortis proxime accedere. Ibi exprimitur Homini. hic ſimpliciter, Nunquam naſci. In fine autem clauſularum laudatur magis iambus alternis aptus ſermonibus, quàm pæan prior, incipiendis, non finiendis clauſulis accommodatus; vt docet Ariſtoteles libro tertio Rhet. Exiſtimo igitur melius Ciceronem, deterius imitatorem eam fabellam expreſſiſſe. Item ibi ſcriptum eſt; Simile eſt quiddam in conſolatione Crantoris: ait enim, Terenæum quendam Elyſium, cum grauiter filij mortem mæreret, veniſſe in Pſychomantium quærentem, quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſſa. huic in tabellis tres eiuſmodi verſiculos datos.

Ignaris homines in vita mentibus errant.
Euthymus potitur fatorum munere læto.
Sic fuit vtilius finiri ipſique tibiq;.

In conſolatione vero, inquit Sigonius, vt breuius, ſic quodammodo elegantius, Sed Crantor noſter patri filij mortem ægerrimi ferenti reſponſum ait datum eſſe in Pſychomantio, filio ſuo bene, beateque eſſe, vtiliuſque futurum fuiſſe, ſi etiam pater pari ratione fatis conceſſiſſet. O mirum ingenium, vere oratorium, quod etiam humilia extollit. Vt breuius, ſic quodammodo elegantius? quę nam eſt iſta maior elegantia? An vero quiſquam erit alius præter Sigonium, quem magis ex ingenio, quàm ex animi ſententia loqui arbitror, qui dicat hoc, quàm illud elegantius eſſe? Breuius quidem hoc, ſed non elegantius, vbi etiam de latinitate, nedum elegantia dubitatur: illud vero illuſtrius, dilucidius, ſuauius.

Quod ad verſus attinet, in Tuſc. ſic legitur; Nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflammari:
Priamo vi vitam euitari:
Iouis aram ſanguine turpari.

Nota-

Notaueram mutatam eſſe vocem euitari in vocem auferri. Sigonius id conatur defendere in hunc modum; Quid? nonne idem aliàs hoc quoque fecit, & quidem ita, vt dubitari de vitio haud poſſit? Nam in ſecundo de finibus verſum Sophoclis recitauit, Quod eiulatu, queſtu, gemitu, referens ad ſaxum: in Tuſculana vero ſecunda, Qui eiulatu, queſtu, gemitu, referens ad Philoctetam. Neque vero ſolum hac libertate vſus eſt in alienis, ſed etiam in ſuis. Siquidem in Piſonem dixit, Concedat laurea laudi: at de officijs, Concedat laurea linguæ. Reſpondeo, doctiſſime Sigoni, hæc non eſſe ſimilia: quia non ſunt deprauata, ſed ad rem Ciceronis accommodata: illud vero deprauatum Auferri, pro Euitari. Nam præter quàm quòd verbum euitari grauius eſt antiquitatem redolens pro Eripi, ſi dicatur auferri pro euitari, tollitur pulchritudo ſimiliter deſinentium in duabus ſyllabis, Inflammari, Euitari, Turpari; quam figuram ille Poëta adhibuiſſe ad illuſtrandum videtur.

Ac multas quidem ſententias imitator iſte leniter immutauit, & aliquantulum deprauauit: ex ſententia vero Sigonij quædam meliora fecit, atque inter cetera illud, quod eſt, in prima Tuſcul. ex Apologia Platonis; Neceſſe eſt enim ſit alterum de duobus, vt aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem ſiue ſenſus extinguitur, morſque ei ſomno ſimilis eſt, qui non nunquam etiam ſine viſis ſomniorum, placatiſſimam quietem affert; dij boni, quid lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis temporis? quis me beatior? ſin uera ſunt, quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas qui è vita exceſſerunt, incolunt; id multo iam beatius eſt. Hæc tota ſententia in conſolatione ſic expreſſa eſt; Neceſſe eſt autem ſit alterum de duobus, vt aut ſenſus penitus omnes mors auferat: aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quòd ſi morte ſenſus extinguitur, obituſque noſter ei ſomno ſimilis eſt, qui non nunquam etiam ſine viſis ſomniorum placatiſſimam quietem affert; quid lucri eſt emori? aut quod omnino tempus

reperiri poteſt, quod ei tempori anteponatur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis ætatis? Sin migrationem malimus eſſe mortem in eas oras, quas è vita profecti incolunt; quid optabilius, &c. Hic vero, inquit Sigonius, eadem ad verbum omnia: ſed illud, vt diſſimilius, ſic ad latinæ linguæ conſuetudinem aptius; Quòd ſi morte ſenſus extinguitur. Quorſum enim illud, Siue? Quis Latinorum vnquam dixit? Siue, ſin. At primum ne eadem quidem ſunt ad verbum omnia, etiam ſi facta ſit leuis mutatio. præterea nonne illud videtur mirum, quòd optimus Latinitatis auctor aberraſſe à latinę linguæ conſuetudine ſignificetur? Cur non potius excuſatur, quòd ſi illud eſſet vitium, Platonis vitium eſſet, cuius verba idem ſonant? Solent enim auctores aliquid incipere, & poſtea, aliquot interiectis, illud prius deſerere, & aliud ſequi; quemadmodum feciſſe Cicero videtur libro tertio de finibus in hunc modum; Ceteræ philoſophorum diſciplinæ (omnino alia magis, alia minus, ſed tamen omnes, quæ rem vllam virtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerant) eas non modo nihil adiuuare arbitror, neque affirmare, quo meliores ſimus, ſed ipſam deprauare naturam. Quomodo enim illa nexa ſunt, Ceteræ diſciplinæ, eas non arbitror? Sed factum eſt, vt dixi. Sic apud Platonem, cum dictum eſſet, καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν *Siue ergo nullus remanet ſenſus, et multa interiecta eſſent, poſtea deſertum eſt illud* εἴτε *ſiue, quod alterum requirebat, & dictum,* εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον *Sin autē mors eſt tamquam tranſmigratio quædam hinc in alium locum, & quę ſequuntur. quod Ciceronem voluiſſe exprimere puto, cum Platonis verba ſub perſona Socratis latine conuerteret: imitatorem autem noluiſſe, quia nulla habita mentione nec Socratis, nec Platonis, illa verba, quamuis paulliſper immutata, ſua faciebat. Quod ſi non recipiatur, cur non potius librarijs, quàm Ciceroni id vitij tribuitur? cur non facili mutatione mendum, ſi modo mendum eſt, tollitur, vt legatur vel, Si ſenſus, pro, Siue ſenſus, vel, Siue vera ſunt, pro, Sin vera ſunt? Cur tam facile imitator etiam, ſi dijs placet, in latinæ linguæ candore Ciceroni præfer-*

tur, cui ne dignus quidem foret, qui matellam porrigeret? Atque ſi vera, & probabilia aſſerimus, cur dicimur oblatrare? non enim oblatramus, quia nondum furem vidimus, ſed adhuc modeſtiſſimũ aduerſarium, cui potius gratiæ ſunt habendæ, quàm crimina obijcienda.

De locis autem aliorum ſcriptorum imitatione expreſſis tres adduxeram Mureti; quorum duos priores Sigonius ne attigit quidem: ſed tantum nulla ipſius Mureti facta mentione, fortaſſe, ne meum errorem detegeret, qui putarem Muretum, nõ Ciceronem modum imitandi dediſſe, imitationem primi loci cum pulcherrimo Ciceronis loco contulit, illamque huic antepoſuit. De poſtremo autem dici non poteſt, quantas Tragœdias excitauerit. Mihi vero, vt opinionem meam tuear, verba imitatoris cum verbis Mureti ſunt conferenda, & videndum, vter vtrum ſuperet. Quòd ſi imitator extiſtet Mureto inferior, non erit dubitandum, quin multo magis ab ipſo Cicerone latinæ eloquentiæ prope deo ſuperetur. Muretus igitur ſic ſcribit; Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempeſtates ciuilium diſſenſionum commemorem? Imitator ſic; Quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius diſceſſu acciderunt, maxime luctuoſa, ſummeque miſeranda commemorem? quid reditum illum ſanguinarium, cuius ex recordatione nemo eſt, qui non intimis ſenſibus exhorreſcat? Non nominat ille Marij diſceſſum, nec reditum, quia ad rem ſuam non pertinet: ſed tantum illos turbines, illas procellas, illas tempeſtates ciuilium diſſenſionum, & quidem præclarius, quàm imitator, quæ in illius diſceſſu acciderunt maxime luctuoſa, ſummeq. miſeranda, & reditum illum ſanguinarium. Mur. Quibus non vnus, aut alter præclarus, & ſalutaris Reip. ciuis perculſus eſt, ſed ipſi acerui, ipſa millia immortalitate dignorum hominum nefarijs hominũ conſceleratiſſimorum manibus trucidata iacuerunt. Imit. Quàm multos ex illa Reip. tempeſtate commemorare poſſumus innocentiſſimos homines, atque optimos, vt acerbiſſimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæſiſſe? Non ſolum illud elegantius, quàm hoc, ſed etiam probabilius. Mur. O acerbum illud, & vel Romani nominis hoſtibus miſerabile ſpectaculum. Imit. O acerbum, ac nemini

non

non pœnitendum Reip. ſtatum, conditionemque viuendi. De voce pœnitendum plura etiam, quàm in priore iudicio noſtro ſcripſimus, aliàs dicemus. Mur. Cum paſſim per vias immanium gladiatorum in principes ciuitatis debacchabatur furor. Imit. Tenemus enim memoria, aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus, crudeliſſimam omnium cædem illo tempore eſſe factam. Non'ne illud rem ponit magis ante oculos, & eſt illuſtrius? Mur. Cum qui aliquando Reip. præſidio fuerant, eis nullum in ciuitate præſidium reperiebatur. Imit. Cum eos ipſos, qui Remp. ſuo labore, ſuoq. ſanguine auxerint, iuuerint, ſeruauerint, nuſquam tutos, nihilq. magis, quàm propinquorum manus, ac gladios timentes, horreſcenteſq. videas. Non ne illud & breuius, & rotundius? Mur. Cum quorum eloquentia ipſis gloriæ, alijs admirationi, Reip. ſaluti fuerat, eorum ex illis ipſis roſtris, è quibus tam ſæpe concionati erant, inciſis ceruicibus capita ſanguinolenta pendebant. Imit. Trucidatos bonos viros, & ciues, inciſas eorum ceruices, in Roſtriſq. poſitas, qui multorum ciuium ſalutem, & dignitatem eloquentia peperiſſent. An vero quiſquam hæc verba illorum numeroſæ elegantiæ anteponet? Quòd ſi præclarius, elegantius, probabilius, magis latine, illuſtrius, breuius, rotundius, numeroſius, omnino melius loqui videtur Muretus, quàm iſte imitator; quid cenſendum eſt de limine, & lumine, & flumine, & fulmine ipſius eloquentiæ Cicerone? Tametſi ergo Sigonius maximo ingenio, atque induſtria ſua res minimas reddere maximas, vt optimi oratores ſolent, & cauſſam inferiorem, inſtar Protagoræ, efficere ſuperiorem poteſt: tamen nunc mihi non perſuadebit, verba iſtius imitatoris, quæ ne Mureti quidem cum elegantia poſſunt merito comparari, illuſtriſſimo etiam loco librorum Ciceronis de oratore eſſe anteferenda, & tantum eloquentiæ lumen continere, vt potius diuinitus, quã humanitus, prolata eſſe videantur. Quod vero attinet ad vltimum Mureti locum, (nihil enim attinet de ſecundo dicere) non nego Muretum quoque imitatum fuiſſe Ciceronem in ſecundo de finibus: ſed illud, vniuerſas funditus ciuitates, quod ex Mureto expreſſum eſt, ſcribente, Integras funditus ciuitates, non autem ex Cicerone, qui

vocem, funditus, nõ habet, nihilque loquitur de ciuitatibus, fecit, vt putarim, auctorem conſolationis imitatum eſſe Muretum, non Ciceronem. Quid erat igitur, vir clariſſime, cur tantas mihi Tragœdias ea de re excitares? Cur etiam Ciceronem ab inferis excitatum contra me loquentem induxiſti, qui ſemper eum tam veneratus ſum, quàm qui maxime? Iam venio ad cauſſam fragmentorum.

IIII. Scripſi tria de fragmentis inſertis, imitatorem ea illo ordine intexuiſſe, quo digeſſit Sigonius, quædam interpoſuiſſe, quę non eſſe Ciceronis videntur, non nulla addidiſſe, alicui fragmento repugnantia: quæ qualia ſint videamus.

Equidem Sigonium tanti ſemper feci, quanti debeo, virumque ingenio, ac doctrina prœſtantiſſimum exiſtimaui: nunquam tamen in animum induxi, eum eſſe eiuſmodi, qui tamquam vates fragmenta diuerſiſſimis in locis, à ſcriptoribus maxime diuerſis citata, quo ordine in libro, qui nondum extaret, poſita eſſent, potuerit diuinare. Nam ea fere omnia colligere, difficile quidem eſt, & non niſi eius, qui omnes veterum libros, quos habemus, ſumma diligentia volutarit; ſed tamen eiuſmodi, quod laboribus & vigilijs poſſe effici videatur, prœterea in maxima eorum confuſione aliquem ordinem excogitare, & aliqua priora, alia poſteriora, quædam media ex ingenio facere, doctiſſimi, ac perſpicaciſſimi viri eſſe, qualem exiſtere Sigonium confiteor, non eſt dubitandum. At, qui ea ordinet ita, vt in nullo prope eorum, quoad ipſum ordinem, erret, & quam liber amiſſus continuationem, ſeriemque rerum habuerit, perfecte, abſoluteque ſeruet, deum eſſe mea quidem ſententia, non hominem, oportere, aut certe diuinitus afflatum exiſtimo; qualem fuiſſe Epimenidem Cretenſem Ariſtoteles libro tertio Rhetoricę ſcriptum reliquit, qui non de futuris, ſed de prœteritis, quæ obſcura eſſent, diuinationis auctoritatem habuit. Hac ipſa de re vel ipſe mecum ſentit Sigonius. Singulari nimirum, inquit, vel diuino potius homine nobis opus eſt, qui tam longe reſpiciat, vt quæ facta ſunt, omnia prœſtanti quadam animi vi, atque virtute conſpiciat. Qui ſi fuit aliquis vnquam, Cres ille Epimenides, ſi fabulis credimus, extitit. Non noſtrorum

temporum,

temporum, non noſtrorum morum, non huius occupatæ vitæ, non huius imbecillæ ætatis, eſt tanta ad præterita ſubodoranda ſagacitas. Hæc ille; qui tametſi alibi confitetur, ſe cum Patritio vaticinij expertem eſſe: tamen hoc in loco non recuſat, quominus ipſe habeatur ille diuinus homo, illaque ſagacitate præditus, tam acriter ſouens ordinem à ſe excogitatum, qui qualis ſit, aliàs conſiderabimus. Tantum confitetur ſe quædam fragmenta non præmonſtraſſe, eoque argumento oſtendere conatur, cum ſua auctoritas, ſuumque iudicium non omnino retentum ſit, ſed alia etiam adhibita fuerint, quæ ipſe non viderit, librum exiſtere Ciceronis. Sic enim argumentatur; Non ſit Cicero, quia Sigonij auctoritatem, iudiciumque ſecutus eſt; ergo Cicero erit, ſi quod fragmentum Ciceronis expreſſerit, quod non præmonſtrarit Sigonius. At ſi hoc fatentur, prout fateri neceſſario debent, habemus, quod volumus. Egregie. Quid? ſi conſecutionem negemus, & non omnino neceſſarium habeamus, quod ipſe vult, cõfiteri. Nam verum eſt antecedens, non eſſe Ciceronem, qui eum Sigonij ordinem retinuerit, quem ipſe prorſus, & omni ex parte vere non potuit diuinare, etiam ſi ex ingenio formauerit: nõ tamen ſequitur, imitatorem fore Ciceronem, ſi ſeruato præſcripto Sigonij aliqua interiecerit, quæ poſt illas primas eius, & Patritij obſeruationes fuerint obſeruata; quemadmodum idem Sigonius illud interiectum notat, quod commemorat Seneca de tranquillitate vitæ; Hoc ſi verum eſt, dubitari non poteſt, quin, quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuiſos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptũ eius præ ſe ferũt, itidẽ Dij immortales, &c. Sic enim legitur apud Senecam; Gladiatores, ait Cicero, inuiſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, ſi contemptum eius præ ſe ferunt. Quid? ſi commonſtrem clariſſimum locum, vnde & Seneca, & imitator iſte huiuſmodi ſententiam acceperit, putabiturne hoc eſſe fragmentum Conſolationis, quod ne Seneca quidem dicit ſe ſumpſiſſe ex conſolatione, quodque, unde ſumptum ſit, poteſt luce clarius apparere? Audiamus verba illuſtriſſimæ pro Milone orationis; In gladiatorijs pugnis, & in infimi generis hominum

conditione, atque fortuna timidos, et ſupplices, &, vt viuere liceat, obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus; fortes, & animoſos, & ſe alacriter ipſi morti offerentes, ſeruare cupimus; eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam nõ requirunt, quàm, qui illã efflagitant. Quod autem ait, alterum fragmentum neque ab ipſo, neque à Patritio demonſtratum, citari à Petrarcha libro decimo Senilium, vereor, vt illi poſſim concedere. Sic enim legitur in Conſolatione; Nemo ſuorum funera experitur, cui non aduerſa multa ante contigerint. Cur igitur grauiora, vel certe æque grauia fortiter paſſus, cum maxime occalluiſſe, & ad dolorem nouum obduruiſſe deberet, deſpondeat animum, ſeque mœrori tradat? Apud Petrarcham; Me tenuit mea reſpectus ætatis. nam cum virum, tum præcipue ſenem flere mortalia, turpe eſt, quem tempore, et caſuum obſeruatione ſimilium contra omnes inſultus obduruiſſe (vtar peculiaribus Tullij verbis) atque occalluiſſe conueniat. Nam primum illa ſententia de grauiora paſſis eſt contrita, & à multis vſurpata, vt non magis poſſit dici deſumpta eſſe ex Ciceronis conſolatione, quàm ex Vergilio, vel alijs. Deinde tametſi Petrarcha aſſerit, illa duo verba Occalluiſſe, atque Obduruiſſe, peculiaria eſſe Tullij: tamen id poteſt facere, non, quia ipſa viderit in Tullij conſolatione, cuius exemplar ei fuiſſe, nuſquam apparet; ſed, quia legerit in alijs locis ipſius Tullij, vt Occalleſcere in epiſt. ad Att. Obdureſcere plurimis in locis, vt magis potuiſſe imitator illa exprimere ex Petrarcha, quàm ex conſolatione Ciceronis videatur. Iam de non nullis agamus inter illa, quæ ſunt Ciceronis, interiectis.

Secundum fragmentum eſt ex Lactantio, Luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines. In conſolatione; Humanæ vitæ incommoda ita diligenter, & accurate expreſſit, vt quaſi luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi, poſſis agnoſcere. Notaui additam eſſe vocem Quaſi ex Sigonio ſic ſcribente, Miſerias hominum mihi videtur deploraſſe, qui quaſi luendorum ſcelerum cauſſa in hanc vitam prodierint. Notaui quoque additum eſſe illud, Et in hanc lucem ingredi, tamquam gloſſema illius vocis Naſci. At Sigonius conatur demonſtrare, huiuſmodi vocem referri non ad illud,

Luendorum

Luendorum ſcelerũ, ſed ad illud, Poſſis agnoſcere, nec à ſe deſumptã eſſe, etiam ſi ea vſus ſit, nempe vt doceret, ſe migrationem illam animorum ex corporibus in corpora non probare, quam illi conſtituerũt, qui homines luendorum ſcelerum cauſſa naſci dixerunt; neque enim illam cum fide Chriſtiana conuenire, vt pluribus Lactantius in eodem loco diſſerit. Addit, vt ſe purget, ſi deformis ſit, ſe huic ſententiæ adiunxiſſe Quaſi, etiam Ciceroni probro tribuendum eſſe, quòd in Lælio peruerſe Empedoclis ſententiam recitauerit. Ego vero, libere vt dicam, quod ſentio, illam explicationem ſubtiliorem, quàm veriorem exiſtimo. Nam niſi vox Quaſi referretur ad illud, Luendorum ſcelerum, perplexa nimis oratio eſſet, nec negaret Sigonius, poſſe eam ſic referri, niſi defendere imitatorem vellet ab additione eius ipſius, quæ apud Lactantium non inuenitur, nec erat ponenda, ſi referenda eſſet ad illud, quod Lactantius nõ habet, Poſſis agnoſcere. Sed videat, an hoc ſit explicare, & non ſententiam diſtorquere. adeoq; imitatoris amicus eſt, vt defendendi eius cauſſa, vel in recenſenda Ciceronis opinione intelligi velit, vocem Quaſi de ſuo additam eſſe, propterea quòd Chriſtianus ſit, id quod durum eſſe arbitror; vel vitio Ciceronis in Lælio peruerſe Empedoclis ſententiam recitantis ſuum ipſius vitium excuſet, quod ego nullum exiſtimo; quaſi vero id ſit excuſare, & non potius duos ſimul criminari. Præterea ſcribit, vt Cicero ornandi cauſſa adiunxit de ſuo, Nec in hos ſcopulos incidere vitæ, quod teſtatur Lactantius: ſic poſtea eum ornandi gratia adieciſſe, Et in hanc lucem ingredi. At Sigoni, pace tua dixerim, id ſimile non videtur, ſiquidem Cicero ad illud, Non naſci longe optimum, adiecit, Nec in hos ſcopulos incidere vitæ, vt cauſſam quodammodo afferret, cur eſſet optimum non naſci, ne ſcilicet in hos vitæ ſcopulos incideretur. Naſci vero, & in hanc lucem ingredi, fere idem videtur. præterquàm quòd non ſatis appoſite illud adiectum videtur, quia ſi luendorum ſcelerum cauſſa naſcuntur homines, potius in tenebras miſeriarum, quàm in lucem felicitatis ingrediuntur. Septimi fragmenti ſententia ita cohæret, vt ipſum integrum agnouerit Lactantius, & cum Lactantio Sigonius, atque Patritius. Cum autem multa interiecta ſint,

ſint, quæ interijcere neceſſarium non erat, notaueram inde fieri coniectura poſſe, hoc opus Ciceronis non eſſe. Quarum rerum, inquit Sigonius, facilis ſane eſt, atque expedita defenſio. nimirum enim prætermiſit Lactantius, quia cauſſam ſuam non adiuuabat, neque integram paginam explicare ſine aliquo diſputationis emolumento volebat. Deeſſe Sigonius, Patritiusq; non ſenſit, quia vterque expers vaticinij fuit, atque ipſi Lactantio credidit: auctor uero adhibuit, ut rationem redderet eius, quod dicere cœperat, ſe uelle exemplum veterum in conſecranda filia conſectari, & ut ſermonis ad Tulliam conuerſionem inferret, & ut, quod Attico ſe facturum oſtenderat, ſolueret, de Tullia Græcis litteris, Latiniſq. celebranda. Vltima uero fragmenti pars, quæ apud Lactantium imperfecte legitur, in conſolatione eſt cum illuſtri acceſſione, & emendatione. Nunquam ſatis Sigonij ingenium admirari poſſum, qui tam ſubtiliter, ac copioſe ratiocinetur. At quemadmodum, ſi Lactantius ſuis uerbis Ciceronis ſententiam recenſuiſſet, ei quodammodo licuiſſet ea tantummodo commemorare, quæ ipſi placerent, & relinquere, quæ ad rem ſuam non pertinerent: ſic recitans propria eius uerba, ſi decurtata recitare uoluiſſet, id mihi ſine dubio videtur aliquo modo fuiſſe indicaturus. Cum autem id non indicauerit, & omnia coniunctim recenſuerit, merito Sigonius, & Patritius putauit nihil interiectum, meritoque ei credidit, quem ad unguem commemoraſſe id, quod erat Ciceronis, nulla ex parte decurtatum, ueriſimile erat. auctor uero nouæ conſolationis illa de ſuo interiecit, quia huiuſmodi immutationibus delectatus eſt. Nec neceſſe habuit addere cauſſam, cur exemplum ueterum uellet conſectari: nam id omnibus patet, ueterum veſtigijs eſſe inſiſtendum, & ipſam ponere ueterum rationem ſufficiebat, Quòd ſi vllum animal conſecrandum fuit, illud profecto fuit, nempe animal rationis, & diuinitatis particeps, qui uocatur homo. Nec neceſſaria fuit illa ſermonis ad Tulliam conuerſio. Neque eo modo ſoluitur, quod Attico promiſſum erat, ſed ſolutum eſſe ſignificatur. Nec ultima pars fragmenti in conſolatione eſt bene aucta, & emendata, immo potius deprauata. In meo autem Lactantio typis Aldinis impreſſo,

illud

illud non legitur, quod vulgo haberi Sigonius notat, Sicut profectò fuit. Atque ſi non legatur, vt apud Lactantium, Quòd ſi vllum vnquam animal conſecrandum fuit, illud profectò fuit; cuius loci ſententia eſt, ſi alia animalia fuerunt conſecrata, multo magis eum honorem homini debitum fuiſſe: ſed, vt in iſta conſolatione, Quòd ſi vllum vnquam animal conſecrandum fuit, qualia multa cõſecrauerũt Aegyptij, quod nullum profectò fuit: nimis diſcedetur à verbis, quæ recitat Lactantius, cuius auctoritati multo magis, quàm huic controuerſo libro credendum arbitror, vt illa acceſſio, illudq. emendationis ſtudium magis rei nouitatem mihi declaret.

Ad vltimum meum de fragmentis argumentum nihil prorſus reſpondet Sigonius, quod mihi breuiter repetendum videtur, cum in eo ſolo tota victoriæ ſpes cõſtitui merito poſſe videatur. Teſtatur enim Lactantius diuerſum fuiſſe Ciceronem in conſolatione tum ab alijs, qui alios conſolati ſunt, tum à ſe ipſo in alijs locis, propterea quòd alij ſemper fortunam depreſſerint, vnam virtutem extulerint, & ipſe ſemper fortunam à ſe eſſe ſuperatam profeſſus ſit: at cum chariſſimã filiam amiſiſſet, victum ſe à fortuna turpiter confeſſus ſit. Age vero, quomodo turpiter, Firmiane, ſi primum quidem in ſuo de conſolatione libro Cicero tam graui accepto vulnere, plane dolore perculſus, atque afflictus, quod initio viris quantumuis ſapientibus ſolet euenire, nihil habuiſſet, quod diceret, niſi quod legitur in iſta conſolatione, Cedo, & manum tollo (cuius fragmenti, & aliorum omnium connexio fortaſſe non eſt ita celebris, vt dicit Sigonius) ſed ſtatim poſtea oſtendiſſet, vt ex eadem apparet, ſe præceptis ſapientiæ aduerſus omnem fortunæ vim confirmatum, et filia conſecrata, in cœlumq. recepta, tanta affectum eſſe voluptate, ac lætitia, vt exultauerit, victorq. de fortuna triumphauerit? Minime vero, videtur reſpondere Firmianus, minime ita eſt, idque repugnat Ciceronis facto, qui omnino fortunæ ceſſit, & manum ſuſtulit, nec ſtatim poſtea ita reſipuit, vt exultauerit, victorque triumphauerit de fortuna, ſed fortunam rerum omnium dominam agnouit, ſeque ab ea prorſus ſuperatum eſſe confeſſus eſt. alioquin ego anſam non habuiſſem eius ipſius reprehendendi

hendendi, tamquàm turpiter ſe gerentis, & miſerius, quàm deceret, iacentis, ſi initio quidem dolore oppreſſus ceſſiſſet aliquantiſper fortunæ, illico autem reſipuiſſet, & de fortuna triumphaſſet. Sic enim nec ab alijs, nec à ſe ipſo in alijs locis, differret, qui fortunam deprimeret, vt alij fecerant, ſeq. eius victorem eſſe, vt alibi profeſſus erat, gloriaretur. Quid ais, doctiſſime Sigoni? credendum'ne eſt Lactantio in eum modum Ciceronis factum aſſerenti, eaq. de cauſſa ipſum reprehendenti; an ſpreta Lactantij auctoritate, tamquàm eius, qui non intellexerit, vel noluerit intelligere, cum ille prius naturæ humanæ imbecillitate deiectus fortunæ manus dediſſet, deinde ſtatim rationis ſtimulis excitatus ſe fortunam viciſſe gloriatus eſſet, eum potius fuiſſe laudandum, quàm reprehendendum; habere fidem debemus iſti imitatori, qui Lactantium delirare, & maleuolum exiſtere omnia in deterius trahentem, iſta ſua imitatione oſtendit? Materiam vero Sigonius exaggerat fragmentorum. Quòd ſi nihil aliud Rhetorica ad Alexandrum ab Ariſtotele ad Anaximenem traduxit, niſi fragmentum vnum, nempe ſeptuplex cauſſarum diuiſio, quam Quinctilianus Anaximeni attribuit; & nihil aliud Rethorica ad Herennium Cornificio tradidit, quàm figura Traductio, cuius idem auctorem Cornificium fecit: multo magis tam multa fragmenta à Lactantio, alijſq. prolata, ius conſtituere Ciceronianæ induſtriæ debeant. Ego vero, vt de fragmento Anaximenis taceam obſeruato primum à viro eruditiſſimo Petro Victorio, obiter aduerſus Sigonij exaggerationem dico, quod aliàs quoque ſcripſi, Quinctilianum non vnam figuram Traductionem, ſed res quindecim de Cornificio notaſſe, quæ omnes de auctore ad Herennium veræ ſunt; primo loco, enthymema, quo pugna conſtat, à Cornificio contrarium appellari: ſecundo, uocem liberam, atque effrenatiorem ab eodem licentiam nominari: tertio, in multis caſibus poſitum traductionem nuncupari: quarto, definitionem inter figuras verborum connumerari: quincto, interrogationem: ſexto, ratiocinationem: ſeptimo, ſubiectionem: octauo, tranſlationem: nono, occupationem: decimo, ſententiam: vndecimo, membrum: duodecimo, articulum: decimo tertio, interpretationem: decimo quarto, concluſionem

inter

inter eaſdem figuras recenſeri: decimo quincto, integrum librum de elocutione ab ipſo Cornificio conſcriptum eſſe. Dixit igitur Sigonius, vnam figuram Traductionem ex Cornificio à Quinctiliano citatam eſſe, non, quòd alia loca non viderit vir in litteris oculatiſſimus, ſed, vt cauſſæ ſuæ ſeruiret. Extrema de rebus reſtat reprehenſio, quæ ad exempla pertinet clariſſimorum virorum, quam pro viribus breuiter refellam.

V. Obſeruaueram imitatorem ordine præpoſtero prius egiße de Xenophonte, quàm de Pericle, quemadmodum etiam prius de Q. Fabio, quàm de Puluillo, cum tamẽ veriſimile ſit ex ordine temporum, primum Periclem, deinde Xenophontem laudatum fuiſſe, vt Puluillum quoque ante Q. Fabium, quo ipſo ordine vel Di. Hieronymus nominauit. Adhuc autem mihi videor ſatis Sigonij ictibus reſtitiſſe. Vtinam in hoc extremo rerum cõgreſſu, quo de hiſtorijs decertamus, conſiſtere in meo præſidio poſſim. Quid ait igitur ſummus noſtrorũ tẽporum hiſtoricus, omniſq. hiſtoriæ tum græcæ, tum latinæ clariſſimũ lumen Sigonius? Neque Cicero hoc loco temporis ordinem, ſed diſputationis ſeriem, nexumq. reſpexit, vt qui non hiſtoriam, ſed conſolationem ſcribere, nec facta, ſed præcepta, litteris prodere inſtituerit. Nec S. Hieronymus exempla Ciceronis exacte ſibi recitanda, ſed rem tantum indicandam conſtituit. Neque omnia. Neque eodem ordine protulit. Neque idem, cum Periclem propoſuit, eum ſe à Cicerone ſumpſiſſe, ſed à Grçcis oſtendit. O ſtrenuiſſimum litteraturæ militem, immo potius præſtantiſſimum ducem, qui tam multos ictus vna continuatione infigat. At, quod attinet ad temporis ordinem, quamuis hiſtoria non ſcribatur: tamen ita diſtinguendam videtur, vt dicatur, aut diſputationis ſeriem, nexumq. ferre, vt is ordo ſeruetur: aut non ferre. primo modo eum ſeruandum eſſe, vt fecit Cicero poſt reditum ad Quirites ſe ipſum comparans primum cum P. Popillio, deinde cũ Q. Metello, poſtea cum C. Mario: ut fecit in prima Catilinaria, commemorans primum P. Scipionem (nam quòd prius non nominauerit Q. Seruilium Ahalam, ex nimia antiquitate ſe excuſauit) deinde L. Opimium: inde C. Marium, ut fecit item pro Milone, nominans

primo loco Ahalam Seruilium; ſecundo P. Naſicam, tertio L. Opimium, quarto C. Marium, quinctò ſenatum Rom. in conſulatu ipſius: vt fecit pluribus alijs in locis. Altero modo eum omitti poſſe, vt omiſit idem pro Milone, tunc cum P. Africanum ante Ahalam Seruilium, & ceteros commemorauit, hac ſcilicet ratione, quòd, cùm dicto alicuius grauiſſimi viri probare vellet in ipſa de homine occiſo quæſtione, quandoque iure factum eſſe defendi, P. Africani de Ti. Graccho reſponſum ad id viſum eſt maxime accommodatum, priuſquàm aliorum facta celebrarentur, eamq. diſtinctionem afferimus, non, vt ſemper ita faciendum eſſe, ſed, ut plerunque, contendamus; & idcirco notaueramus veriſimile eſſe, primum Periclem, deinde Xenophontem nominatum fuiſſe, quia plerunque ita fieri ſoleat. Iam uero cur diſputationis ſeries, & nexus non ferebat, ut ordo temporis non ſeruaretur? Nullam enim cauſſam video, cur non potuerit Pericles in ea ipſa materia, quæ agebatur, ante Xenophōtem nominari. Quod dicit S. Hieronymum exempla Ciceronis exacte ſibi recitanda non conſtituiſſe: quomodo id nouit? Neque omnia protuliſſe: unde apparet? Neque eodem ordine recenſuiſſe: quis ei id aperuit? An vero, quia iſtam ſimulatam conſolationem pro vera habet, tam tuto argumentatur? Mihi uero ueriſimile videtur, S. Hieronymum Ciceronis ſtudioſum, cum illa ſcribebat, habuiſſe præ manibus ipſius Ciceronis conſolationem, & multo melius potuiſſe recenſere omnia, quàm iſte fecerit imitator. præterea non dixi Di. Hieronymum à Cicerone ſumpſiſſe Periclem, ſed Xenophonti præpoſuiſſe. Nec prorſus negaui Harpagum, Dionem, Prexaſpem ab ipſo Cicerone cōmemoratos eſſe, ſed quia huiuſmodi conſolationem ſuſpectam habebam, ſcripſi id mihi certum non eſſe. Si ipſe aliunde exploratum habet, proferat teſtimonia: ſin minus, non debet profecto tantum confidere iſtius conſolationis auctoritate, niſi prius, eam eſſe Ciceronis, omnibus perſuadeat. Addit, mirum non eſſe, ſi meminerit Cæpionis, Lepidi, & C. Cottæ, de quibus ſe dubitare ſignificauit, cum Atticum conſuluit, quia dubitauit re incognita: affirmauit perſpecta: conſuluit, cum hærebat: ſcripſit, cum exploratum habebat. quis nam deus ita factum eſſe ei

declara-

declarauit? tantum'ne credit iſti imitatori, vt omnia, quæ ipſe narrauit, pro certiſſimis habeat? Non eſt autem par ratio de L. Tubulo: nam libri de finibus nemini ſuſpecti ſunt, in quibus exemplum ipſius Tubuli, capto prius conſilio, ab Attico poſitum eſt: hic vero eã apud pleroſque ſuſpicionem habet, vt, niſi appareat alijs auctoritatibus ea exempla fuiſſe à Cicerone celebrata, non tam facile ob unam iſtius imitationis auctoritatem id credi debeat. Fieri enim poteſt, vt verſutus imitator ea voluerit recenſere, vt ob rerum, quæ alibi non inuenirentur, nouitatem facilius lectores falleret. At Seneca, inquit Sigonius, in ſua conſolatione Rutiliæ factum iiſdem verbis, quibus hic, prodidit, quod eſt firmiſſimum argumentum ad oſtendendum, hunc librum Ciceronis eſſe germanum. Non eſt tam firmum, Sigoni. Nam primum non iiſdem verbis, vt tu dicis, ſed alijs prodidit. Verba Senecæ ſunt in libro de conſolatione ad Albinam matrem; Rutilia Cottam filium ſecuta eſt in exilium, & vſque eò fuit indulgentia conſtricta, vt mallet exilium pati, quàm deſiderium: nec ante in patriam, quàm cum filio, rediit. Eadem iam reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amiſit, quàm ſecuta eſt: nec quiſquam lachrymas eius poſt elatum filium notauit. in expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. Nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſtitia ſuperuacua, ſtultaque detinuit. Verba imitatoris ſunt; Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium ſecuta, cũ poſtea reuerſum in patriam amiſiſſet, nemo eam lachrymantem poſt elatum funus vidit. Deinde fieri poteſt, vt & Seneca à Cicerone hoc exemplum acceperit: non nego, etiam ſi id ex verbis Senecæ non appareat, & hic imitator à Seneca ſumpſerit, quemadmodum etiam alia. Veriſimile enim eſt, priuſquàm iſtam conficeret imitationem, eum inter ceteros Senecam legiſſe, qui eandem rem tractat. Quare vnde, quæſo, ducis eam quam tantopere iactas, argumenti tui firmitatem? Cum autem is pro ſua ſapientia multa aſſeuerantius ſtatuat; ego pro imbecillitate ingenij mei, quæ in litterarum ſtudijs ſentio, cum opus eſt, explico, nec tamen (vtar enim verbis Ciceronis) quaſi Pythius Apollo, certa vt ſint, et fixa, ſed vt homunculus vnus è multis

tis probabilia cõiectura ſequẽs: vlterius enim quò progrediar, quàm, vt veriſimilia videam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. ideoque, vt in ceteris, ſic quoque in ſuperioribus exemplis pertractandis dubitanter egi, veriſimilia quædam eſſe ſcripſi, non nulla ita mihi videri, aliqua mihi non eſſe certum à Cicerone fuiſſe tractata, de quibuſdam, incertum eſſe, quid Cicero ſtatuerit, me putare quoſdam à Cicerone omiſſos eſſe: propterea quòd in maxima opinionum varietate, vix quidquam exiſtere arbitror, quod affirmari poſſit, nihilque difficilius eſſe, quàm veritatem attingere. Nam, tametſi grauiſſimus omnium auctor tradidit Ariſtoteles, animum humanum poſſe fieri omnia, quatenus ſcilicet omnium ſpecies recipit, nempe per intelligentiam ea, quæ intelligi poſſunt, & per ſenſum ea, quæ ſenſu comprehendi poſſunt; hominemque naturaliter ſcientiam deſiderare (quod deſiderium, quamuis omnium rerum ſciendarum, cum ſine dubio naturale ſit, ſuperuacaneum eſſe haud videtur) tamen illud fortaſſe verum exiſtimari debet, ſi animus in ſe, & ſua ſimplici natura ſpectetur, ac reſpiciatur ea, quæ in vniuerſum habetur, cognitio, non quæ rerum eſt ſingularum. Socrates vero, Democritus, Anaxagoras, Empedocles, nihil ſciri putarunt: idemque Democritus veritatem in profundo demerſam eſſe dixit: & Arceſilas ne illud quidem ſciri poſſe exiſtimauit, quod ſibi exceperat Socrates: & ipſe quoque Ariſtoteles, ignorantiam eſſe magis propriam hominis, quàm ſcientiam, quandoque teſtatus eſt: & Themiſtius ſcripſit, maiorem partem eorum, quæ ſcimus, minimam eſſe ad ea, quæ ignoramus; ut dicere cum doctiſſimo Mureto mihi liceat;

Vera immortales norunt. Mortalibus ægris
Si tenuis veri luceat aura, ſat eſt.
Denique opinari noſtrum eſt. At ſcire deorum:
Tolle procul faſtus turba ſuperba tuos.

Hoc igitur pulcherrimum ſapientiſſimorum inſtitutum dum conſector, ut vix quidquam affirmem; anſam quidem præbeo Sigonio

mei

mei ipſius reprehendendi, tamquam nimis titubanter, ac timide agentis, nec ſatis mihi confidentis, vt ipſe ait, quo iudicio præditus ſim (relinquo enim ei hanc gloriam, vt de argumentorum firmitate glorietur) ſed non idcirco de victoria deſpero.

Adhuc autem me ſatis præſtitiſſe arbitror, quod initio promiſeram, vt meas de rebus, quæ in ſimulata exiſtunt conſolatione, coniecturas confirmarem, ac clariſſimi reprehenſiones aduerſarij refellerem. primum enim oſtendi, ſententiam in principio iſtius conſolationis poſitam contra præceptum Ariſtotelis ſua ratione indigere, & quamuis probabilis eſſet, quòd ab Hippocrate, à Platone, à Chryſippo approbaretur, tamen ei rationem addendam fuiſſe: ſed illorum auctoritate minime probari, & falſam exiſtere. Secundo loco docui vituperationem ſenectutis in hoc libro factam mire repugnare ijs, quæ in Catone maiore ſcripta ſint. Tertio demonſtraui, multa, quæ in Ciceronis libris legantur, fuiſſe in hunc tranſlata, & leuiter immutata, ac plerunque deprauata, nonnullaſque hiſtorias, fabulas, uerſus, ſententias deterius commemoratas, ac Muretum quoque (videte, quàm res ſit antiqua) imitatione expreſſum eſſe, ſed deterius expreſſum. Quarto Sigonianum ordinem in eodem libro perpendi; fieri non potuiſſe argumentatus ſum, vt Sigonius omnia prorſus fragmenta ſuo ordine digeſſerit; probaui, cum omnia ex Sigonij præſcripto expreſſa ſint, cenſendum eſſe, potius librum noui alicuius auctoris exiſtere, quàm Ciceronis; quædam non nullis fragmentis addita eſſe aperui; atque, ſi concluſa ita fuiſſet Ciceronis conſolatio, vt iſta eſt, Lactantium expoſui non reprenſurum fuiſſe Ciceronem, quemadmodum reprehendit. poſtremo confirmaui, exempla quædam clariſſimorum virorum ordine perturbato narrata eſſe, & non nulla commemorata, quæ, incertum eſt, an Cicero in ſua poſuerit conſolatione. Quæ cum ita ſint, quid eſt, quòd iudicium à me factum tantopere reprehendatur? Iam uero non Sigonius, quem ſtudio gratificandi, vel paradoxi defendendi ad hanc cauſſam adductum eſſe exiſtimo, ſed ceteri

reprehenſores noſtri, torqueant ſeſe, quantum velint; huc, atque illuc fluctuent, laborent, deſudent: nunquam tamen reperire poterunt rationem, qua hunc librum Ciceronis eſſe omnibus perſuadeant: maxime uero, quia non ſolum res, de quibus adhuc egimus, uerum etiam uerba ipſa Ciceronis maieſtati minime conuenire uideantur. Quod alia diſceptatione demonſtrabo.

ANTONII RICCOBONI, DE CONSOLATIONE EDITA SVB NOMINE CICERONIS, IVDICII SECVNDI

Tertia Diſceptatio.

CVM multa alia ueteres ſcriptores, qui eruditis Romanorum temporibus floruerunt, diſtinguunt à recentioribus, qui Romano iam lapſo imperio, atque oppreſſa impetu Barbarorum Italia aliquid conſcripſerunt: tum nihil profecto magis, quàm linguæ latinæ ratio. Illi enim putarunt, nullum habere uerborum delectum, nec curare, quomodo animorum ſenſa exprimerentur, dicendi'ne luminibus, an ſordibus orationis, hominis eſſe, vt ſcriptum reliquit Cicero, intemperanter abutentis & ocio, & litteris: hi parum admodum in verbis ſibi elaborandum exiſtimarunt, vnamque intelligendi, non etiam loquendi gloriam perquiſiuerunt. Ac inter veteres quoque illos, non nulla fuit latini ſermonis diſſimilitudo, quòd hæc lingua ſuos habuerit gradus, ſuaque incrementa,

& tunc maxime uigere viſa ſit, cum & Terentius, & Cæſar, & Cicero, & ſiqui alij fuerunt eiuſmodi, optimi Latinitatis auctores criptioni ſtuduerunt; vt, quemadmodum illi, quos caſcos appellauit Ennius, rudius quodam modo locuti ſunt, ſic, qui poſt Terentij, Cæſaris, Ciceronis tempora extiterunt, non nihil diſceſſiſſe ab huius ſermonis candore videantur. Nulla autem certiore, aut inſigniore nota meliores ſcriptores à deterioribus diſcernuntur, quàm, quod illi exactius, hi minus exacte locuti eſſe exiſtimentur; illi in elocutione accuratiores, hi minus accurati iudicentur; illi ornatiores, hi minus ornati putentur. Præclare Socrates, is, qui vel Apollinis oraculo ſapientiſſimus eſt appellatus, cum hominem quendam decorum, & eleganti forma conſpicuum, omnibusq; corporis ornamentis præditum, diutius tacentem intueretur, Loquere, inquit, ut te uideam; ſignificãs ſcilicet uir clariſſimus, ex ipſa potiſſimũ locutione homines eſſe cõſiderandos. Tanta autem fuit Ciceronianæ dictionis maieſtas, tantus ſplendor, tanta elegantia, & munditia, vt non modo ſuperiores omnes ſuperaſſe, ſed poſteris etiam omnibus ſpem melioris, elegantioris, aptioris, dignioris elocutionis in perpetuum viſus ſit ademiſſe; à qua ceteri, maxime recentiores, longe receſſiſſe exiſtimantur, alij magis, alij minus, prout quiſque diligenter, uel negligenter Ciceronianum ſtylum, optimum latine dicendi effectorem, et magiſtrum, obſeruauit. Quantum uero diſceſſerit is, qui conſolationem editam ſub nomine Ciceronis conſcripſit, cum ego conatus eſſem oſtendere, vt ex hoc ſcilicet firmiſſimo argumento perſpiceretur, an illa eſſet Ciceronis, nec'ne: Carolus Sigonius, uir maximo ingenio, ac doctrina præditus, miris Tragœdijs excitatis, contendit, nec me, nec alios, qui elocutionem iſtius cõſolationis minime eſſe Ciceronianam putarunt, verum putaſſe; ac gratulatur huic maxime ſæculo ſuperbum noſtrarum aurium, aut animi iudicium, qui pauca quædam uerba faſtidiamus, noſque temeritatis accuſat, quòd falſum temere ſimulauerimus. Quamobrem operæ precium eſt uidere, quomodo id ipſe, ut pollicetur, demonſtret. Si enim apparuerit, ut fore arbitramur, nos vera ſenſiſſe, ipſumque quod ſcripſimus, diſtorſiſſe, & ad rem ſuam

traxiſſe,

traxiſſe, ut falſum ex ingenio probaret; ſimul conſtabit, noſtrarum aurium, aut animi iudicium, non ſuperbum, ut ipſe liberius appellat, ſed uerecundum, & cautum extitiſſe, non audacter, quæ Ciceroniana non ſunt, Ciceroniana eſſe aſſeuerans, ſed ea religione vtens, quæ prudentibus lectoribus cōuenit; nec nos fuiſſe, vt idem ob libertatem, & licentiam, quam in nobis habet, ſcribit, temerarios ſimulatores, ſed ipſum potius hominem callidum, verſutum, & veteratorem, qui tam bene veritatem occultet. Cum autem illud dicendi genus; Caſtos animos, & puros, leni quodam, & facili lapſu ad Deos, id eſt, ad naturam ſui ſimilem peruolare; non ego, ſed alij, vt parum Ciceronianum accuſarint; aliorum, non mea, ſit reſponſio. Qoniam vero locum illum; Cupiditates inſatiabiles exoriuntur, quibus non modo ſingulos homines, ſed totas familias, et vniuerſas funditus ciuitates euerſas videmus; ſuperiori proxima diſceptatione noſtra perpendimus; ne illum quidem amplius attingemus, ſed illa tantum tria, quæ in priore noſtro indicio ſcripta ſunt, pro viribus defendemus, quædam eſſe in iſta conſolatione minus Ciceroniana, alia minus proprie dicta, non nulla minus latina. Prius vero quàm ad Sigonianam controuerſiam accedam, danda mihi hæc venia eſt, accommodata huic cauſſæ, eloquentiæ ſtudioſis, quemadmodum ſpero, non moleſta, vt breuiter non nullis reſpondeam, qui, cum mecum apud illuſtriſſimos quoſdam viros de iſta conſolatione diſſererent, dicere, ſi dijs placet, auſi ſunt, in eo, qui artem oratoriam profiteretur, in qua admirabilem extitiſſe Ciceronem omnibus compertum eſt, elocutionem non fuiſſe admodum conſiderandam, & rem eſſe parui ponderis, ac momenti, propterea quòd non ſit, vt recentiores philoſophi loquuntur, de eſſentia Rhetoricæ, ſed extra Rhetoricam, & Rhetoricæ aduentitia. Non ſic doctiſſimus Sigonius, cuius ſe eſſe ſectatores profitentur, ſed in hunc modum; Delectus ipſe verborum, vt fontem, ſic laudem omnem eloquentiæ continet: neque orator alia re magis quàm verborum ſplendore, ac copia commendatur. Quam quæſtionem tametſi alibi pertractaui: tamen hic quoque mihi attingendam duxi, vt elocutionem, vnde etiam eloquentes nomen habuerunt, à natura eius artis, in qua elo-

quentes verſantur, iſtis etiam reclamantibus, non eſſe alienam oſtendam. Ac ſcripſit quidem Ariſtoteles in proœmio libri primi artis Rhetoricæ, ſolam fidem, id eſt, ſolum enthymema, continere id, quod artificioſum eſt: alia vero additamenti eſſe loco; vnde colligunt, ſolum enthymema conſtituere eſſentiam huius artis: cetera vero, vt affectus, mores, diſpoſitionem partium, elocutionem, eſſe additamenta quædam. At ſtatim poſt definitionem Rhetoricæ tradidit, fidem, & perſuaſionem Rhetoricam duplicem eſſe, vnam non artificioſam, vt teſtimonia: alteram artificioſam, vt argumentationes, affectus, mores; vnde perſpicitur, in eſſentia artis Rhetoricæ non ſolum argumentationes, & enthymemata, ſed etiam mores, & affectus contineri. Quod idem ſignificauit, cum ſcriptum reliquit, Rhetoricam conſtatam eſſe, tum ex Analytica ſcientia, tum ex Politica. illa enim argumentationum hæc morum, & affectuum præcepta ipſi Rhetoricæ ſubminiſtrat. Initio autem libri tertij docuit, tria eſſe de oratione præcipienda; vnum quidem, ex quibus ipſa fides exiſtat, quæ ſpectatur in argumentationibus, moribus, affectibus: alterum vero de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis. id eſt, in eſſentia artis Rhetoricæ, quæ eſt de oratione, tria comprehenduntur, inuentio argumentationum, morum, affectuum, elocutio, diſpoſitio partium. Ex quibus Ariſtotelis locis non parua eſt dubitatio exorta de ijs rebus, quæ naturam, & eſſentiam Rhetoricæ conſtituant; vt modo ſolum enthymema id efficere dicatur: modo triplex artificium inuentionis: modo inuentio, elocutio, partium diſpoſitio. Mihi autem in hanc dubitationem acrius intuenti illud reſpondendum videtur, quod etiam ſummis noſtrorum temporum philoſophis probari cognoui, Rhetoricam duobus modis poſſe conſiderari, aut abſolute, aut per quandam relationem, & contractionem ad munus, & finem ſuum. Si abſolute conſideretur, ſolum enthymema in eſſentia eius reperiri, quod ab Ariſtotele corpus fidei nuncupatur. Si quatenus refertur ad auditores, qui prçter argumentationes indigent affectibus morata oratione, elocutione, partium diſpoſitione, & quatenus contrahitur ad ſuum munus obeundum, quod eſt ornate dicere, &

res, & ſuum finem adipiſcendum, qui eſt perſuadere, in eiuſdem eſſentia ſimul cum enthymematibus comprehendi non ſolum mores, & affectus, ſed etiam elocutionem, & diſpoſitionem. Id quod videtur conuenire verbis Ariſtotelis circa principium libri tertij, vbi agitur vel de actione, vel de elocutione in hunc modum; Et videtur eſſe res leuis, ſi recte exiſtimetur. At cum ad opinionem tota Rhetorica traditio exiſtat, eius cura ſuſcipienda eſt, non tamquam rei recte ſe habentis, ſed tamquam neceſſariæ. Quoniam iuſtum eſt, nihil amplius quærere circa ſermonem, quàm, vt neque moleſtiam, neque iucunditatem afferamus. Iuſtum enim eſt, ipſis decertare rebus. Quare alia præter demonſtrationem ſupernacanea ſunt. Veruntamen multum valent, vt dictum eſt, propter improbitatem auditorum. Hæc Ariſtoteles. Itaque ſi recte exiſtimetur, & habeatur ratio rei, quæ recte ſe habeat, id eſt, ſi ars abſolute, & ſecundum rectam naturam ſuam perpendatur, quæ requirit, vt attendantur tantum ea, quæ de re ſunt, qualia exiſtunt enthymemata, non ea, quæ extra rem, quales affectus, mores, diſpoſitio, elocutio; profecto cetera leuia ſunt, & ſuperuacanea, præter demonſtrationē, id eſt, enthymema, quod ſolum artificioſum eſt, cum cetera ſint additamēta. Iuſtum enim eſt, hoc eſt, recta natura artis poſtulat, vt ipſis rebus & rationibus decertemus, quas quia veteres dicendi magiſtri non pertractarunt, ſed tantum ea, quæ ſunt extra rem, tradiderunt, idcirco exiguam artis Rhetoricæ particulam confecerunt, & in optimis iudicijs, quale fuit Areopagitarum iudicium, vbi oratores prohibebantur extra rem agere, nihil valuerunt, vt in proœmio libri primi ſcriptum eſt. At ſi neceſſitas inſpiciatur, & Rhetorica conſideretur, quatenus tota eius pertractatio refertur ad opinionem, & improbitatem auditorum, ac contrahitur ad exequendum munus oratoris, & finem conſequendum; qui obtineri non poteſt, niſi ſimul cum argumentationibus affectus, mores, ordo partium, & elocutio adhibeatur, ſine dubio præter demonſtrationem, & enthymema, aliorum multorum, quę multum valent, cura ſuſcipienda eſt, id eſt, alia multa ſunt artificioſa, & in eſſentia artis poſita, vt affectus & mores, qui poſt Rhetoricæ definitionem

aperte

aperte cum argumentatione artificioſi appellantur; & præterea elocutio, ac diſpoſitio partium, de quibus in Rhetorica, tamquam de rebus ad conſtitutionem Rhetoricæ neceſſarijs, præcepta tradenda eſſe initio libri tertij ſcriptum extat. Iam, cum Rhetorica poſſit duobus modis conſiderari; & primo modo conſiderata in eſſentia ſua elocutionem minime comprehendat, ſecundo modo comprehendat; tradit Ariſtoteles ſemper Rhetoricam conſiderandam eſſe ſecundo modo, quia ad opinionem auditorum tota Rhetorica traditio refertur. ergo ſemper elocutio, vt recentiorum philoſophorum vocabulo vtar, eſſentialis Rhetoricæ debet exiſtimari; dicant, quidquid velint iſti, qui dum fatentur, ſe, propterea quòd nullam vnquam verborum latinorum curam habuerunt, de elocutione latina iudicium facere non poſſe, ſimul fateantur, neceſſe eſt, dum agitur de operibus latinis, veris, vel fictis dijudicandis, quorum ratio in ipſa potiſſimum elocutione conſiſtit, ne carere iudicio videantur, ſibi tacendum eſſe.

Nunc longe mihi grauior de elocutione cum elocutionis obſeruantiſſimo Sigonio pugna ſuſcipienda eſt, & quidem triplex pugna, prima de verbis minus Ciceronianis: altera de minus proprie dictis: tertia de minus Latinis. ſcripſeram enim in hunc modum; Si nihil aliud haberetur, quod de hoc libro ſuſpicionem faceret, elocutio ipſa, noſtra quidem ſententia, ſatis indicaret, eum Ciceronis non eſſe, in quo quædam verba ſunt minus Ciceroniana, quædam minus proprie dicta, quædam etiam fortaſſe minus latina.

I. Ac laborat quidem Sigonius in eo valde, vt oſtendat ſingulos Ciceronis libros nouum aliquod verbum afferre, quod non contineatur in alijs; ac egregie colligit ſingularia ipſius Ciceronis verba, tum à Statilio, vt teſtatur Cariſius, relata, Repentino, Rarenter, Stomachoſe, Salutariter, Stirpitus, Oſtiatim; tum à Nonio obſeruata, Condocefacere, Diloricare, Exantlare, Fortunare, Eluuionem, Colluuionem, Excandeſcentiam, Fallaciloquentiam, Magniloquentiam, Superbiloquentiam, Infinitatem, Inſulſitatem, Mulieroſitatem, Surditatem, Excelſitatem, Purpuraſcere, Putiſcere, Repueraſcere, Vaſteſcere, Veteraſcere: tum à Seneca notata, Reapſe, Suauiloquentem,

Breuiloquentem: tum à Quinctiliano commemorata, Beatitatem, Beatitudinem: tum à Sidonio expoſita, Indolentiam, Eſſentiam: tum in fragmentis poſita, Adiutorium, Conſitura, Quotidiano, Anxitudo, Impigritas, Opprobrium, Captiuitas, Sanctitudo: tum in quibuſdam orationibus et libris ſingulariter vſurpata, vt pro domo Ignitus; pro Plancio debitio; pro Sextio Mulionicus; pro Cluentio Materiatus; in Rhetoricis teſte Priſciano Menſurus pro Menſtruus; de Fato principalis; de Oratore, & in Tuſculanis, Animi confeſſionem, & Verba anhelata; in Oratore, & Officijs Adipatæ dictionis, & Turpificati animi. Hæc, inquam, vir clariſſimus præclare: Sed ad meum argumentum minime videtur reſpondere, quod ductum eſt non à nouitate vnius, vel duorum vocabulorum in hoc libro adhibitorum, quæ in Ciceronis libris nō reperiantur, ſed à multitudine eorum, quæ Cicero nuſquam fere, hic vero auctor in hac conſolatione audacter vſurpauit. Itaque confeſſus ſum non eſſe abſurdum, quod quoque Sigonius probat, vt aliqua vox in vno tantum libro, & non in alijs vſurpetur: ſed tam multas nouas in paruulo opere inueniri miratus ſum; atque inde ſuſpicionem duxi, eum Ciceronis non eſſe. Sic enim ſcripſi; Quæ minime Ciceroniana videntur ex eo, quòd alijs in locis Cicero illis vſus non ſit, illorum ſi vnum, aut alterum tantum in hoc libro reperiretur, dici fortaſſe poſſet, non eſſe abſurdum, vt aliquam vocem in vno tantum libro, & non in alijs ipſe vſurpauerit: ſed, cum tam multa in tantulo libello reperiantur, neſcio, quis ſanæ mentis eum eſſe Ciceronis poſſit exiſtimare; quaſi nunquam Cicero occaſionem habuerit vtendi huiuſmodi vocibus, niſi in hac conſolatione, vel ſibi exiſtimauerit, licere magis in hoc opuſculo, quàm in alijs, adhibere verborum ſordes, &, vt vocabulo vtar imitatoris, loquendi abſurditates. Quid erat igitur, cur Sigonius in probanda re confeſſa immoraretur, & illud ipſum prætermitteret, in quo poſita eſſet tota mei vis argumenti? Sed fit ſæpe, vt qui de re nihil habet, quod dicat, artificioſe aliquid extra rem agat. Quòd ſi illa Attica anus Theophraſtum illum, qui à diuinitate loquendi nomē inuenit, annotata vnius affectatione verbi, hoſpitem appellauit: cur auctorem

iſtius conſolationis, obſeruatis apud eum tam multis verbis minime Ciceronianis, non à Cicerone diuerſum exiſtimemus? At latina ſunt certe qu.ed.m: ſed non idcirco Ciceroniana. de quibus agit Sigonius permiſte, ac confuſe, ne quis, vt ipſe ait, hoc huius, illud illius eſſe poſſit arguere: ego vero meum ipſius ordinem retinebo, vt, quæ contra me dicta ſunt (pleraque enim ſunt) quæque contra alios, facile appareat. Ac prima quidem vox à me notata tamquam non Ciceroniana, eſt Compago. Quid dicit Sigonius? Compago eſt Liuij, & Taciti. probe. non nego. Sed eſt Liuij, & Taciti, ergo Ciceronis? Profecto non ſolum eſt Liuij, & Taciti, ſed etiam Sigonij, qui in prima, quam habuit in Academia Bononienſi, oratione dixit; Hac infirma Corporũ compage. Non tamẽ video eſſe Ciceronis. Altera vero vox, Immerentes, de qua ſic Sigonius; Immerentẽ dixit Terẽtius in Hecyra, & Suetonius in Tito. Id veriſſimũ eſt. Sed dixit Terentius, dixit Suetonius, ergo dixit etiam Cicero? Nego conſecutionẽ. Tertia Inſeliciter, de qua ita ille; Inſeliciter eſt Terẽtij, & Liuij. Itaq. vt Cicero aliãs dixit, Miſer, & infelix, ſic hoc loco, Miſere, et infeliciter. Idem reſpondeo, quod etiam de ſuperioribus, verum eſſe antecedens de Terentio, & Liuio, falſam conſecutionem de Cicerone. Quarta Vagitus bis in iſta conſolatione vſurpata, quam notaui eſſe quidem Latinam, nempe Lucretianam, & Virgilianam, ſed non Ciceronianam. Fingit tamẽ Sigonius, ſe dubitare, quid'nã reprehenderim, vocem'ne vagitus, an ſententiam illam; In ærumnas, miſeriasq. ingredientes, quid gratum, quid hilare aſpicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille naſcentium infantium v.gitus, & eiulatus declarat. Itaque vocem auctoritate Plinij, ſententiã auctoritate Aeſchinis in Axiocho comprobat; additq. ſibi abſurdum videri Ciceronem grunnitũ ſuis dixiſſe, vagitum pueri dicere nequiuiſſe. At perſpicuum eſt, me vocem, non ſententiam reprehendiſſe: nec nego illam vocem eſſe Plinij, & aliorum latinorum, ſed dico non eſſe Ciceronis: nec contendo, vtrum Cicero voce vagitus vti potuerit, nec'ne, ſed vſum eſſe inficior. Quincta elocutio non Ciceroniana eſt, Deſpondere animum; de qua ne valet quidem illa conſecutio; Eſt Plauti, Var-

ronis, Liuij, igitur Ciceronis. Sexta vox, Indecentius, & Indecens, quam probat quoque Sigonius eſſe Latinam, quia ſit Martialis: ſed non idcirco oſtendit eſſe Ciceronianam. Septima Oſor, quæ eſt Plauti, vt ipſe ait: ſed non ob id Ciceronis. Octaua Detractor, qua ſi vſus eſt Tacitus, non idcirco Cicero. Nona Captiuitas, bis in iſto libello adhibita, quam intelligo eſſe minus Ciceronianam, id eſt, minus, & rarius à Cicerone uſurpatam, & quidem minus, ſi cum vocibus à Cicerone frequentatis comparetur, cum inueniatur ſemel in fragmento orationis pro Cornelio apud Aſconium. Hanc unam prius ab alijs inter eas, quæ parum Ciceronianæ ſunt, notatam probat quidem Sigonius vnico exemplo eſſe Ciceronis: ſed cum tam multas alias eſſe eiuſdem demonſtrare non poſſit, ob eam ſolam gloriari non debet. Decima, Lætabundus, de qua idem in hunc modum; Si porrò Cicero lætabundum alibi non dixit: at huius generis alia dixit; vt in 2. de Repub. Cupido autem, & expetenti, & libidinoſo, & volutabundo in voluptatibus. & Saluſtius hiſtoriarum 3. apud Nonium; Vitabundus claſſem hoſtium ad oppidum peruenit. Vitabundus, inquit Nonius, id eſt, vitans; vt hic lætabundus, id eſt lætans; & Liuius ſæpe populabundus, id eſt, populans, vt inquit Gellius. Omnia fateor, hoc vno excepto, quòd Cicero dixerit lætabundum. Vndecima, Lacedæmones, quam ipſe Vegetij eſſe dicit, Ciceronis eſſe dicere non poteſt. Duodecima Abſurditas, quæ, ipſe magis oſtendit, quomodo nouari potuerit, quàm vbi à Cicerone vſurpata ſit; quem loquendi modum, vt is notat fuiſſe à S. Auguſtino lib. 7. cap. 33. de ciuitate Dei imitatione expreſſum: ſic ego contra fuiſſe ex S. Auguſtino ab imitatore ſumptum arbitror. Decima tertia Imperitia, quæ eſt quidem Saluſtij, vt idem tradit, ſed non ipſius Ciceronis. Decima quarta elocutio eſt, quæ ad dictionem C v m *vocem à littera N. incipientem contra præceptum Ciceronis nouies adiungit. ad quam meam obſeruationem euertendam omnes vires ſuas parat. At ego, inquit, idoneus ad nullam cauſſam ſim, ſi huic tam graui impreſſioni tam multas, ac tam magnas obijcere moles, ac quaſi machinas,*

 neſciam,

neſciam, vt ipſam aliqua ratione auertam. Quid? ſi enim nihil proficere oſtendam? Sex enim hac de re dicit: primo loco Ciceronem hoc præcepto id videri tantummodo monuiſſe, ne præpoſitionem Cum iungeremus cum uocibus inchoantibus à No, ne forte videremur obſcœne dicere Cunno; idque confirmat auctoritate Quinctiliani, & Priſciani. Quinctiliani enim verba ſunt; Iunctura deformiter ſonat, vt ſi cum hominibus notis loqui nos dicimus, niſi hoc ipſum Hominibus medium ſit, in præfata videmur incidere, quia vltima prioris ſyllabæ littera, quæ exprimi, niſi labijs coëuntibus, non poteſt, aut in terſiſtere nos indecentiſſime cogit, aut continuata cum inſequente in natura eius corrumpitur. Priſciani vero, Antiquiſſimi in plurali primæ perſonæ cacephati cauſſa ſolebant per anaſtrophen dicere, Nobiſcum, pro Cum nobis. itaque propter hoc reliquarum quoque perſonarum ablatiuos ſimiliter præpoſtere proferre cœperunt, teſte Plinio, qui hoc in ſecundo ſermonis dubij oſtendit. Noluimus Cum me, & Cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum eſſet, Cum nobis, ſed potius Mecum, & Tecum, & Secum, & Nobiſcum diximus cum præpoſitione, quæ facit obſcænum, poſtpoſita. Addit Sigonius, recte dici Cum natura, quia etiam Virgilius dixit, Numerū cum nauibus æquet. Nec ſolum Cum natura, ſed etiam Cum nullo, quia ſi ex his Cunna, & Cunnul fecerimus, nihil turpe dicturi ſimus. Secundo loco, quando dictum eſt, Cum noſtro vulneri medeamur, Cum neminem ipſa morte commoueri debere, proditum ſit, Cum nec ipſi quidquam acciderit mali, Cum nihil niſi rectum cogitaret; id totum longe diſſimile apparere, ipſumque Ciceronem ſic interdum locutum eſſe, vt in Lelio, Cum ne id quidem: in 2. de off. Cum nec neceſſitati: in 3. de legibus, Cum nullo magiſtratu iuuante diem tolli vtile eſt; & Poëtas quoque hoc vitium non ſeruaſſe, aut certe non declinaſſe, ſed Pomponiū dixiſſe apud Gellium, Cum nihil egi: et Plautum in captiuis, Cum nulla vitæ meæ ſalus: & in Menæchmis, Cum negabas: & in Sticho, Cum nihil, quamobrem faciam: & Terentium in Andria, Cum nihil obſint doli: & Horatium in ſermonibus Cum nil procedere lintrem. Tertio veteres grammaticos differentiam

facere

ſacere inter Cum præpoſitionem, & Quum aduerbium; vt ſi dicatur, Quum na, Quum ne, Quum ni, Quum no, nihil offenſionis ſit, modo hæc vox ita, vt oportet, & ſcribatur, & edatur. Quarto ipſum, cum hæc ſcribebat, nondum eam partem Oratoris compoſuiſſe, in qua hæc tam ſubtilia præcepta dabat, quia eodem anno, licet non iiſdem fortaſſe conſulibus, vtrunque opus in manibus habuit. Quinto, ipſum præ doloris magnitudine ſuorum præceptorum memoriam abieciſſe. Sexto, ſi qua in hoc corpore eiuſmodi vulnera cernãtur, eandem huic opem adhibendam eſſe, quam ceteris Ciceronis monumentis docti viri iampridem adhibuerunt, in quibus addendo, detrahendo, ac mutando, omnia vitia ſanauerunt. Addunt ſeptimum quidam Sigonii amici, viri eruditiſſimi, eiuſmodi vitium vitandũ eſſe in orationibus, quæ ad populum habeantur, & cum oratores vulgo loquuntur, ne ſcilicet populus eam audiens cacophoniam in riſum, et ſibilum conuertatur: ſcriptionis vero aliam rationem eſſe, quæ cum doctis proponatur, grauiora ſcilicet attendentibus, & ad hæc leuiora conniuentibus, minus exacta eſſe poſſe ipſis videtur. probant autem interpretationem ſuã verbis ipſius Ciceronis, quæ ſic ſe habent; Quid? quòd vulgo dicimus Cum illis, Cum autem nobis non dicimus? Vulgo dicimus, id eſt, inter populares loquimur, non ad litteratos ſcribimus. illi enim ne leuiora quidem ferunt: hi leuiora non curant. O ſubtilitatem omnibus admirandam, & perſpicacitatem in coniectandis ſcriptorum ſenſis prope incredibilem. Sed ad ſingula reſpondeamus. Ac ſi primum quidem verum eſt, ſequitur auctorem non recte dixiſſe, Cum nominis ſui gloria, quia præpoſitio Cum iũcta eſt cũ uoce inchoante à No. Quamquam ei concedere non poſſum, ut præceptum illud tam ſtrictim intelligatur, cum obſcænitas repreſentetur nõ ſolum ſi dicatur Cum no, ſed etiam Cum ni, Cum ne, & ſimiliter. Auctoritas enim Quinctiliani generatim probat inter dictionem Cum, et uocẽ inchoantem à littera N, ſiue ſit ſyllaba Na, ſiue Ne, ſiue Ni, ſiue No, ſiue Nu, aliquid interiiciendum eſſe, quia in dictione Cum littera M, quæ exprimi, niſi labiis coëuntibus, non poteſt, aut interſiſtere nos indecentiſſime cogit, aut cõtinuata cum inſequente in natura eius corrumpitur.

quæ ratio ualet pro qualibet voce incipiente à littera N, & dictioni Cũ adhærente; ac notat deformitatem aut interſiſtendi, aut corrumpendi litteram M, dum mutatur in N. Præterea auctoritas Priſciani, quamuis agat tantum de vitato cacephato, cum dictum eſt Nobiſcum pro Cum nobis, non tamen idcirco admittit alia cacephata. Nec excuſatur Cum natura, quia Virgilius dixerit, Cũ nauibus. Nã & ibi cacephatum eſſe notauit Seruius. Et nõ ſolum Cum natura nõ excuſatur, ſed ne Cum nullo quidem, quia obſcænitas eſt in concurſu litterarum vocem obſcænam quodammodo repræſentantium. Ad ſecundum reſpõdeo: ſi dicatur, Cũ noſtro, Cum neminem, Cum nec, Cum nihil, tantum abeſſe, ut id totum ſit longe diſſimile, vt potius eandem habeat obſcænitatem: & ne me quidem negaſſe, Ciceronem interdum ſic locutum eſſe, ſed vim argumentationis in eo poſuiſſe, quòd Cicero non ſæpe, hic uero auctor ſæpe huiuſmodi obſcænitate ſermonis vſus ſit. ſcripſi enim in hunc modum; Vt uitaretur uocis turpitudo, Cicero raro admodum in eam coniunctionem incurrit. Tertium euertitur, quia ſiue præpoſitio Cum, ſiue aduerbium Quum iungatur cum voce inchoante à littera N, obſcænum facit. Nam ſi dicatur, Quum nos te uolumus conuenire, Quum aduerbium eſt, & tamen teſte Cicerone ad Papyrium Pætum, obſcænitatem habet. Quare iſte auctor nõ ſolum in talem Cacophoniam incidit, ſcribens per præpoſitionem, Cũ nullo dolore, Cum nullo doloris ſenſu, Cum nominis ſui gloria, Cũ natura: uerum etiam per aduerbium, Quum noſtro vulneri, Quum neminem, Quum nec, Quum nihil niſi rectum, Quum nihil niſi quod rectum. Quarti facilis, & expedita ſolutio eſt, quia vt ipſe, cum hæc ſcribebat, nõdum eam partem Oratoris compoſuiſſet, in qua hæc tam ſubtilia præcepta dedit: non eſt tamen veriſimile eum ignoraſſe, tale uitium vitandum eſſe. Quinctum repugnat illi, quod ſcriptum eſt in priore Sigonij oratione ad hunc modum; Magnificum, ac ſplendidum orationis apparatum à Tullio in conſolatione ſua fuiſſe adhibitum, docet Lactantius lib. 1. cap. 15. Non puto illum tam varie, tam copioſe, tam ornate ſcribere potuiſſe, niſi luctum eius, & ratio ipſa, & conſolatio amicorum, & temporis longitudo mitigaſſet.

Eundem

Eundem vero etiam in hac, quæ reprehenditur, enitére, omnes proſecto probabunt, qui ſingulas comprehenſiones orationis huius notabunt, quæ adeo inter ſe aptæ atque ornatæ ſunt, vt illud pro meo iure auſim aſſerere, ipſum ſemet interdum videri ſuperauiſſe. Sextum reijcitur, quod nimis difficile ſit tam multa vulnera ſanare. Ad ſeptimum, quod eſt aliorum amicorum noſtrorum, poteſt reſponderi, accuratiorem oportere eſſe elocutionem ſcriptionis, quàm publicæ dictionis, teſte Ariſtotele libro 3. Rhetoricæ, qui tradit elocutionem ſcriptionis exactiſſimam eſſe debere, & longe accuratiorem, quàm contentionis: idcircoque elocutionem demonſtratiuam, tamquam ſcriptioni accommodatiſſimam, exquiſitius ſtudium requirere, quàm deliberatiuam, & iudicialem. Quod ſi ita eſt, ſequitur, quæ uitia uitanda ſunt in publica dictione, ea multo magis vitari debere in ſcriptione, ut ſi, cum publice dicitur, non licet dicere Cum nobis, ne offendantur aures auditorum, multo minus liceat ſcribere, ne lectores, qui ſolent eſſe moroſiores, acrius intuendo, vel pronuntiando, quæ legunt, inueniant, quod ſibi diſpliceat, & ſcriptorem inſcitiæ, vel negligentiæ condemnent. Quid? quòd cum Cicero illud præceptum tradebat, ſine dubio ſcribebat, et tamen in ſcriptura ſua id uitium uitauit, cum ſcripſerit; Quia ſi ita diceretur, obſcænius concurrerent litteræ, vt etiam modo, niſi Autem interpoſuiſſem, concurriſſent? Non ſolum igitur in orationibus, quæ ad populum habentur, ſed etiam in ſcriptionibus fugere, quod obſcænum videtur, debemus. de quo non eſt dubitandum, cum litteras nominet obſcænius concurrentes, quæ aperte de ſcripto intelliguntur. Obiter autem notaueram in eo loco; Credamus ſane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, vt quod eſſet optimum homini, tribueret, poſt diem tertium exanimes ſunt inuenti, dictum fuiße, Apollini exædificatum, pro, Ipſi exędificatum; non quòd damnarem earundem vocum repetitiones, quæ venuſte ſunt, cuiuſmodi ſunt illæ Ciceronis, quas citat Sigonius, ſed quia ibi vox Apollini non ſatis pulchre mihi repetita videretur. de quo aliorum ſit iudicium. Iam ad minus proprie dicta accedamus.

II. Tres

II. Tres elocutiones in perſona Ciceronis improprias eſſe notaueram: duas magis Chriſtianis, quàm Ciceroni congruentes, aliam dogmati Platonis, quod ipſe ſequebatur, minime reſpõdentem. Primam, Ad futuram uitam, tamquam ad patriam euolare: alteram, Præfinitum eſſe vitæ terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat: tertiam, Animum ſimul cum homine interire. Quid facit Sigonius? In prioribus duobus locis ſententiam, non verba attendit, & idcirco ordine meo relicto eos conſiderat, ubi ſententias perpendit, & non verba, conaturque demonſtrare, abſurdi nihil eſſe, ſi qua in re ipſe cum Chriſtiana Theologia conſenſiſſe dicatur, quòd vt Deus legem Hebræis dedit, ſic philoſophiam Græcis ad Chriſtum impertijt, & Plato conſenſit cum Moſe; Platonem vero Cicero ſecutus eſt. At ego non laboro de ſententia, quæ potuit eſſe eadem & Ciceronis, & Platonis, & noſtrorum Theologorum, ut animi cum è corporibus exceſſerint, ſi fuerint caſti, puri, integri, incorrupti, bonis etiam ſtudijs, atque artibus expoliti, in cælum, quemadmodum etiã in priore iudicio ſcripſi, tamquam in domicilium ſuum peruenirent; vtque animal vnumquodque ab ortu fatale uiuendi ſpatium in ſe ipſo contineret, quod legitur in Timæo. Sed quæro de elocutione, vbi nã Cicero eam vitam, quæ poſt mortem habetur, appellauerit, vt recentiores Theologi, patriam; vbi nam dixerit præfinitum eſſe vitæ terminum à Deo, qui præteriri non poſſit, quæ elocutio ex propheta Iob videtur ſumpta. Id ſi oſtenderit Sigonius, de eo amplius non controuerſabimur. Idem quæro de tertia elocutione, ubi nam apud Ciceronem legatur, Interire animum cum homine, de qua ſic ille. Cum verò vitio vertunt, quòd dixerit, Animum ſimul cum homine interire, interpretantes animum cum animo mori, quòd homo ipſe ſit animus, argutius loquuntur aliquanto, quàm verius. Etenim cum dicimus hominem mori, non'ne intelligimus, mori partem eius mortalem, nempe corpus? nimirum. ergo qui dicit, animum interire cum homine, inquit animum interire cum corpore. Siquidem dixit in prima Tuſculana; Neque exceſſu vitæ ſic deleri hominẽ, vt funditus interiret. & Plato in Phædone; Num eodem die animus deletur, quo homo moritur?

moritur? Hic quis eſt tam agreſtis, indoctiue ingenij, qui animum cum animo extingui interpretetur? Hæc Sigonius; qui tamen quod mihi obijcit, ipſe facit, vt argutius agat, quàm verius. Nam quod dicit, hominem mori nihil aliud eſſe, niſi mori partem eius mortalem nempe corpus, & idcirco interpretatur animum interire cum homine, id eſt, animum interire cum corpore; id quàm verum ſit, poteſt apparere ex definitione mortis allata à Platone in Gorgia in hunc modum, ὁ θάνατός ἐστι ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, quam definitionem ſignificauit Cicero in prima Tuſculana, cum ſcripſit; ſunt, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ergo hominem mori nõ eſt ſimpliciter corpus interire, ſed animum à corpore diſſolui; nec, qui dicit animum interire cum homine, inquit animum interire cum corpore, ſed negatur. Quod autem citatur ex prima Tuſculana, non eſt ſimile: eſt enim proprie dictum, vt intelligatur, Neque exceſſu vitæ, id eſt, morte, et ipſa animi, ac corporis diſſolutione ſic deleri hominẽ, id eſt, animum (probat enim animos remanere poſt mortem, & videtur hominem pro animo nominare) vel etiam hominem, id eſt, totum compoſitum ex animo, & corpore (ſic enim etiam ex doctrina Platonica quandoque accipitur homo, vt modo conſiderabimus) vt funditus interiret: eſt enim animus immortalis, & vna cum corpore non interit. Nec eſt ſimile illud Platonis in Phædone: nihil enim habet, quod minus proprium ſit, id eſt, Num eodem die extinguitur animus, quo fit animi, & corporis diſſolutio? Nam profecto hoc in loco, vbi homo accipitur, non, vt in Alcibiade primo, pro ſolo animo, ſed pro toto compoſito, ſi quis interpretaretur, quo homo moritur, id eſt, quo animus moritur, eſſet, vt dicit Sigonius, maxime agreſtis, indoctiue ingenij. Sed quis eſt iſte, qui tam abſurde interpretetur? Reſtat, vt non nullis alijs, maxime ingenioſis, reſponſo meo ſatisfaciam, qui meam hac de re obſeruationem reprehenderunt, dicentes, apud Platonem triplicem eſſe hominem, vnum in idea, alterum animum tantum, tertium compoſitum ex animo, & corpore. Itaque ſi de tertio homine Platonico ſermo habeatur, non improprie dici, animum interire cum homine. Addiderunt, intelligi poſſe animum cum

homine,

homine, ſcilicet cum corpore: propterea quòd in Biblijs ſacris accipiatur homo pro corpore, ubi legitur; Formauit dominus Deus hominem de limo terræ: & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ & factus eſt in animam viuentem. At debuerunt homines acutiſſimi conſiderare, cum tr.pliciter apud Platonem homo accipiatur, in ſecunda ſignificatione hominem à Cicerone, cum vera hominis natura exquireretur, acceptum fuiſſe, vt probauimus ex lib. 6. de Rep. & ex 1. Tuſc. ex qua ſignificatione ſcripſi, interire animum cum homine, eſſe, interire animum cum animo, & hoc modo abſurde, & improprie dictum. Præterea, ſi de tertio etiam homine Platonico agatur, eſſe nugatorium dicendi genus, vt dicatur, interire animum cum homine, id eſt, cum animo, & corpore, quæ animi repetitio nugatoria eſt. Poſtremo cum in Biblijs ſacris large accipiatur homo etiam pro homine exteriore, & corpore, eam acceptionem ſi non ibi, at certe apud Ciceronem, de quo agimus, & apud philoſophos minus propriam eſſe, vt ſacrarum litterarum auctoritas præter rem, & extra propoſitum, dum agitur de propria Ciceronis elocutione, adduci videatur. Nunc uenio ad minus Latina.

III. Ac primum declaro, me minus Latina dupliciter intellexiſſe, vel comparate, minus, & rarius à Latinis uſurpata, etiam ſi fortaſſe apud nonnullum ſcriptorem inueniantur: vel ſimpliciter, non vſurpata. His enim duobus modis accipi Minus Grammatici docuerunt. Iam primo ſenſu ſcripſi, Filio ſuo pro Filio eius eſſe minus Latinum. Negari enim non poteſt, pronomen Suus ſua ſuum fere cum ſuppoſito conuenire, vt apud Catullum;

Nam ſe præcipue in ſuis vrbibus colit ora
Helleſpontiaca ceteris oſtreacior oris.

Vocem vero Eius, uel Eorum cum appoſito, vt apud Ciceronē pro Milone; Milo fit obuiam Clodio ante fundum eius. Atque is loquendi modus plurimis Latinorum exemplis confirmatur, & ad ſermonis perſpicuitatem maxime pertinet. Neque eſt, cur Budæo paucis quibuſdam exemplis, maxime vero, ſi cum communi Latinorum vſu conferantur, Vallam reprehendenti, facile aſſentiamur: ratio enim

eloquentiæ requirit, ut non, quod raro, ſed, quod ſæpe vſitatum ſit, attendatur. Eoque minus aſſentiri debemus, quòd non omnia, quæ citat Ciceronis exempla, prorſus ſatisfaciunt. Suus enim, vt idem tradit, non modo, τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ, ſed etiam τὸν ἴδιον ſignificat. De hac ſecunda ſignificatione non dubitamus, ex qua poteſt accipi illud pro Cælio; Videor ieciſſe fundamenta defenſionis meæ, quæ firmiſſima ſunt, ſi nitantur iudicio ſuorum, id eſt, propriorum Cælij. & illud pro Rabirio de Cæſare; Nec illius animi aciem præſtringit ſplendor ſui nominis, id eſt, proprij. & illud pro Roſcio Amerino; Sua quenque fraus, & ſuus terror maxime vexat: ſuum quenque ſcelus agitat, ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. & de Aruſpicum Reſponſis; Sua concio riſit hominem. & de officijs; Expendere oportet, quid quiſque habeat ſui. id enim maxime decet, quod eſt ſuum cuiuſque maxime. In prima ſignificatione dicimus huiuſmodi pronomen referendum eſſe ad ſuppoſitum, ſiue ſit ſuppoſitum aliorum modorum, ſiue infiniti modi; ex qua ſine dubio corrigendum videtur illud ſimulati Ciceronis in ſimulatum Saluſtium; Quòd ſi vita iſtius memoriam vicerit, illã Patres Conſcripti nõ ex oratione, ſed ex moribus ſuis ſpectare debetis. Dicendum enim eſt, Ex moribus eius, non Ex moribus ſuis, vt mores Saluſtij ſignificentur. Cui rei non aduerſatur illud exemplum quartæ Philippicæ; Quod autem erat præſidium ſalutis, libertatiſq; veſtræ, ſi C. Cæſaris, fortiſſimorumque ſui patris militum exercitus non fuiſſet? ſuppoſitum enim eſt exercitus C. Cæſaris: & ad hoc refertur Patris ſui, id eſt, patris proprij ſui ipſius Cæſaris. Nec illud, quod legitur in epiſtola ad Octauium; Sin autem ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem, ſupra etiam mortalitatem tuam tibi ſunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij ſui ſcelerate circunſcribis ſenatum? illa enim epiſtola ſuſpecta habetur, quaſi non Ciceronis: vt etiam illa oratio in Saluſtium: quam ſuſpicionem confirmat quoque Paullus Manutius, à quo correcti libri ita habent: AD OCTAVIVM EPISTOLA, *quam Ciceronis eſſe vix credimus. Confirmat ſimiliter Dionyſius Lambinus; qui in emendationibus ſuis notauit; Incerti*

auctoris epiſtola ad Octauium: non eſt enim Ciceronis. & Hæc epiſtola non eſt Ciceronis, ſed Declamatoris alicuius. Accedit quòd in melioribus contextibus, vt in Aldinis, non eſt vox Sui. & Lambiniani habent in margine, Tui. Nec illud ad Att. Denúncia tibi eum abſolutum iri, neque patronis ſuis tam libentibus, quàm accuſatoribus: quod refertur ad ſuppoſitum infiniti, id eſt, patronis proprijs ſui ipſius. Nec illud item ad Att. Conſules flagrant infamia: quòd C. Memmius candidatus pactionem in Senatu recitauit, quam ipſe ſuus competitor Domitius cum Conſulibus feciſſet. refertur enim ad illud ſuppoſitum C. Memmius, & intelligitur ipſe proprius ſui ipſius C. Memmij competitor; quemadmodum etiam poteſt intelligi illud in libris de finibus, Epaminondas quæſiuit, ſaluus'ne eſſet clypeus: cùm ſaluum eſſe flentes ſui reſpondiſſent; rogauit, & reliqua. nam refertur ad ſuppoſitum, Epaminondas, id eſt, proprij ſui ipſius Epaminondæ. & illud quoque ad Att. Plura nobiſcum hic perhonorifice, & amice Octauius; quem ſui Cæſarem ſalutabant, Philippus non. quod refertur ad ſuppoſitum Octauius, id eſt, proprij ſui ipſius Octauij. Quamobrem illis multis, quæ dicit Sigonius, Ciceronis exemplis, à Budæo allatis, non impedior, quominus exiſtimem in iſta conſolatione minus recte dictum eſſe Filio ſuo pro Filio eius. Sigonius tamen, quia id ad rem ſuam pertinet, Budæum ſe ſequi profitetur: & non nulli alij grauiſſimi viri ſe à me diſſentire præ ſe ferunt, quòd nihil putent intereſſe, vtrum Filio ſuo, an Filio eius dicatur, qui conſentire cum clariſſima Aldina domo videntur. Nam Paullus quidem Manutius vir apprime litteratus, explicans illud de Pompeio in oratione pro lege Manilia; Qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris; ſcribit, Patris eius, non Sullæ: dux enim, non miles ad Sullam profectus eſt. At egò ab eò diſcrepo, non ſolum, quia dicit Patris eius loco Patris ſui, verum etiam, quia, vt hoc obiter notem, per ſummum Imperatorem intelligit patrem Pompeij; & mihi magis probatur, intelligi Cinnam, ad quem poſt patrem fulmine ictum, & vnco tractum, ſe Pompeium contuliſſe, ſcriptum reliquit Plutarchus; vt tres Imperatores denoten:ur;

notentur; pater Pompeij, ad cuius exercitum ipſe è ludo, atque pueritiæ diſciplina profectus eſt: Cinna, cuius miles fuit extrema pueritia: Sulla, cuius exercitui ineunte adoleſcentia imperauit. Aldus vero, Paulli filius, vir eruditiſſimus, quemadmodum iſtius Conſolationis auctor videtur eſſe vſus Suo pro Eius: ſic ipſe conatur probare, vſurpatum eſſe Eius pro Suo; atque in illum locum Ciceronis de amicitia; Scipio P. Rupilium potuit conſulem efficere, fratrem eius Lucium nō potuit; ſcribit in hunc modum; Eius pro Suum. Vt Liuius lib. XXXIII. T. Iuuentium, & C. Labeonem eius fratrem, id eſt; C. Aſinij Labeonis ſupra nominati. Sic & in antiquis inſcriptionibus.

L. MAELIVS. L. L. Tatnitas
VASCVLARIVS,
SIBI, ET DVRDENAE. P. L.
CYTHERIDI.
ET L. MAELIO. L. F. ANI
FLACCO
FILIO EIVS
SCR. AED. CVR. ET. SCR.
ET LIBERTIS,
ET LIBERTABVSQ. SVIS.
ET,
D. M.
T. FLAVIVS VITALIS
FEC. SIBI, ET POSTERISQ. EIVS
LIB. LIBERTABVSQ.
QVORVM NOMINA I. S. S.
POSTERISQ. EORVM
MERCVRIALI. HILARI
CINNAMO. SATVRNINI
CRESCENTI SER. RESTITVTAE
FORTVNAT. FESTAE
COETONIDI ANCILLAE. I.

Hæc citat Aldus. Mea tamen, vt pace eius libere agam, longe alia ſententia eſt. Nam ſi in verbis Ciceronis legeremus vocem Suum, & non Eius, intelligere fratrem Scipionis deberemus, & non T. Rupilij, cum ſine dubio Cicero de fratre Rupilij loquatur. Verba vero, quæ citat Aldus ex Liuij libro XXXXIII. (ſic enim legendum eſt) in melioribus contextibus ſic ſe habent; Nominabant etiam Tribunos militum T. Iuuentium, & Cnæum Labeonis fratrem. Nam ſi legamus C. Labeonem, eius fratrem, primum duobus fratribus idem erit prænomen ita, vt vnus ab altero diſtingui nõ poſſit, quod munus erat prænominum: deinde vox Eius, quæ referenda uideretur ad T. Iuuentium, nimis longinque referretur ad C. Aſinium Labeonem multis ante verſiculis nominatum. Quod attinet ad inſcriptiones, eatenus illis ſtandum eſſe exiſtimo, quatenus cum optimis Latinitatis auctoribus conueniunt. At, cum in quibuſdam uariant, malo ſequi meliores ſcriptores: nec ea ſuperſtitione imbutus ſum, vt, quę in veteribus marmoribus reperiuntur, probanda eſſe omnia cenſeam, cum in ipſis multa eſſe poſita videantur minus elegantia, minuſque cum bonis ſcriptoribus congruentia, &, vt vocabulo vtar Iulij Cæſaris Scaligeri, barbariſſima, quemadmodum noſtris quoque temporibus. Quamobrem vir vetuſtatis obſeruantiſſimus ſuo ſequatur arbitratu vetuſtas inſcriptiones, quarum fortaſſe auctoritate, qui Manutius erat, ſe Mannuccium nominauit: ego non tam facile à communi Latine loquendi vſu diſcedam, vt indiſtincte Suo pro Eius, & Eius pro Suo vtar, quod miram poteſt efficere obſcuritatem. Eodem primo ſenſu notaui, Pœnitendum ſtatum minus Latine dictum eſſe, etiam ſi ſit uox à Liuio, & à Tranquillo vſurpata. Qua de re ſic ſcribit Sigonius, Pœnitendum porro cum reijciunt, quid aliud faciunt, quàm Liuiũ, Trãquillumque reijciunt? quorum ille dixit in primo; Sub haud pœnitendo magiſtro: hic in Veſpaſiano; Flauia gens Reip. haud quaquam pœnitenda. At, vt alij quoque viro doctiſſimo reſpondi; Liuio obiecta eſt à Pollione Aſinio Patauinitas, id eſt, vt interpretatur Quinctilianus, peregrinitas ſermonis, & in non nullis verbis minus Latinum loquendi genus.

Sic

Sic enim apud Quinctilianum libro 1. ſcriptum eſt; Verba aut Latina, aut peregrina ſunt. Peregrina porro ex omnibus prope dixerim gentibus, vt homines, inſtituta etiam multa, venerunt. Taceo de Thuſcis, & Sabinis, & Præneſtinis quoque. nam, vt eorum ſermone vtentem Actium Lucillius inſectatur; quemadmodum Pollio deprehendit in Liuio Patauinitatem. & lib. 8. Multos, quibus loquendi ratio non deſijt; inuenias, quos curioſe potius loqui dixeris, quàm Latine; quomodo & illa Attica anus Theophraſtum hominem alioqui diſertiſſimum annotata vnius affectatione verbi hoſpitē dixit: nec alio ſe id deprehendiſſe interrogata reſpondit, quàm quòd nimium Attice loqueretur. Et in T. Liuio, miræ facundiæ viro, putat ineſſe Pollio Aſinius quandam Patauinitatem. Hęc ille. Quamquam, vt hic obiter notem, alia Patauinitatis interpretatio afferri poteſt, Caius enim princeps Liuium, tamquam verboſum inſectatus eſt, vt teſtatur Suetonius; & , quod vitium tacite notauit Pollio; cum eum dixit Patauinitatem redolere, id ipſe expreſſiſſe mihi videtur, verboſum appellans. Nam Patauini ſolent eſſe naturaliter eloquentes, & mirum eſt, quàm ſint in loquendo copioſi, quàm verbis abundantes, quàm oratione fluentes. Id quod quàmplurimis exemplis, tum veteribus, tum nouis probarem, ſi ea commemorandi hic proprius eſſet locus, ex quibus prope innumerabilibus reticere tria clariſſima eloquentię lumina non poſſum; alterum Equitem magnificentiſſimum, Speronem Speronium, in omnibus quidem philoſophiæ partibus, ac omni doctrinæ genere præclariſſimum, ſed præcipue tum in artificio oratorio elucentem, quo maximos hominum concurſus ad ſe audiendum, maximaſque admirationes ſolet excitare, tum in ſcribendi ratione ita enitentem, vt ſuis in eo ſermone, quem ſibi Hetruſci nunc vendicant, ornatiſſimis ſcriptis, non ſolum nullis eiuſdem linguę ſcriptoribus inferior eſſe, pleriſque autem ſuperior cognoſcatur, verum etiam Latinis, & Græcis dicendi grauitate, & elegantia æquari merito poſſe videatur: alterum Comitem perilluſtrem, Iacobum Zabarellam, maximum noſtrorum temporum Philoſophum, non ſolū in Philoſophia publice

explicanda,

explicanda præcellentiſſimum, ſed etiam in ſuis logicis operibus admirabilem: tertium non Doctorem, non Equitem, non Comitem, Sed Doctoris inſignibus, Equitatu, Comitatu quàm digniſſimum, Io. Franciſcum Muſaptum, vere Muſaptum, & Muſa aptum, qui cum in optimorum ſcriptorum tum Græcorum, tum Latinorum lectione perpetuo, aſſidueque verſatus ſit, ac philoſophiæ, omniumque optimarum artium inſigni cognitione refulgeat: in eo tamen præcipue ſe excellere demonſtrauit, quòd ad maximi Homeri vim, & maieſtatem verſibus ſuis Græcis proxime accedit. Hanc autem nobiliſſimæ patriæ ſuæ proprietatem mire Liuius in hiſtoria ſua ſecutus eſt, vt omnia amplificauerit, omnia pluribus verbis perſecutus ſit, omnia admirabili dicendi copia, atque illuſtri oratione legentium oculis ſubiecerit, & non ſolum in numero librorum copioſus fuerit, quos centum, & quadraginta conſcripſit, verum etiam in ſingulis libris conſcribendis, & ſingulis rebus pertractandis, ſingularem, ac prope incredibilem orationis vbertatem, & varietatem adhibuerit. Cum vero ea ſit ars tum laudantium, tum vituperantium, vt & ad laudem, & ad vituperationem vicina aſſumant, quaſi eadem ſint; & qui laudant, pro vitio nominent vicinam virtutem, vt pro malitia prudentiam, pro audacia fortitudinem, pro acerbitate iuſtitiam, pro immanitate in voluptatibus aſpernandis temperãtiam; qui autem uituperant, contrarium faciant, vt tradit Ariſt. libro 1. Rhet. Caius volens Liuium vituperare, pro eloquente nominauit verboſum; idque Pollio antea ſignificaſſe videtur eſſe proprium Patauinorum, dicens eum redolere Patauinitatem, id eſt, illam loquendi profluentiam, quam Patauini à natura arripiunt. Iamuero, vt ad rem noſtram redeamus, tametſi Liuius eloquentiſſimum ſe oſtendit: tamen aliquot peregrinas voces in Latinitatem inuehere viſus eſt, qua in re ipſe fortaſſe potuit minus, videri Latinus quàm vel Terentius, vel Cæſar, vel Cicero, qui fuerunt optimi Latinitatis auctores; ac, licet à Quinctiliano laudetur, & proponatur pueris ediſcendus, tamquam Ciceronis imitator, tamen, ſi in copia, & ſplendore dicendi Ciceronem imitatus eſt, ob non nullam

ſermonis

ſermonis peregrinitatem minus fuiſſe Ciceronianus videtur. quæ in non nullis verbis obijci quoque Suetonio poteſt, quemadmodum etiã obijcitur ſtylus tenuis, & qui Grammaticum magis, quàm Hiſtoricum ſonet: & non ſolum Suetonio, ſed etiam Columellæ, ceteriſque omnibus, qui res pœnitendas dixerint. Tertium locum etiam ſecundo ſenſu minus Latinum appellatum non attingit Sigonius. De quarto, cui ſimilis eſt quintus, ſic ſcribit; Eodem modo cum hortantur, vt ab eo dicendi genere, tamquàm impuro, abſtineamus; De quo eſt apud Herodotum, illum Xerſi reſpondiſſe; quid aliud hortantur, quàm vt Ciceronem in Bruto impure locutum eſſe arbitremur? qui ſic dixit; De quo ſit memoriæ proditum eloquentem fuiſſe, & ita habitum eſſe; primus eſt Cethegus. At hic locus videtur diſſimilis, ſi integer legatur in hunc modum; Quem vero exter, & de quo ſit memoriæ proditum, eloquentem fuiſſe, & ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus. illud enim eloquentem fuiſſe, & ita eſſe habitum, referri debet ad illud, Quem vero exter. præterea hic locus non habet Illum, vel Eum. Quare ſi non haberem, quò referrem illud, Eloquentem fuiſſe, ſic explicarem; De quo hoc ipſum, quod ſimpliciter dicitur, hominem eloquentem fuiſſe, memoriæ proditum eſt, qualis poteſt videri illa elocutio Logicorum, De quo prædicatur illud, Eſſe animal, non, de quo prædicatur, illum eſſe animal. & hoc modo magis probarem, ſi dictum eſſet, De quo eſt apud Herodotum Xerxi reſpondiſſe, id eſt, De quo hoc ipſum Xerxi reſpondiſſe, eſt, & legitur apud Herodotum, non, illum reſpondiſſe. & De quo traditum eſt nihil putauiſſe, id eſt, De quo hoc ipſum nihil putauiſſe, traditum eſt, non, eum putauiſſe. Et, ſi darem eſſe ſimilem locum, negari tamen non poſſet, tale loquendi genus eſſe minus, & rarius à Latinis vſurpatum, cum unum tantum exemplum afferatur. De ſexto loco ſic; Quod autem inijciunt ſe Latinitatis ſtudioſis illud iudicandum relinquere; Lacænas matronas traditum eſt, occiſis filijs vulnera inſpicere conſueuiſſe, ac, ſi aduerſos vulneratos eſſe comperiſſent, lætabundas funus ducere, eoſque in auita ſepulcra inferre ſolitas eſſe; contra vero, quos auer-

ſis

ſis vulneribus conciſos agnoſcebant, ab iјs refugientes, clam ſepeliendos curabant, nec vllo prorſus honore funeris proſequendos ſtatuebant; ac Curaſſe, & ſtatuiſſe dici oportuiſſe ſignificant, quid aliud admonent, niſi, vt iudicemus, an Cicero in primo de Oratore Latine dixerit? Dici memini ludorum Romanorum diebus L. Craſſum quaſi colligendi ſui cauſſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. veniſſe eodem, ſocer eius qui fuerat, Q. Mutius dicebatur, & M. Antonius homo & conſiliorum in Rep. ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate coniunctus. exierunt autem cum ipſo Craſſo adoleſcentes, & Druſi maxime familiares, & in quibus magnam tum ſpem maiores natu dignitatis ſuæ collocarant, C. Cotta, qui tum Tribunatum pl. petebat, & P. Sulpitius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur. exierant autem, id eſt, exiјſſe autem. & in tertio; Namque latus tum ei condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus. ex quo cum cohorruiſſet, cum febri domum rediјt, id eſt, rediјſſe. Demetriј autem Phalerei præceptum eſt, afferre amplitudinem in figuris, ſi non in eodem caſu maneatur. idque probat exemplo Thucydidis. At ne hi quidem loci videntur ſimiles. Nam in primo illa uarietas eſt maxime elegans; Dici memini L. Craſſum: Q. Mutius dicebatur: exierunt autem cum ipſo Craſſo. Nec poterat aptari, Exiјſſe, niſi ſubintelligeretur vox pluralis Dicebantur. In ſecundo autem interrupta eſt ſeries verborum per illud, Ex quo; nec poterat congruere vox Rediјſſe, niſi adderetur vox Eum. At in loco Conſolationis ſine vlla alterius verbi ſubintellectione, & ſine vlla additione optime quadraſſent illa verba, Curaſſe, nec ſtatuiſſe; quemadmodum minus congruenter mihi videtur dictum Curabant, nec ſtatuebant; quod deberet pendere ab illo; Lacænas matronas traditum eſt. Quod attinet ad Demetriј præceptum, amplitudinem quidem habet non in eodem manere caſu, ſed congruenter, vt apud Thucydidem lib. 4. hiſtoriarum, qui agens de Braſida Lacedæmonio fortiſſimo duce, non, vt ſcribit Petrus Victorius alioquin vir ſapientiſſimus, interfecto (ibi enim non narratur mors Braſidæ) ſed tantum vulnerato ita, vt ceciderit

in re-

in remigium, & clypeum amiſerit, ſic ſcribit; καὶ τὸν ἑαυτοῦ κυβερνήτην ἀναγκάσας ὀκεῖλαι τὴν ναῦν, ἐχώρει πρὸς τὴν ἀποβάθραν, καὶ πειρώμενος ἀποβαίνειν ἀνεκόπη ὑπὸ τῶν ἀθηναίων: καὶ τραυματισθεὶς πολλὰ ἐλειποψυχησε, καὶ πεσόντος αὐτοῦ ἐς τὴν παρεξειρεσίαν ἡ ἀσπὶς περιερρύη εἰς τὴν θάλασσαν. *Et ſuum gubernatorem cum adegiſſet applicare nauem, perrexit ad pontem, & tentans deſcendere, percuſſus eſt ab Athenienſibus: & ſauciatus multis vulneribus animo defecit, & collapſo ipſo in remigium, clypeus defluxit in mare. poterat igitur dicere,* ἐλειποψύχησε, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν παρεξειρεσίαν, καὶ ἀπέβαλε τὴν ἀσπίδα, *defecit animo, & collapſus eſt in remigium, & amiſit clypeum. Tamen per mutationem caſus dixit,* ἐλειποψύχησε, καὶ πεσόντος αὐτοῦ εἰς τὴν παρεξειρεσίαν ἡ ἀσπὶς περιερρύη εἰς τὴν θάλασσαν. *Quod congruentiſſime dictum quàm ſimile ſit verbis, quæ leguntur in Conſolatione. vbi deformis fieri caſuum mutatio videtur, aliorum ſit iudicium. Venio ad ſeptimum, & vltimum locum; qui melius certè à Sigonio eſt explicatus, quàm à nonnullis alijs amicis noſtris, qui probabant Adeo quòd eſſe latinum auctoritate Ciceronis dicentis in oratione pro Archia in hunc modum; Atque hoc adeo mihi concedendum eſt magis, quòd ex his ſtudijs hæc quoque creſcit oratio; & non videbant dictionem Quòd non pendere à uoce Adeo, ſed à voce Magis, & reddere rationem, cur id magis Ciceroni concedendum eſſet, quia ex his ſtudijs, &c. Ibi enim Adeo non eſt ita, ſed Certe, uel Multo, vel Eo, & Quòd cum ponitur pro Quia, elegantiſſime ponitur: at loco vocis Vt, barbare. Sed hoc de Adeo quòd mittamus: & Sigonij ſenſum, quando omnia in meliorem trahenda ſunt partem, ſanè recipiamus. Notemus tamen interim in propoſitione videri aliquid deſiderari, vbi legitur, Idque ſi vllo in caſu contingit, certe, cum dolore affligimur, maxime ſolet euenire: intelligendum enim eſt, non ſimpliciter, cum dolore affligimur, ſed cum ob mortem noſtrorum. At demus etiam iſtuc excuſari aliqua ratione poſſe: illud quemadmodum excuſemus, quòd adhibetur vox Affinis pro quolibet propinquo? Sed*

K hac

hac de re aliàs. Video enim mihi Lernęa cum hydra rem eſſe; vt quò
plura errorum capita abſcindó, eò plura mihi abſcindenda ſuppullu-
lent: Mitto alia, quæ tamquam minus Ciceroniana ab alijs nota-
ta ſunt, ne aliorum cauſſam arroganter velle agere videar, vt Conſe-
ctricem, Filium perdere, Turpitudinem peiorem eſſe dolore, Metel-
lum, ne in legem perniciosſam iuraret, in exilium abire coactum eſſe,
pro Quòd in legem perniciosſam non iuraret, Dolorem cruciatum a-
nimi perpetuum, Inter ſolemnem verborum nuncupationem, Ne
ſacra dirimeret, Duodecimo ſœtu pro Duodecim liberis Satis enim
eſt, me demonſtraſſe, quod, vt prius de uerbis iſtius Conſolationis iu-
dicium meum confirmarem, initio orationis propoſueram, cum elo-
cutio in eſſentia artis oratoriæ contineatur, quam præcipue M. Tul-
lius profitebatur, in iſto libro cõplures elocutiones adhibitas eſſe mi
nus Tullianas, aliquot minus proprias, non nullas minus lati-
nas. Reliquum eſt, vt ad ea, quæ in ipſo priore iudicio
notaui, quædam etiam grauiora, & firmiora ad-
iungam, vt cum ea, quæ adhuc dicta ſunt,
alicuius eſſe ponderis, & momenti
demonſtratum ſit, tamen (vide,
quid concedam) vel ipſis
ſepoſitis, nouorum
tantummodo
argu-
mentorum claritate iſtud opu-
ſculum non eſſe Ciceronis
luce clarius appa-
reat.

ANTONII RICCOBONI,

DE CONSOLATIONE EDITA SVB NOMINE CICERONIS, IVDICII SECVNDI

Quarta Diſceptatio.

ILLVD *veriſſimum eſt, cum de incerta alicuius auctoritate voluminis diſceptatur, tria in primis exquiri ſolere; num, qui dicitur auctor, volumen ea, quæ fertur, inſcriptione, conſcripſerit: num qui veteres ſcriptores eius ſententias, & verba recitauerint, ex quibus ipſe auctor agnoſci poſſit: num quid in eo hæreat, quod ab ea perſona, quæ ipſum conſeciſſe exiſtimatur, alienum videatur. Iam nemo eſt, qui dubitet, Ciceronem integro libro ſemetipſum de morte filij conſolatum eſſe, qui inſcriptus erat Conſolatio Ciceronis. Quod attinet ad veterum ſcriptorum teſtimonium, conſtat tantum auctoritate Plinij, Lactantij, M. Tullij ipſius, octo fragmenta, quæ ab illis citantur, & in hoc, de quo controuerſamur, libro poſita ſunt, in M. Tullij fuiſſe Conſolatione; quibus ſi cetera reſpon-*

derent, nihil eſſet, cur tantopere laboraremus, eaque ab aliquo imitatore interiecta eſſe ſuſpicaremur. Tertium in controuerſiam venit, an hæc ipſa Conſolatio ſit eiuſmodi, quæ nihil à tanti maieſtate ſcriptoris alienum contineat. Ego enim multa affirmo eſſe talia, quæ Ciceroni tribui non debent. Aduerſarij negant, & quidem ita negant, vt ea à nemine alio, quàm à Tullio eodem modo ſcribi, dicique potuiſſe contendant, & eorum etiam nonnulli, ſi Dijs placet, hoc ipſum opus ceteris omnibus, quæ ille doctiſſime, & ornatiſſime ſcripſit, anteponant. Id quale ſit, quàm breuiſſime, et quàm planiſſime videamus, atque ex inſtituto noſtro prius de rebus deinde de verbis agamus. quod & vtile, & iucundum eloquentiæ ſtudioſis fore, mihi perſuadeo. Ac illud quidem ex Tuſculanis diſputationibus, & ex Lactantio certiſſimum eſt, diſputaſſe Ciceronem in Conſolatione de animorum immortalitate; deploraſſe miſerias huius vitæ; collegiſſe ad ſe ipſum conſolandum clariſſimorum virorum exempla; conſecraſſe filiam inter deas ad famam immortalitatis. Quem autem ordinem is retinuerit, Carolus Sigonius, uir doctiſſimus, et eloquentiſſimus, ac doctrina eloquentiaque clariſſimus coniecit, vt ſolet omnia, ingenioſiſſime, in Commentario, quem ſcripſit in fragmenta Ciceronis de Conſolatione; in ſecunda autem earum orationum, quas hac ipſa de re confecit, his verbis expreſſit; In Conſolatione primum mortem nihil habere mali oſtendit, ſi animi cum corporibus interirent, deinde plurimum boni, ſi poſt eorum interitum remanerent. atque ita animorum æternitate firmata apte ad filiæ conſecrationem acceſſit. In Tuſculana vero contra. prius animorum immortalitatem, quàm mortalitatem induxit, ac iudicia Deorum de morte ibi in principio expoſita epilogo reſeruauit, atque ita pro arbitrio ſuo fecit in ceteris. ibi quidem tamquam orator, in foro cauſſam cum inſigni aliqua orationis amplitudine agens: hic vero tamquàm magiſter in ſchola, omnia ſpiritu aliquanto ſubmiſſiore complectens. Hæc ille. Itaque in commentario diuinauit: in oratione diuinationem comprobauit. In eo tantum à ſe ipſo diuerſus fuit, quòd in illo Ciceronem, vt philoſophum, ſemetipſum, quantum potuit, conſolatum

latum eſſe teſtatus eſt: in hac tamquam oratorem in foro cauſſam agentem. Sed cum illud ſcripſit, non legerat Conſolationem: cum hoc, legerat, vt melius de ea facere iudicium potuerit. probe. At, quemadmodum ille tunc, vt fragmenta aliquem ordinem haberent, ea ex ingenio ordinauit, non ita tamen, vt iurare merito poſſet, nullum alium reuera ordinem, quemadmodum nonnulli illius ſectatores aſſeuerant, nec ſeruatum fuiſſe, nec ſeruari potuiſſe: ſic ego nunc, libere vt dicam, quod ſentio, non minus eiuſmodi ordinem, quàm iſtam Conſolationem ſuſpectam habeo. Diuerſam autem fuiſſe conſolandi rationem, aperuit ipſe Cicero in tertia Tuſculana ad hunc modum; Sunt, qui vnum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, vt Cleanthi placet. Sunt, qui non magnum malum, vt Peripatetici. Sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. Sunt, qui ſatis putant oſtendere nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito. Sunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur. Hactenus ille. poſſunt igitur omnes conſolandi rationes in vnum conduci, ut dicatur, primum illud, quod mœrent aliqui, non eſſe malum: deinde ſi ſit malum, non eſſe magnum: inde ab huiuſmodi malo animum reuocandum ad bona: tum nihil inopinati accidiße: poſtremo ſalſam eſſe opinionem mœrentium, dum ſe officio fungi putant iuſto, atque debito. Exempli cauſa, mortem non eſſe malum, ſed potius bonum, cum animus ſit immortalis, & immortalitas animorum maxime virtute præſtantium ſempiternam poſt mortem afferat felicitatem: atque ſi mors malum ſit, dum morientes interdum anguntur, cruciantur, torquentur, id malum non eſſe magnum, quod & omnibus contingat, & anguſto temporis ſpatio coërceatur: multaque eſſe bona, quibus ſe conſolari mœrentes poßint: & nihil improuiſi, nihil inexpectati accidiſſe, cum humana conditio ea ſit, vt omnia fere aduerſa ſint prouiſa, & expectata, nihilque homini morte ſit certius: præterea ſi mœrentes ſe officio fungi putent iuſto,

atque

atque debito, & ob id ipſum vehementer mærere, ac lugere videantur, quòd exiſtiment mærorem ſuum, & luctum eſſe officioſum, pium, & debitum, eos in errore verſari, cum mortuorum cauſſa, qui virtutibus in cœlum elati ſint, gaudere potius debeant, atque ſi ſua potiſſimum cauſſa doleant, & ſuo incommodo, quòd ſuorum adiumento priuati ſint, in eo potius iniuſtitiam exerceant, quòd omnia vtilitate ſua, Epicureorum inſtar, metiantur. His fere omnibus conſolandi rationibus in ſua ſe vſum eſſe Conſolatione affirmauit Cicero in eadem Tuſculana his verbis; Vt fere nos omnia in Conſolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. Idem collegit triplicem in conſolando medicinam ad hunc modum; Erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum: altera & de communi conditione vitæ, & proprie, ſi quid ſit de ipſius, qui mæret, diſputandum: tertia ſummam eſſe ſtultitiam, fruſtra confici mærore, cum intelligas nihil poſſe profici. Videtur autem ſub prima medicina primam, atque alteram conſolandi rationem fuiſſe complexus, tum Cleanthis, qui oſtendendum putabat, malum illud omnino non eſſe; tum Peripateticorum, qui non magnum malum: ſub ſecunda, tertiam, & quartam, tum Epicureorum, qui abducebant à malis ad bona, & proprie de bonis eorum, qui mærebant, diſputabant; tum eorum, qui ſatis putabant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, & de communi hominum conditione diſſerebant, quorum vita innumerabilibus miſeriis propoſita eſt: ſub tertia vltimam, quæ fuit Chryſippi, vt opinio eorum, qui mærentes, & lugentes ſe officio fungi putant iuſto, atque debito, oſtendatur ſtulta, propterea quòd huiuſmodi mæror, & luctus proficere nihil poſſit, nullumque aliud ipſi mortui officium, qui in cœlum aſcenderint, requirere videantur, niſi vt perpetua ſui nominis memoria conſeruetur, & ad immortalitatis famam conſecretur. Hanc triplicem medicinam mihi veriſimile eſt à Cicerone conformatam fuiſſe, ſumpto exemplo ex eius ipſius Con-

ſolatione

ſolatione antea conſcripta: in qua primum videtur tractaſſe primam medicinam, vt doceret mortem eſſe potius bonum, quàm malum; ea potiſſimum ratione, quæ in prima quoque Tuſculana mirabiliter ornata eſt, quia animus ſit immortalis; hæc enim eſt Ciceroniana ratio pluribus in locis vſurpata, qua probatur, mortem eſſe bonum: deinde adhibuiſſe alteram medicinam, vt communem vitæ conditionem deploraret, à cuius malis abduci bonum eßet, & ſuum quoque caſum multorum clariſſimorum virorum exemplo mitigaret: poſtremo tertia medicina vſum eſſe, vt officium ſuum mœrendi, & lugendi ad filiæ conuerteret conſecrationem. Ego profectò hunc ordinem ſeruaßem in ipſis Conſolationis fragmentis ordinandis; atque ſi in fingenda huiuſmodi Conſolatione iniuria temporum amiſſa me exercuiſſem, eundem ex præſcripto Ciceronis retinuiſſem; ac primum de immortalitate animorum diſputaſſem, quod ſine vllo meo dubio eſt talis diſputationis fundamentum, & pertinet ad primam medicinam, vt demonſtretur mortem non eſſe malum; ſed bonum: deinde de miſerijs hominum, quæ ad ſecundam medicinam videatur pertinere: poſtremo de conſecratione filiæ, quæ officium ſpectat mœrentis, & lugentis. Auctor autem iſtius Conſolationis ordinem ſeruauit Sigonianum, ſane ingenioſum, egregium, & præclarum (non enim damno) ſed non neceſſarium, vt primum de miſera hominum conditione, deinde de animorum immortalitate, poſtremo de conſecratione Tulliæ diſputaret. Cum vero conſolandi medicinas ita permiſcuerit, vt quid ad quamque pertineat, non facile quiſque poſſit dijudicare; vt ſingulas libri partes perpendamus, operæ precium uidetur eſſe ipſum aliquo modo diuidere.

Prima enim pars proœmium continet, in quo auctor dicit, recenti morbo amiſſæ filiæ velle ſe adhibere medicinam, etiam ſi id vetent ſapientes; & probat ægro animo ſe in primis, & omnes medicinam adhibere debere; vtiturque exemplo illorum, qui de luctu minuendo conſcripſerunt, Theophraſti, Xenocratis, Crantoris, ex

quibus

quibus multa ad ſe conſolandum ſe collegiſſe fingit.

Altera eſt de miſerijs hominum, vbi docet aduerſos caſus eſſe proprios eorum, teſtimonio Theophraſti, Xenocratis, Crantoris, ex quibus Crantorem ſequitur; miſerias recenſet infantiæ, pueritiæ, adoleſcentiæ, conſtantis ætatis, ſenectutis; exponit genera hominum eſſe miſera, Reges, homines infimos, mediocres, præterea fœminas, & viros: concludit omnes in hac vita miſeros eſſe.

In tertia probat, mortem eſſe bonum, iudicio deorum de filijs Argiæ, & de Trophonio, atque Agamede; exemplo Thracum apud Herodotum; ſententia Sileni; teſtimonio Euripidis, Crantoris: quæritque an, quod mortem ſubſequitur, nos miſeros efficiat, & argumentatur, aut animum eſſe mortalem, aut immortalem; atque ſi ſit mortalis, eum lucrari quietem; ſi ſit immortalis, eum conſequi felicitatem.

In quarta commemorat hominis conditionem mortalem: contendit lacrymis nihil profici: probat dolorem immodicum eſſe turpiſſimum, & maxime vituperandum, nec naturam incuſandam eſſe, quòd, quam dederit, vitam repetat: dicit ſe adiuuari philoſophia: dicit Tulliam mortuam felicem eſſe, quæ ſuo cito parente in magna beatitudine ſit fruitura.

In quinta aperit dolores, & res aduerſas non eſſe refugiendas, quæ fortitudinem efficiunt: bona, & ea, quæ probantur in vulgus, non eſſe tantopere appetenda, quæ molliores plerunque, ac deteriores reddunt: mortem eſſe miniſtram bonorum, exemplo Catonis, Arthabani, Amphiarai; doctrinam eſſe miſeram: artem miſeram, ciuilem vitam miſeram, exemplo Miltiadis, Ephialtis, Cimonis, Themiſtoclis, Ariſtidis, Scipionis, Metelli, Reguli, Marij, Bruti.

In ſexta conatur probare, fugiendam eſſe vitam exemplo Cleomenis, Theagenis, vxoris Aſdrubalis: atque in vniuerſo hominum genere ſummam ſæuitiam conſiderat: in ſingulis autem hominibus, nihil eſſe admodum appetendum declarat, propter inſtabilem rerum conditionem: vtiturque exemplo Gorgiæ.

Septima

Septima continet eorum exempla, qui ſuorum mortem forti animo tulerunt; ac enumerat Anaxagoram, Xenophontem, Periclem, Harpagum, Dionem, Praxaſpem, Q. Fabium, Puluillum, Paullum, Caium, Catonem, Martium, Craſſum, Cæpionem, Piſonem, Scæuolam, Marcellum, Metellum, Lepidum, Aufidium, matronas Lacænas, ex Romanis Corneliam, Rutiliam, Clodiam; quibus omnibus addit Theramenem, qui fortiter mortuus eſt.

Octaua oſtendit, ærumnas ab humana vita non ſegregari: commemorat Metellum, Priamum, Craſſum, Pompeium: exponit iudicaſſe mortem eſſe beatam Brutum, Decios, Scipionem, Paullum, Marcellum, Albinum, Gracchum.

Nona eſt de exiguo, vel nullo dolore mortis: tradit, non mortem, ſed admiſſorum ſcelerum conſcientiam non nullos cruciare, cum boni libenter moriantur; vt Q. Fabius, A. Pompeius, Thalna: diſputat de die homini præfinito, ita tamen vt liberum hominis arbitrium locum habeat: iis præcipue nihil dolendum ratiocinatur, quos oppetita cum laude mors conſolari poteſt; vbi multa ſunt de laudibus Tulliæ, ab eius fortitudine, & prudentia ductis.

Decima eſt de animorum immortalitate: adducit teſtimonium Socratis: agit de viciſſitudine rerum, & ſimul hominum; de adeptione veritatis poſt mortem; de dolore & metu, qui hominem perpetuo miſerum efficit: repetit, quod ſuperius diſputatum eſt, non omnino dolorem, ſed nimium dolorem improbandum.

Vndecima eſt de conſecratione.

Quod attinet ad proœmium, tempus quidem ſumendum eſſe in vehementibus animi doloribus declarauit quoque Cicero in 3. Tuſc. ad hunc modum; Sed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Aeſchyli, cui cum dictum eſſet;

Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiæ.
reſpondet; Siquidem qui tempeſtiuam medicinam admouens
Non ad graueſtens vulnus illidat manus.

Verum auctor Conſolationis ſe etiam in recenti morbo medicinam capturum eſſe, & domeſtica ſubuenturum calamitati profitetur. Cum autem in hac propoſitione duo dicat, ſuo ſe morbo medicinam adhibiturum, & quidem recenti morbo adhibiturum, contra quàm velint Sapientes; huius duplicis propoſitionis debebat duplicem ſubiungere rationem: vel, ſi qua ratio erat omittenda, illam omittere congruentius poterat, quæ clarior eſſe videbatur. Contra tamen fecit. probauit id, quod probatione minime indigebat, ſuo ſe morbo velle medicinam adhibere, quia omnibus ſit hominum morbis medicina adhibenda, quo quid notius, atque exploratius? illa enim ratio exprimitur illis verbis; præſertim cum ad ægritudines, & moleſtias depellendas, &c. Omiſit uero probationem eius, quod potiſſimum in hoc procemio erat probandum, cur vellet medicinam adhibere ſuo recenti morbo, etiam ſi id vetarent Sapientes. An vero id conuenit prudentiæ Ciceronis? Cuius rei rationem huic loco maxime congruentem, in loco minus proprio, & valde longinquo, atque alieno à procemio collocauit. Nam in quarta libri parte ſic ſcripſit; Sed turpe, ſtultumque eſt homini, tanta, tamque uaria rerum cognitione inſtructo non à ſe ipſo potius mature, quàm ſero ab uſu, & cogitatione doloris remedia expectare. Profecto mihi veriſimile videtur, Ciceronem in hoc ipſo procemio hanc rationem fuiſſe illi propoſitioni additurum. Quid? quòd cum in eodem principio morbum ſuum eſſe recentem profiteatur, cui etiam contra Sapientum præſcriptum mederi velit; poſtea tamen, non fuiſſe recentem, cum ſe conſolatus eſt, aperte teſtatur? Cum id faciat, videtur'ne ſibi conſtare? Audiamus verba eius: nihil enim dicam, quod non probem. In ſeptima parte legitur ad hunc modum; Senſimus hoc in nobis ipſis; nec parum nobis obfuit hanc vniuerſam aduerſus dolorem cõmentationem non multo ante animo, ac mente percurriſſe. quamuis enim permultos philoſophorum libros vel de luctu, vel de morte ſatis accurate legiſſemus, vt Theophraſti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc non ideo feceramus, quòd euenturum putaremus, vt ijs ipſis in noſtro mærore vteremur. Itaque

neque lectionem, quantum oportuiſſet, accuratam, nec memoriam ſatis intentam adhibuimus. Caſu autem repentino oppreſſi non prius ad libros conſugere potuimus, quin ante acerbitatis vi proſterneremur. Quamquam poſtea tempore ipſo factum eſt, vt nec dolor, vt antea, acrior, & mens ipſa paullo eſſet ſedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. id eſt, cum recens fuit morbus, non potui medicinam accipere: poſtea vero morbo inueteraſcente, & vt more Hippocratis loquar, concocto, & maturo, ac ſumpto tempore in huiuſmodi morbo, factus ſum idoneus ad medicinam accipiendam. Quid poteſt illi principio videri magis contrarium? Quid magis repugnat Ciceronis grauiſſimo de ſe reddito teſtimonio, qui in 4. Tuſc. profitetur, quod vetat Chryſippus, ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere, id ſe in Conſolatione feciſſe, naturęque vim attuliſſe, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet? Si hoc Cicero ſcripſiſſet in principio, addidiſſet ne illud in ſeptima parte Conſolationis? Hæccine, vt ita dicam, contrarietas, hæccine repugnantia Ciceroni quadrat? Profecto mihi non eſſe Cicero, qui tantopere ſibi aduerſetur, ſed alius, non, vt aiunt, Cicerone maior, ſed longè ſanè inferior videtur. Cogitandum autem eſt, quomodo cum ſuperiore ſententia connexum ſit illud; Nihilque aduerſi hominib. accidere ſolet in vita, quod aut improuiſum, aut inexpectatum videatur. Debebat enim potius ipſam augere: & tamen videtur diminuere, & quodammodo infringere. Nam ſi nihil aduerſi hominibus accidit improuiſum, & inexpectatum, ſequitur, nulla aduerſa in opinione hominum, quæ in Conſolatione debet attendi, eſſe recentia, & inopinata, ſed omnia, ſi non euentu ipſo, at ſaltem ipſa hominum opinione, vetuſta, & antiqua; quod quodammodo aduerſatur ei, quod dicitur de recentibus morbis: nulli enim ſunt recentes, quoad hominum opinionem, cum omnes ſint multo ante prouiſi, & expectati. Itaque non ſe in nouo, & inopinato morbo animi conſolaretur, vt apertè profitetur, ſed in antiquitus præmeditato, & opinato, contra quàm videtur ſentire. Accedit, quòd, ſi omnia mala ſunt prouiſa, & expectata, ex huiuſmodi conſequitur præparatione,

non eſſe diffitilem Conſolationem, contra quàm ſignificatur his verbis; Conemur tamen, ſi qua ratione poßumus, mederi nobis metipſis. Fieri igitur minime potuiſſe arbitror, vt Cicero ſic ſcripſerit: qui fortaſſe in aliquem ſimilem modum ſcripſiſſet; Quamquam recentibus morbis medicinam adhibere vetant Sapientes, omniaq́ue aduerſa, quæ hominibus accidere ſolent in vita, quæque videntur noua, & inopinata, tempore ipſo ſunt maturanda, conemur tamen, ſi qua ratione poſſumus, mederi nobis metipſis, & domeſticæ ſubuenire calamitati. Turpe enim, ſtultumq́ue eſt homini aliqua rerum cognitione inſtructo, non a ſe ipſo potius mature, quàm ſero ab vſu, & cogitatione doloris remedia expectare. Si enim, quoties vſu venit, & quæ ſequuntur.

Veniamus ad ſecundam partem, & videamus, an congruat Ciceroni. In ea de miſerijs fæminarum ſic traditur; Magna certè vel hoc vno nomine fæminarum miſeria eſt, quòd quandiu viuunt, parere ſemper coguntur. aut enim innuptæ parentibus, & affinibus, aut nuptæ maritis parent, & ſeruiunt. Sic quò minus liberæ, eò magis miſeræ, nec vnquam liberæ, niſi è vita profectæ, ergo mortuæ beatæ cenſendæ erunt. Videtur igitur in hunc modum argumentum ducti; Liberæ ſunt poſt mortem. ergo beatæ. Tamen, vt taceam antecedens controuerſum eſſe propter dubitationem de animorum immortalitate, quos qui eſſe mortales putabunt, dixiſſent, ſi fęminæ poſt mortem non ſunt, ne liberas quidem eſſe; negari quoque potuiſſet conſecutio: quia ſi ex conditione libertatis ſimpliciter ſequeretur beatitudo, viri omnes, qui conditione ſunt liberi, propter libertatem ſimpliciter eſſent beati. quod falſum eſſe, quis non videt? Non igitur mihi probatur, Ciceronem fuiſſe hoc modo argumentaturum.

In tertia parte dicitur futuri poſt mortem temporis cura hominis propria non eſſe, ſed Dijs immortalibus potius relinquenda. At talis cura videtur eſſe propria hominis, etiam ſi pertineat ſimul ad Deum. Nam animal hoc, vt inquit Cicero de legibus, prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij, qui

vocatur

vocatur homo, ad virtutem ea cura incitatur, vt poſt mortem ſempiterna beatitudine perfruatur. quò pertinet illa adhortatio Africani Maioris ad Minorem in ſexto Ciceronis libro de Rep. Sed quò ſis Africane alacrior ad tutandam Remp. ſic habeto, omnibus, qui patriam conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cęlo, ac definitum locum, vbi beati ęuo ſempiterno fruantur. Quid? quòd eiuſmodi cura adeo hominis propria eſt, vt per eam humanorum animorum immortalitas ſignificetur? Maximum, inquit Cic. in 1. Tuſc. argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam indicare, quòd omnibus curæ ſunt, & maximæ quidem, quæ poſt mortem futura ſunt. & ibidem pluribus verbis eam curã probat ex ſatione arborum, quæ alteri ſeculo proſint; ex legum, inſtitutorum, Reip. conſtitutione: ex procreatione liberorum; ex propagatione nominis; ex adoptionibus filiorum, ex teſtamentorum diligentia; ex ſepulcrorum monumentis; ex elogijs; ex auctoritate maiorum, vt Herculis, vt multorum, & magnorum virorũ, qui ob Remp. interfecti ſunt, vt Themiſtoclis, & Epaminõdæ, vt ſua ipſius, in quorum mentibus inhærebat quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum, vt Ennij, vt Phidię, vt illorum Philoſophorum, qui in ijs ipſis libris, quos ſcribebant de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribebant: Quamobrem exiſtimo non fuiſſe Ciceronem illum, qui dixit, futuri poſt mortem temporis curam hominis propriam non eſſe. In eadem parte verba Socratis ex Apologia Platonis, quæ recitantur in prima Tuſculana, ponuntur tamquam Ciceronis, paulliſper tamen immutata, vt in ſecunda diximus diſceptatione; quæ mihi certè non videtur veriſimile Ciceronem ſibi attributurum fuiſſe, cum præſertim ex ſua perſona aliter locutus ſit. Sic enim Socrates argumentatur; Aut morte ſenſus extinguitur: aut mors eſt migratio in alias oras. Primo modo θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. admirabile lucrum eſt mors. apud Ciceronem, Dij boni, quid lucri eſt emori? in iſta Conſolatione non expreſſum eſt θαυμάσιον. infra, κέρδος ἔγωγε λέγω. lucrum equidem appello. Altero modo τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη; Quod maius bonum ſit hoc

ipſo

ipſo? apud Ciceronem; Id multò iam beatius eſt. in Conſolatione; Quid optabilius? Si igitur morte ſenſus extinguitur, & animus eſt mortalis, admirabile lucrum eſt emori, & hoc modò mors eſt bonum, perpetuam continens quietem. At Cicero in 1. Tuſc. diſputat, ſi animi poſt mortem non ſunt, eos nihil poſſe eſſe, ita ne quietos quidem eſſe; cumque per totam illam diſputationem argumentetur, aut animum eſſe immortalem, aut mortalem, ac, ſi animus eſt immortalis, mortem eſſe bonum, ſi mortalis, non eſſe in malis, nunquam tamen dicit ex ſua perſona, ſi animus eſt mortalis, mortem eſſe bonum, &, vt ait Socrates, admirabile lucrum. Sat enim habet dicere, non eſſe malum. Si vero mors eſt migratio ad loca beatorum, id iam beatius eſt, Ορφεῖ συγγενέσθαι, καὶ Μουσαίῳ, καὶ Ησιόδῳ, καὶ Ομήρῳ, cum Orpheo verſari, & Muſęo, & Heſiodo, & Homero. Cicero conuertit συγγενέσθαι colloqui. de qua collocutione, congreſſu, complexu ſic legitur in Conſolatione; Ad meos autem & affines, & amicos vt peruenero, quantopere lętabor? quæ iucundior collocutio, qui ſuauior, vel congreſſus, vel complexus? At Cicero ex ſua perſona id reprehendit ibi; Tantumque valuit error, qui mihi quidem iam ſublatus videtur, vt corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi. & paullo infra de locutione; Quod fieri, nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt. Quæ igitur fuerunt propria Socratis, Cicero ſibi non tribuiſſet, cum præſertim aliquantum ab eius ſermone diſſideret: præterea in ea quoque parte ſcriptum eſt; Nam ſi amor, ſi pietas filiæ, ſi virtus, ſi grauitas, ſi conſtantia, ſi cętera, quæ vix in fœminis ſpectari, nedum requiri ſolent, conſideranda ſint; tanta facta iactura grauiſſime dolere debuimus.

Immo debuit Cicero maxime lætari, ſi verum eſt id, quod ſupra concluſum eſt, Mortem in beneficij loco tributam à Dijs immortalibus, ijs quos maxime dilexerunt. Quare cognoſcere mortem tamquam bonum, & morte filiæ grauiſſime dolere, videntur quodam modo inter ſe repugnare, & minime Ciceroni conuenire, qui quò magis

gis

gis filiam amabat, ei magis eius bono gaudere debebat.

Nunc venio ad quartam partem, in qua ſic ſcriptum eſt; Quòd ſi noſtrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendu m ipſis fuiſſe; mortem autem incertam eſſe, nec in hominis arbitrio poſitam, ſed è deorum voluntate pendere: quos vero lugemus; eos quoque ſuorum mortem vidiſſe, patienterq́ue tuliße, ideoq́ue ſuo exemplo, quid nos facere velint, præcipere. Quomodo autem licet hoc ſimpliciter dicere; Quos lugemus, eos quoque ſuorum mortem vidiſſe, patienterq́ue tuliſſe? Nam primum fieri poteſt, vt lugeamus infantes, & pueros, qui ſuorum mortem videre non potuerint. Deinde non ſemper ſcire poſſumus, quos lugemus, eos ſuorum mortem patienter tuliſſe, cum plerunque fiat, vt in obitu ſuorum homines grauisſime doleant, & conquerantur, ac mœroris etiam inſignibus vtentes, & mœſtitiam diutius præ ſe ferentes, tardius ſe conſolentur, quàm vt exemplo ſuo in recenti tumore animi modum conſolationis præſcribant. Quòd ſi omnes progreſſu temporis conſolationem capiunt, hoc non eſt illud, quod quæritur in præceptis, vt velint nolint homines, tandem dolorem remittant, ſed vt etiam ſine temporis beneficio id faciant: cui rei non ſeruit exemplum illorum, qui tandem aliquando longo temporis ſpatio ſe conſolantur. Tandiu enim, ſi ſapimus, in dolore morari non debemus. Hæccine digna ſunt, quæ Ciceroni attribuantur?

In quincta autem parte, vbi ciuilis vitæ miſeriæ recēſentur, inter alia exempla ponitur Scipionis Africani minoris exemplum, qui ex eo miſer celebratur, quòd cum domum validus ſe recepiſſet, noctu mortuus ſit inuentus. Sic enim ſcriptum eſt; Scipio Africanus apud noſtros optimam cauſam amplexus, paucorum immoderatæ libidini repugnans, mane mortuus in lecto eſt inuentus. Non'ne ea de cauſſa debebat potius felix celebrari, ſi mors affert felicitatem, vt ſuperius diſputatum eſt? Quare ſi ſibi iſte auctor conſtare voluiſſet, inter miſeros Scipionem non numeraſſet, qui cum Remp. adiuuiſſet, auxiſſet, ornaſſet, quod erat optimum homini, eſt conſecutus, vt cito moreretur. Id quod etiam Cleobi, & Bitoni, Trophonioq́ue, & Agamedi

medi eueniſſe ſuperius ſcriptum eſt. Non tam facilè igitur Cicero ijs,quæ ipſe tradidiſſet,repugnaſset.

In ſexta vero parte ſic legitur; Cleomenes Lacedæmoniorũ Rex, eiusque filius,morte vltro appetita: præterea Theagenes Numantinus,qui,ne in hoſtium manus veniret, primum ſuis, deinde ſibi ipſi mortem attulit,quantopere vita fugienda ſit, ſatis videntur aperte declaraſſe. Huiuſmodi ducitur argumentum: Appetiuerunt vltro mortem. ergo vitam eſſe fugiendam iudicarunt. Quid? ſi conſecutio negetur? appetiuerunt enim mortem non ſimpliciter, vt fugerent vitam, quæ per ſe iucunda,& expetenda eſt,& idcircò ab Ariſto.lib.1.Rhet.inter bona confeſſa numeratur, vbi traditur, bonum eſſe viuere: ſi enim nullum aliud bonum ſequeretur, eſſe rem per ſe electione dignam: ſed vt miſerias ſibi imminentes vitarent, quas ſe ferre non poſſe arbitrati ſunt. Itaque meo quidem iudicio non dixiſſet Cicero,vitam tantopere omnibus animantibus charam, eſſe fugiendam, etiam ſi quandoque eæ miſeriæ hominibus accidant, vt multo potius moriendum,quàm illas ſibi tolerandas putent. præterea vbi probatur,neque genus ipſum hominum, nec è toto genere ſingulos miſeriarum expertes eſſe poſſe, hæc verba ſunt; Meritoque Dicæarchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum, & eruditum conſcripſit, nihil habere dubitationis putauit, quin multo plures extincti ſint ipſa hominum ſæuitia,& acerbitate, quàm omni reliquo genere calamitatis. Hic celebratur miſerum hominum genus ex eo,quòd hominum crudelitate moriatur. At, ſi mors eſt bonum,vt ſuperius concluſum eſſe ſæpe notauimus (ſæpe enim illi dicto repugnatur) minime graue eſſe debet hominum extingui ſæuitia,& acerbitate,qui dum crudelitatem exercent ſuam, potius bonum,quàm malum afferunt ijs,in quos exercent. Eſt igitur Cicero is,qui tam ſæpe ſibi aduerſatur?

Mirum autem eſt,quod in ſeptima parte probandum proponitur, qui ſapientia præſtiterunt, eos ſuorum morte etiam lætatos fuiſſe. id quod probatur exemplo Anaxagoræ,in hunc modum; Itaque ſapientiſſimos homines accepimus, non modo ſuorum morte non perculſos

culſos, neque dolore vllo affectos, ſed etiam ſæpiſſime lætatos eſſe. Anaxagoræ inter familiares ſuos de natura rerum diſſerenti filij mortem nuntiatam tradunt: nihilque aliud ab eo reſponſum, niſi ſe illum genuiſſe mortalem. primum ſcribit ſapientiſſimos homines ſuorum morte ſæpiſſime non gauiſos, ſed lætatos eſſe, licet ex quarta Tuſc. appareat, cum ratione animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dici: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illam lætitiam appellari, eamque ita definiri, ſine ratione animi elationem. At, cùm ſcripſit Cicero Conſolationem, nondum notauerat proprietatem gaudij, & lætitiæ, vt illud in Sapientem caderet, hæc non caderet; ac huiuſmodi vocibus quandoque abuſus eſt. Vt placet: non repugno: cumque quamuis proprietatis in loquendo obſeruantiſſimum, & Stoicæ diſciplinæ ſtudioſiſſimum; etiam illam à Stoicis traditam tunc ignoraſſe, vel non animaduertiſſe, ſi lubet, concedo. Quid? quòd ſic argumentari videtur? Anaxagoras reſpondit, ſe filium, qui mortuus erat, mortalem genuiſſe. ergo Anaxagoras morte filij lætatus eſt. Quæ concluſio eſt iſta? Nonne ſic ratiocinari aperte indicat Dialecticæ ignorationẽ? An vero hæc concludendi ratio congruit Ciceroni, qui à Stoico Diodoto, eo, quem domi ſuæ diutius habuit, & vſque ad mortem eius retinuit, cum in alijs rebus, tum ſtudioſiſſime in Dialectica exercitatus eſt, vt ipſe in Bruto memoriæ prodidit? Miris autem laudibus effertur Pericles, qui mortem filiorum ſuorum mirabiliter tulit, de quo ſic legitur in eadem parte. Fortem ſanè hominem, & magna laude, æternaque memoria digniſſimum, quem neque naturæ vis ad nimium ſæpe amorem trahens, potuerit de ſtatu dimouere, & ad dolorem abducere, nec liberorum deſiderium, quos tamen ſumme dilexiſſe dicitur, vlla ratione perturbarit. Non tamen tam conſtans fuit Pericles, vt de omnibus liberis ſuis, cum mortui ſunt, dolori reſiſtere potuerit. Nam morte Parali valde eſt conturbatus, vt teſtatur Plutarchus ad hunc modum; Nunquam tamen fatigatus eſt, ſed illam animi magnitudinem inuictam ſemper à calamitatibus infractamque conſeruauit: nec eum flere, aut funus ducere, aut ad ſepul-

turam alicuius neceſſarij accedere quiſquam aſpexit vnquam, priuſquam Paralo eſſet orbatus, qui ei ex legitimis filijs reliquus eſſet. In hoc autem inflexus animo parumper, tolerare tamen ſuo more nitebatur, & ſolitam grauitatem, ac conſtantiam retinere. coronam etiam cum mortuo filio attuliſſet, aſpectu ipſo, doloris magnitudine ſuperatus eſt: nam & flebilem edidit vocem, & vim lachrymarum emiſit, cum tale nihil vnquam in reliqua vita feciſſet. Hæc Plutarchus. Itaque ſi Pericles aliquorum mortem filiorum æquo animo tulit, non perpetuam ea in re ſeruauit animi magnitudinem, cum mors Parali eum fregerit, atque abiecerit. Quocirca Cicero non ſic ſimpliciter locutus eſſet, vt nunquam dolori ceſſiſſe Pericles intelligeretur, ſed dixiſſet, illum fortem fuiſſe in obitu nonnullorum liberorum, & deſiderio ipſorum nonnunquam fuiſſe nulla ex parte perturbatum. De Prexaſpe autem ex Herodoto hæc verba ſunt; At Prexaſpes multo fortius: ſiquidem filij morientis, cum ferro traijceretur, ſine vllo prorſus dolore ſpectator fuit. Cambyſes enim iratus, & ebrius, cum eius filium ſagittis peteret, iamque pectus recluſum appareret, patrem iuſſit inſpicere, num cor percuſſum eſſet: cui cum pater reſpondiſſet, iam cordi ſagittam eſſe infixam; tum Cambyſes, numquid certam, inquit, habeo manum? at pater, nullo doloris ſigno dato, nec vſquam conuerſa, aut commota facie, ne Apollinē quidem, inquit, certiores ſagittas emiſſurum crediderim. Hæc ille. Mihi vero minime videtur probari, nullum prorſus fuiſſe dolorem illius patris, qui tametſi nullum doloris ſignum dedit, nec quoquam (ſic enim minus raro dicitur, quàm vſquam, quod ſignificare quandoque ad locum, Valla vnico exemplo probat) conuertit, aut commouit faciem, dum cogitaret, quomodo tantam vlciſceretur iniuriam, atque, ſi vllum doloris ſignum dediſſet, timeret illius iram, magnum tamen cepiſſe dolorem exiſtimandus eſt. Accedit, quòd lachrymas non effundere, quandoque poteſt ſignum eſſe maioris doloris, vt in atrocibus, quæ filij patiuntur, in quibus patrum maiores ſunt dolores, quàm qui lachrymas continent. Qua de re ſic legitur apud Ariſt. lib. 2. artis Rhet. Miſerantur vero & familiares, ſi non

valde coniuncti ſunt neceſſitudine. Erga hos autem, vt erga ſe ipſos paſſuros ſe habent. Quamobrem & Amaſis in caſu filij, qui ad moriendum ducebatur, lachrymas non effudit; vt aſſerunt: ſed in caſu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim eſt miſerabile: illud vero atrox. Nam atrox diuerſum eſt à miſerabili, & habet vim pellendæ miſericordiæ, ac ſæpe in contrarium vtile eſt. Vbi obiter notamus, quod ab alijs quoque notatum eſt, Herodotum in Thalia, pro Amaſi nominare Pſammenitum Amaſis filium. Sed, vt ad rem redeam, de Prexaſpe nequaquam mihi Cicero ſic fuiſſe locuturus videtur.

Atque, vt ad octauam partem accedam: dum probatur, neminem eſſe, qui non modo miſerias, & ærumnas ab humana vita ſegregare, ſed ne ſemihoram quidem felicem ſibi, ac beatam polliceri poſſit, commemoratur Metelli fortuna, iſque in eo miſer fuiſſe dicitur, quòd tã multos nactus filios, & nepotes, cum maxime beatus eſſe poſſet, inuitus obierit. At ſi Cicero hanc Conſolationem ſcripſiſſet, ſine dubio, vt mihi perſuadeo, recordatus fuiſſet; ſe probaſſe mortem in bonis eſſe, & in eo potius, quòd mortuus eſſet, Metellum felicem celebraſſet, & continuantem eam felicitatem, qua in vita perfrui viſus eſt.

In nona vero parte ita legitur; Hoc diuinitus homini datum eſt, vt quoties moleſti aliquid experiantur, tum mortem exoptent; ac votis etiam conceptis ſæpe implorent. Quid ita? quia bonam, vtilemque eſſe mortem, coguntur agnoſcere, malam autem, aut acerbam eſſe nunquam poſſe, homini à natura inſitum eſt. Videtur ſic argumentum duci; Dum moleſti aliquid experiuntur, mortem exoptant. ergo mors eſt bonum. Quid? ſi id eueniat, non quòd mortem eſſe bonum putent, ſed quòd in ſumma rerum deſperatione verſentur? erit ne bonum mors, quæ malum malo addat, & ex miſeris infeliciſſimos reddat, ac deuium quoddam iter ſecluſum à conſilio deorũ illis præbeat? Accedit, quòd apud eos, qui tempore Ciceronis putabant animum eſſe mortalem, mors non erat nec in bonis, nec in malis: quia animi poſt mortem ſi non eſſent, ne felices quidem, aut miſeri eſſent. Quamobrem non exiſtimo Ciceronem eo argumen-

to fuiſſe vſurum, qui vtramque partem ſpectare ſolet, non ſolum eorum, qui putant animum eſſe immortalem, ex quorum opinione colligit, mortem eſſe bonum, verum etiam eorum, qui mortalem, per quos concludit, mortem non eſſe malum; vt fere ſemper hac de re dubitanter agat, aut animum eſſe immortalem, aut mortalem. iſte vero ſimpliciter ſcribit, bonam, vtilemque eſſe mortem.

In decima parte, vbi ſcriptum eſt in hunc modum; Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, idcirco dolorem omni ex parte improbare, omneſque illius ex animo fibras euellendas exiſtimare; contenditur homini morte ſuorum moderate dolendum. Quid, ſimulate Cicero, moderate? immo vero nihil dolendum videtur, ſi ea, quæ ſuperius de conditione mortis ſubtiliter diſputaſti, attendantur.

Iam perueni ad vndecimam partem, in qua dum diſputatur, hominum non corpora, ſed animos in cœlum elatos eſſe putari, illa probatio affertur; Quod de Romulo vrbis noſtræ conditore, memoria proditum accepimus; quem ſingulare in genus hominum collatum munus tam præclaræ vrbis condendæ in deorum numero collocauit. At corpus quoque Romuli in cœlum aſcendiſſe vulgo creditum eſt, qui cum ad Capreæ paludem exercitum luſtraret, nuſquam comparuit, vnde inter patres, & populum ſeditione orta, Iulius Proculus, vir nobilis, in concione iureiurando affirmauit, Romulum à ſe in colle Quirinali viſum, auguſtiore forma, cum ad Deos abiret: eum deniqne præcipere, vt ſeditionibus abſtinerent, virtutem colerent: futurum, vt omnium gentium domini exiſterent. Huius auctoritati creditum eſt non ſolum de animo, ſed etiam de corpore, quod mortuũ non apparuit, vt ſepeliri poſſet. Quare ædes in colle Quirinali Romulo eſt conſtituta. Ipſe pro Deo cultus Quirinus eſt appellatus. Si igitur agatur de eo, quod putarunt homines, illa probatio Ciceroni minime congruens videtur. Melius autem ipſe Cicero lib. 3. de Rep. nõ quod putaretur, ſed quod verum eſſet, agens de Hercule, & Romulo in cœlum relatis, conſiderauit in hunc modum; Quorum non corpora ſunt in cœlum elata. Neque enim negauit putari, ſed eſſe in cœlum

elata.

elata. Subiungitur in Conſolatione; Idque eo tempore, quo litteris, ac doctrinis homines exculti facile fictum à germano, verum à falſo ſecernebant; vt credi non poſſit, quidquam illis perſuaderi potuiſſe, quod vllam ficti, aut falſi imaginem præ ſe ferret. O miram in antiquitate obſeruanda negligentiam. Ita'ne tempore mortis Romuli erant homines litteris, ac doctrinis exculti, quos ipſe Romulus ex agris, & locis ſylueſtribus collegerat, vndique in Aſylum omnibus patefactum receperat, in armis exercuerat? Non'ne verum eſt illud, quod in præfatione primæ Tuſculanæ ſcriptum eſt, prioribus Reip. Rom. temporibus Romanos à Græcis doctrina, & omni litterarum genere ſuperatos eſſe, quòd in eo non repugnauerint; cumque apud Gręcos antiquiſſimum è doctis ſit genus poëtarum, ipſos Romanos ſerius poëticam accepiſſe, quòd annis fere quingentis decem poſt Romam conditam Liuius fabulam dederit? Non'ne etiam conſtat ex Ciceronis libro tertio de Rep. Romanos non ſat fuiſſe excultos, niſi ſpatio ſexcentorum annorum? Ibi enim comparatur Romulus cum alijs Deis antiquitatis, & dicitur maiorem fuiſſe admirationem de Romulo, quàm de alijs, quòd alij fuerint temporibus minus eruditis, ſcilicet ante Homerum, & Heſiodum: Romuli verò ætas fuerit intra illos ſexcentos annos, quorum ſpatio Romani exculti ſunt; cœperunt enim apud eos exerceri litteræ, & doctrinæ, vt ſuperius diximus, circiter annos vrbis quingentos decem: vt, ſi mirum non ſit, Romulum inter imperitos Romanos fictum eſſe Deum, at certe mirationem afferat illud, quòd tamdiu credita ſit illa fictio, etiam temporibus iam excultis. Verba Ciceronis ſunt, à S. Auguſtino recitata libri vigeſimi ſecundi capite ſexto; Magis eſt in Romulo admirandum, quòd cęteri, qui dij ex hominibus facti eſſe dicuntur, minus eruditis hominum ſeculis fuerunt, vt fingendi procliuior eſſet ratio, cum imperiti facile ad credendum impellerentur. Romuli autem ætatem, minus his ſexcentis annis, iam inueteratis litteris, atque doctrinis, omnique illo antiquo ex inculta hominum vita errore ſublato, fuiſſe cernimus. probat exemplis Patricius dictum eſſe, Minus his ſexcentis annis, pro, Intra hos ſexcentos annos, cum

illa

illa diſputatio de Rep. habita eſſe fingatur an. ab V.C. 624. Quid? quòd tametſi in ſequēti fragmento tēpora inter Homerū, & Romulū erudita appellātur, propter Grecos: tamē ætas Romanorū ſolū, cū de Rep. diſputaſſe Scipio Africanus commemoratur, ex ſenſu ſuperioris fragmēti intelligitur iā exculta? Cū .n. antiquitas fabulas recepiſſet; illa ætas illis ſexcētis annis iā erudita reſpuebat: et tamē nō reſpuit fabulā Romuli; quod maxime fuit admirādū. Ex quo, inquit Cicero apud Di. Aug. intelligi pōt, permultis annis ante, Homerū fuiße, quā Romulū, vt iā doctis hominibus ac tēporib. ipſis eruditis ad fingēdū vix quicquā eſſet loci. Antiquitas .n. recepit fabulas, fictas ēt non nū quā incondite. Hæc ætas autē iā exculta præſertim eludens oē, quod fieri non pōt, reſpuit. Iam cū auctor Cōſolationis noīauit litteris, ac doctrinis excultos, nō potuit Grecos reſpicere, agens de illis, qui Romulū in Deorū numero collocauerāt, quibuſq; perſuaderi potuerat, illū factū eſſe Deū; cuiuſmodi fuiſſe ſolos Romanos declarauit Di. Augustinus ad hunc modū; Quis aūt Romulū Deū, niſi Roma credidit, atque id parua, & incipiēs? Tū deinde poſteris ſeruare fuerat neceſſe, quod acceperātà maioribus, vt cū iſta ſuperſtitione in lacte quodāmodo matris ebibita creſceret ciuitas, atq; ad tā magnū perueniret imperiū, vt ex eius faſtigio, velut ex altiore quodā loco alias quoq; gentes, quib. dominaretur, hac ſua opinione perfunderet; vt non quidem crederent, ſed tantum dicerent Deum Romulum, ne ciuitatem, cui ſeruiebant, de conditore eius offenderent, aliter eum nominando quàm Roma, quæ id non amore quidem huius erroris, ſed cum amoris errore crediderat. Hæc ille. Nec poſſunt eo in loco Romani iā exculti intelligi, tēpore Africani, quia ſine dubio agi de illis videtur, qui primi Romulum conſecrarunt, quibusq́ue primum diuinitas Romuli perſuaſa eſt. Romani igitur in re militari potiſſimum occupati preclara litterarum ſtudia ſero vel cognouerunt, vel receperunt, ut nō niſi cum maxima reprehenſione ille, quiſquis fuerit, eos potuerit eo tempore, id eſt, cum mortuus eſt Romulus, litteris ac doctrinis excultos nuncupare; cuius auguratus lib. 1. de Diuinatione paſtoralis ad huc, non vrbanus, appellatur, quiq́ue ibidem paſtoribus dicitur præfuiſſe

ſuiſſe,quēadmodū illi primi ſenatores à Propertio vocãtur pelliti,ſic,

Curia,prætexto quæ nunc nitet alta ſenatu,
Pellitos habuit ruſtica corda patres.

Itaque hic ſolus iſtius Conſolationis locus,poſſe ſufficere mihi videtur ad demonſtrandum,iſtum librum , in quo iſta tam negligenter ſcripta ſunt,non ſolum Ciceronis non eſſe,ſed ne Sigonij quidem (dicant multi,quidquid velint) veteris hiſtoriæ obſeruantiſſimi.

De Hercule aūt ita legitur;Quis Hercule fortior?quis prudētior? quis ab omni cupiditate remotior?Ego vero,cū dem Herculi fortitudinē,dem prudentiā,dem alia,quæ quis velit;qūo eum ſuiſſe ab omni cupiditate remotū dicam,non video, qui pręter alia multa, quæ dedit,incōtinentiæ,atq; intēperantiæ argumenta , etiam,vt ait ille, ſeruiuit Omphalę,cū ipſa eū ad lanificium compuliſſet,& cum eo calathum, ac colum ſagittis,& claua,leoniſque tegmine permutaſſet.

Quòd ſi dicatur,Prodicū ſcripſiſſe,vt legitur apud Xenophontem li.2.de factis,& dictis Socratis,Herculem , cum primū pubeſceret, & duas cerneret vias,vnā voluptatis,alteram virtutis , ipſiq; occurriſſet virtus,& κακία,id eſt,vitioſitas,quarū vtraque eum ad ſe allicere ſtuduit,illā ſpreuiſſe,hanc elegiſſe,vt virtuti deditus, à voluptate auerſus,quam propoſitā habet cupiditas,extitiſſe videatur: reſpondebo illā ſuiſſe fictionem Prodici,quā ſecutus eſt Xenophon; idq; potiſſimum intelligendum de laborib.virtutis, & fortitudinis, quos ille elegit,ac de nimio ocio cōtrario uirtuti,et fortitudini,quod ipſe ſpreuit,non de Venereis cupiditatib. & voluptatib.quib. maxime delectatus eſt;vel tametſi apud Xenophontē talis fictus eſt,nō tamē de eo ita ſimpliciter loquendū,quaſi id apud oēs certū ſit,ſed exprimendū Herculē Xenophonteū,vel Xenophontiū, quēadmodū expreſſit Cicero in epiſtolis,vt ſignificetur eam rem apud Xenophontē ſuiſſe fictā,etiāſi ab alijs aliter traditū ſit . Nā,vt inter ceteros narrauit Diodorus Siculus li.5.c.2 .quinquaginta filias Theſſij,uiri nobilis Athenieñſis una nocte cōpreſſit;&,ut uerbis eloquētiſſimi Mureti utar.is,quē unū lōgè bellicoſiſſimū ſuiſſe accepimus, lōge ſalaciſſ. fuit,ut una nocte quinquaginta uirginū mellitā,ut Pindarus loquič,

herbam

herbam totonderit; isque ad duodecim notos decimus tertius additur illius labor, quòd μονονυχὶ πεντήκοντα ζώνας ἐλύσατο κούρας. Accedit, quòd, ut idē ſcripſit Diodorus, cum Megaram vxorem ſuam Iolao conceſſiſſet, mira cupiditate arſit, vt Iole Euryti filia in Oechalia dominantis potiretur: Augem filiam Alei Regis Arcadiæ, ad quem diuerterat, clam patre violauit, grauidamque reliquit: cum Deianiram filiam Oenei Regis Calydoniæ regionis ſibi matrimonio coniunxiſſet, filiæ Phylei Theſprotiorum regis, quam captiuā abduxerat, ſtuprum intulit: armis aduerſus Philantū Dryopum Regem ſumptis filiæ eius captiuæ pudicitiam eripuit: ad Ormenium Regem profectus eius filiam Aſtydamiam, quamuis Deianiram haberet, ſibi dari vxorem petijt, eamque quam dare recuſabat pater, captam ſtuprauit: contra Euryti liberos, vt Iolem ſibi antea denegatam obtineret, exercitum duxit; cumque in monte Cineo ſacra facturus Lycam familiarem ſuum ad vxorem Deianiram miſiſſet, vt ei veſtem, qua in ſacris vti conſueuerat, afferret, illa audito amore in Iolem ardenti, cupiens ſe ceteris omnibus, vt par erat, in amore præferri, tunicam tinxit, iuxta conſilium Neſſi Centauri, eius, qui ſagitta Herculis transfixus priuſquam moreretur, finxit ſe eam docere amoris medicamentum, & incautæ vxori modum interficiendi mariti commonſtrauit. Itaque cum Deianiræ ſanguine Centauri tinctam tunicam induiſſet, perijt. Hæc Diodorus. Quamobrem recte ſcriptum reliquit Cælius ciuis meus, Herculem, quem mundi magnitudo vincere non potuit, libidine ſuperatum eſſe, & Omphalæ ſeruiuiſſe, id eſt, libidini, quòd ὀμφαλὸς Græce ſignificet vmbilicum, & in vmbilico libido mulierum dominetur, omninoque voluptarium extitiſſe, vt ab omni cupiditate, cui modo notauimus propoſitam eſſe voluptatem, alienus appellari merito non potuerit; neque illa attendenda ſint, quæ de eo quidam fabulantur, quæque idem Cælius ridicula appellauit, ad hunc modum; Fabulantur item Græcorum plerique; Herculis ſtatuam effingi ſolitam ſiniſtra manu mala tria geſtantem, quæ claua conquiſiuiſſet dracone interempto, id eſt, concupiſcentia ſubacta: ita enim comparantur tria poma, hoc eſt, iræ

com-

comprimuntur ardores,& habendi cupiditas temperatur : ac denique voluptatum ſedantur titillationes,ſinuoſique,ac blandi ſuperantur laquei. Leonis vero pellem non aliud ſuiſſe,quàm generoſam viri prudentiam,qua is circummunitus, obſeptusque affectiones animi prærabidas exculcarit: Ita ſapientem quendam, & ſummatem virum Herculis nomine accipiendum putant. Quod & in Floridis non ignoraſſe Apuleius videtur,qui animi monſtra ab illo philoſophica claua fuiſſe perdomita,nobis inſinuat. Significat etiam in commentatione Syneſius. Hæc ipſa tamen,vt ſunt,ridicula videntur multis,quando voluptarium in primis Herculem intelligunt. Hactenus Cælius. Vt igitur illa multis videntur ridicula, ſic mihi videtur ridiculum, Herculem appellari ab omni cupiditate omnium remotiſſimum,qui fuit inter omnes maxime voluptarius, luxurioſus,& libidinoſus. Eſt'ne hoc dictum Ciceroni tribuendum? Præterea traditur multos virtute præſtantes fuiſſe poſt mortem Deorum immortalium honore conſecratos, vt eo modo poſteri ad virtutem magis inflammarentur. Sic enim proponitur quæſtio; Atque haud ſcio, an recte ſenſerint viri doctiſſimi, quorum ea fuit opinio, viros claros,& fortes idcirco Deorum immortalium honore conſecratos, vt incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula,qui patriæ amore,ſtudioque tenebantur. Eaque quæſtio ita tractatur,vt illud conficiatur, animos ob vnam virtutem in cœlum aſcendere,& in Deos referri,vt non, niſi qui virtute præditi ſunt,penetrare ad globos cœleſtes,& ad Deorum honores poſſint. Tamen paullo poſt videtur id tribui vni naturæ animorum, cum ſic legatur; Qui homine patre, vel mortali matre natus eſt, hunc eſſe Deum,& magnum quiddam videri poteſt, & dubitandi occaſionem nec fortaſſe ineptam,multis afferre ſolet. non enim, ſi eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quiſquam poteſt: ſed, quòd tantam virtutis eſſe vim velimus, vt vel natura ipſa eius vnius ope immutetur, hoc illud eſt, de quo quærere doctiores viri non immerito ſoleant. quibus ita reſponſum eſt, non immutari

mutari virtute naturam, nec enim id, ſine prioris naturæ corruptione poſſe euenire; ſed eadem in illis manente natura, euolare animum ad Deos, & in eorum adſcribi concilium, cum immortalis ſit, & immortalitatis diuinæ particeps: corpus autem, ſuapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum eſt, nullo pacto ſuam exuere poſſe naturam, vt alienam induat. Iam ſi per ſolam naturam, vt videtur concludi, animi in cœtum deorum recipiuntur; quomodo per virtutem, vt ſuperius prolatum eſt? ſin per ſolam virtutem, quomodo per naturam? At ſi propter vtranque, id eſt, tum quia animi ſint immortales, tum quia virtutibus ornati, cur id clarius, dilucidius, magis perſpicue, id eſt, magis Ciceroniane, non eſt explicatum? Quid? quòd in communi omnium gentium, & nationum conſenſu de virtutibus ad immortalitatis famam conſecrandis, & diuino cultu honorandis, ea commemorantur, quæ in hac materia reticeri fortaſſe debebant, beſtias quoque ipſas ferme omnes fuiſſe conſecratas, & res multas inanimatas in deorum numero repoſitas? An id propoſito prodeſt, vt cognoſcatur, non ſolum Syros homines, vt ibi legitur, nec tanta ingenij acie præditos, nec tantis doctrinarum preſidijs inſtructos, piſcem in cultu, ac Deorum opinione habuiſſe, ſed etiam Aegyptios omnibus affluentes eruditionis, & ſcientiæ laudibus, ea conſecraſſe, quæ conſecrare non debuerant, boues, canes, lupos, feles, piſces; immo vero etiam crocodilos, aſpidas, ſerpentes, ceteras feras, & immanes belluas; immo etiam cæpas, allia, fructus ceteros, qui è terra oriuntur? præterea prudentiſſimos Romanos ſacris honoribus affeciſſe imbres, & procellas? Ac Græcos quoque tam multis laudibus abundantes audacter, & temere in Gymnaſijs, ædibusque publicis coluiſſe Cupidines; & Amores? At illa omnia reprehenſa ſunt: conſtat. Sed non'ne illis exemplis, quantum uis reprehenſis probabile redditur, etiam res virtutis expertes conſecrari ſolere, quod eſt contra propoſitum Ciceronis? Non'ne melius fuiſſet eiuſmodi exempla prætermittere, nec ingenium in eo reprehendendò exercere, quod quomodolibet commemoratum nocere aliquantum huic cauſſæ videtur?

Verum

Verum iam ſatis multa de rebus. Nunc ad verba accedamus, eorumque nonnulla quàm breuiſſime conſideremus. Nam omnia, quæ notari poſſunt, complecti nimis longum eſſet; idcircoque aliquot tantum præcipua attingemus.

Illud quod in altero meo iudicio notandum mihi duxi, tam uerum eſt, quàm quod veriſſimum, non nulla in iſta Conſolatione verba adhibita eſſe minus Ciceroniana, quædam minus proprie dicta, alia minus latina. Ea nunc permiſte obſeruabimus, vt ordinem Conſolationis retineamus. In prima igitur parte illud, Quorum extant ſatis multa, ſane ſapienter litteris mandata, in primiſque à Theophraſto, Xenocrate, et Crantore, pro, In primiſq. Theophraſti, Xenocratis, & Crantoris, vel pro, A quibus extant ſatis multa ſane ſapienter litteris mandata, in primiſq. à Theophraſto, Xenocrate, & Crantore.

In ſecunda; Non nullis viſum eſt, magnam eſſe ſenilis ætatis conſolationem, prudentiam vſu rerum quæſitam, pro, Non nullis viſa eſt magna eſſe ſenilis ætatis conſolatio, prudentia vſu rerum quæſita. Hoc enim uerbum Videtur hanc conſtructionem habere non puto, Videtur me eſſe diligentem: ſed, Ego videor eſſe diligens. Nam ſi ponatur Me eſſe diligentem, pro nominatiuo, oportet verbum, Videtur, habere alterum nominatiuum, vt vtrinque nominatiuus exiſtat: exempli gratia. Veriſimile quibuſdam alijs videtur, mihi non videtur, hanc Cõſolationem à Sigonio conſcriptam. Quod ſi citetur ille locus Ciceronis in Oratore; Itaque uideo uiſum eſſe non nullis, Platonis, & Democriti elocutionem potius poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum; non videtur eſſe ſimile. Vt enim recte dicitur, Putandum eſt elocutionem eſſe poëma: ſic Videtur putandum, Viſum eſt putandum, Video uiſum eſſe putandum. Iam dicamus, Viſum eſt prudentiam eſſe Conſolationem; Viſum eſt, verbum erit. Vbi nominatiuus? Prudentiam eſſe conſolationem. Igitur, Prudentiam eſſe conſolationem viſum eſt, quid tandem? oportet enim aliquid aliud ſequi. An uero illud verbum ponitur tam quàm imperſonale, quemadmodum, Placet mihi Carthaginem non eſſe, aut quemadmodum Dicitur, Fertur, Nunciatur? Sed vbi nam verbum Videtur apud

bonos ſcriptores ita poſitum inuenietur? Defenditur ne hæc elocutio Gellij auctoritate? qui ſic ſcribit lib. 2. cap. 4. Nimis quidem eſt in verbis C. Baſſi ratio imperfecta, vel magis inops, & ieiuna. Sed videtur eum ſignificare velle, idcirco dici diuinationem, & quæ ſequuntur. At tanti Gellium non æſtimo, vt hic eius ſolœciſmus mihi poſſit eſſe canon Latinitatis. Præterquam quòd in voce Eum poteſt eſſe mendum, vt legendum fortaſſe ſit Eam, ſcilicet quæ ſtatim nominatur, diuinationem. Illæ autem Plauti elocutiones, in Epidico, Videor me vidiſſe. & in Aulul. Vocem me audire viſus ſum; nihil ad rem: excuſantur enim verbo græco δοκῶ & ſunt in perſona prima, & alijs excuſari modis poſſunt. Iam ad alia veniamus. Cur non doleat optime etiam perficere non poſſe, pro, ſe optime etiam perficere non poſſe. Magni conſtet uictoria, pro, Magno conſtet. Sua pacate poſſidentem, nulla hoſtium incurſione vexatum, pro eo, qui vexatur. Tam imo loco collocauit. Tam cum ſuperlatiuo, quod nunquam legi, niſi cum Quàm, tam, copulant; aut hoc ſuperlatiuum per comparatiuum declaratur, cum Quanto: tanto: vel Quo, eo: vt Quàm eſtis maxime potentes, tam vos maxime &c. poſſet fortaſſe tolerari, ſi ſuperlatiuum haberet vim poſitiui, vt Tute ſcis ex illo, quàm intimum habeam te, ideſt, quàm charum. Interdum etiam præferatur, de ſenſu malorum, quæ bonis præponderent, & bona ſuperent. Affines improprie pro omnibus propinquis, & cognatis. Affines enim proprie ſunt, qui cum ante propinqui non eſſent, facti ſunt propinqui per ſuorum nuptias, vt ipſum matrimonium ſit principium affinitatis, & cognati vxoris fiant affines cognatis viri, quaſi ad fines, & terminos cognationis perducti. Exempli cauſſa, P. Craſſus non erat propinquus Ser. Galbæ oratoris: at C. eius filio filia ſua collocata, cum eo affinitate ſeſe deuinxit, vt ſcriptum eſt de claris oratoribus. Itaque ſolet Cicero diſtinguere affinitatem à cognatione, quemadmodum cum ſcripſit de finibus; Serpit ſenſim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinitatibus. & de orat. Cognationes, affinitates. At in hoc libro nominantur indiſtincte affines pro omnibus

propinquis,

propinquis, agnatis, et cognatis, vt affinitas ſit tamquam genus omnis propinquitatis. In eadem ſecunda parte; ex parentum, fratrum, ſororum; affinium interitu; ideſt; ceterorum omnium propinquorum. Aut enim innuptæ parentib. & affinibus, aut nuptæ maritis parent. & in tertia; Cur liberis, & affinibus diuerſum? Ad meos autem & affines, & amicos, vt peruenero. & in quarta; ſi quid eſt, quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat ſollicitos. & in ſexta; Angamur liberorum, & affinium interitu. & in ſeptima; Erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio. Hoc non ad amicos, aut affines; quorum dolere videmur interitu, ſed ad noſmetipſos pertinebit. Qui non affinitate aut beneuolentia, ſed ex vna proueniat vtilitate. Nos in filiorum aut affinium morte lugebimus? Præterea in ſecunda; Vinculo conglutinatus; pro, aſtrictus.

In tertia, Credamus ſane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, vt quod eſſet optimum homini, tribueret, poſt diem tertium exanimes ſunt inuenti. Illud, Qui exoratus, exanimes ſunt inuenti, quàm Latine, & congruenter ſit dictum, cogitent quæſo illi viri doctiſſimi, qui in iſta conſolatione plus nimio conniuentes audent etiam dictitare, tam Latine, tam pure, tam emendate locutum eſſe auctorem eius, vt nulli hoc tempore nec in Italia, nec inter alias gentes, & nationes reperiantur, qui tam recte loqui potuerint. Nec credo ſapientiſſimum Sigonium ſua caſuum mutatione, Demetrij Phalerei teſtimonio confirmata, poſſe ſatis hunc locum deſendere, & excuſare. In eadem parte; Cur affinibus diuerſum? Videtur potius olere hodiernas ſcholas, quàm Ciceronem. Fatis conceſſiſſet, pro, mortuus eſſet: quod Plinianum non Ciceronianum eſt. Ne hic ad moleſtiam doloremque alendum angulus relinquatur, pro, Ne huius argumenti uis, quæ poſſet moleſtiam, doloremque alere, declinetur. Angulum obijcere, pro Anſam præbere, vel locum, quò tuto ſe quis recipiat, aperire. Obſtringere nobis mortem

-em argumentis, pro Argumentis probare, morti nos eſſe obnoxios. In quarta parte; Morte nihil humanius, pro, Nihil homini conuenientius. Etenim Humanus, cum ſit comparatiuum, aut ſuperlatiuum, videtur benignum ſignificare, præcipue apud Ciceronem. Libenter abhorrere. Quis vnquam Libenter cum huiuſmodi verbo poſuit? an vero dicetur etiam, Libenter timeo, Libenter formido, & ſimilia? Statim eorum conſuetudinem reguſtabimus, & ad ſuauiſſimam vel conſuetudinem, uel conuictum redibimus. Quid ineptius hac Battologia? Videor apud Ouidium audire Battum ipſum, cum Mercurio de bobus percontanti, Sub illis Montibus, inquit, erant, & erant in montibus illis. Voce denique ipſa, & oratione frui. Vtimur voce, vtimur oratione, non fruimur, niſi ſi in alio aliquo nos ea delectet. Tam multis ex aduerſo miſerijs oppreſſa hominis natura, pro, Ex altera parte. Pharmacorum genera multa, pro, Remediorum. Siquis tibi in morte ſenſus eſt: Jnepte, cur uideris de ea re dubitare, quam tamen ipſe tamquam certam probas? Sed ut hoc mittamus, In morte dictum eſt, pro, Poſt mortem. Sic in decima, Vigere animum in morte. Apud Iſocratem in Euagora eſt, εἴ τις ἐστιν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσι περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων: non autem τοῖς τελευτῶσι. Non ne In morte, ſignificat, In moriendo? At illa erat iam mortua.

Jn quincta; Mortem eſſe bonorum miniſtram, pro ea, quæ dat, aut affert bona. Cum Xerſes exercitus ſui copias pene innumerabiles collacrymatus eſſet, pro, collacrymaſſet. Lacrymor deponens etiam apud Ciceronem inuenitur. Collacrymor apud neminem aliū unquam legi. Ne mortis ſuauitatem, quanta eſt, omni ex parte deguſtaremus, ſi deguſtare eſt leuiter guſtare, et attingere, quomodo ex omni parte? ſi ex omni parte, id eſt, penitus, omnino, plane, quomodo leuiter? Delectamur diſcentes, angimur ignorantes pro, diſcendo, & ignorando, quod naturam habet ablatiui. id quidem reprehendere non audeo: ſed helleniſmum olere exiſtimo, ut χαίρω ἐπαινούμενος, ἄχθομαι κακῶς ἀκούων. & ſimilia. Hac luce vtimur, pro, fruimur.

In ſexta: Pati mutationem, pro, Immutari. Pati mala, pro, Incidere in mala. & in decima; Sterilitatem paſſa eſſe, pro eo, quod eſt, aliquando fructum non tuliſſe. At pati malum apud Ciceronem uidetur eſſe, non quocunque modo incidere in malum, ſed vel bene ferre, uel contra. In eadem ſexta parte; Fœmineam mollitiem exuere. & in ſeptima; In fœmineis animis. At Cicero tali uoce nunquam uſus eſt, quamuis auctor ad Herennium ſcripſerit, Fœmineum plangorem: Summa eſt ratio, & ſapientia, humanæ neceſſitati imperare. Cur igitur ſi Cicero es, in epiſtolis dicis, Tempori ſeruire, id eſt, neceſſitati parere, ſemper ſapientis eſt habitum? Non'ne inter ſe contraria ſunt parere, & imperare? At quis vnquam neceſſitati imperauit? Horatius adamantinos eam dicit clauos figere. Idem alicubi ſæuam, Euripides στεῤῥάν, *Liuius ingens telum appellat, apud quem eſt & illud, Pareatur neceſſitati, quam ne dij quidem ſuperant. Extat ſenarius apud Græcos, quo neceſſitatis vis oſtenditur.*

ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πολλὰ ποιοῦμεν κακά. *& alius,*
ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πάντα δουλοῦται ταχύ. *&*
Δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Quod quidem adeo uerum eſt, ut etiam Plato de legibus ſcribat τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. *& ibidem:* οὐδὲ θεὸς ἀνάγκῃ μήποτε φανῇ μαχόμενος. *& in conuiuio,* πολλὰ δὲ καὶ δεινὰ τοῖς θεοῖς ἐγένετο διὰ τὴν τῆς ἀνάγκης βασιλείαν. *Non puto Ciceronem tantopere diſſenſiſſe à Platone, & à ſe ipſo etiam diſcrepaſſe.*

In ſeptima; Neque filij morte nuntiata, pro, Ne filij quidem morte. In primo meo indicio putaueram tria in primis fuiſſe Typographi errata, Trabeaſpas, pro, Prexaſpes, qui commemoratur ab Herodoto illo, ſæpius in hoc opuſculo citato, quàm prope dixerim in omnibus Ciceronis operibus. Præterea Miſereatur, pro, Miſeretur. & Iuuarint, pro, Iuuerint. Sigonius agnouit tantum primum errorem. at in hac reliquit parte; Tantumque poteſt impietatis odium, vt tyrannum extinctum, ac ſæuiſſime excruciatum nemo miſereatur.

miſereatur. & in octaua; Qui Remp. ſuo labore, ſuoq; ſanguine, auxerint, iuuarint, ſeruarint. Quid ergo? ſi non ſunt errores Typographi, poteſt'ne ita Latine dici? Num credamus filij mortē honeſtā, ac pro patria ſuſceptam tali patri futuram fuiſſe iucundiſſimam? et in octaua; Num ei multo melius eueniſſet? Pro, Non'ne credamus? Non'ne eueniſſet? At Dictio Num in his locis eſt præpoſita interrogationi exigenti affirmationem: & tamen videtur præponi debere interrogationi exigenti negationem: ſic enim inter ſe diſtinguuntur, Num, & Non'ne, vt, Non'ne credamus? ſine dubio. Num credamus? Minime vero. Eos ſuperioribus Grecis comparare, pro, antiquis, & priſcis. At ſuperius videtur ſignificare ab ętate noſtra non nimis remotum, aut etiam proximum. Vt nullum pene doloris paullo acrius indicium ediderit, pro, acrioris. Concionem de rebus à ſe geſtis ad popu'um habuit. An vero poterat haberi in ſenatu? Quis unquam addidit illud, Ad populum? cum ipſum concionem habere ſit orationem habere ad populum, ſeu ad multitudinem, vt Gellius lib. 13. c. 15. declarat ad hunc modum; Cum populo agere eſt, rogare quid populum, quod ſuffragijs ſuis aut iubeat, aut vetet. Concionem autem habere eſt verba facere ad populum ſine vlla rogatione. Nec me mouet illud Suetonij; In concione populi, cum vellet ipſe fortaſſe diſtinguere populum a militibus: præterquàm quòd, quid ſit Suetonius ad Ciceronem, non ignoratur. Paullo poſt; Horrida tempeſtate, quod eſt valde Horatianum, Horrida tempeſtas cœlum contraxit. & In congreſſu hoſtium duriuſcule, pro, In pugna aduerſus hoſtes. Quorum ſinguli, pro, Qui ſinguli, vel Quorum vnuſquiſque.

In octaua; veritas eluceſcit, pro, elucet. Eluceſcere autem eſt Di. Hieronymi, non Ciceronis.

In nona; Quoties moleſte aliquid experiantur, tum mortem exoptent. & in decima; Quoties alium hominem quamuis alienum premi calamitate, atque ærumna videat, crucietur animo. Quoties pro Quando, de quo ſic Valla; Cicero fere nunquam vtitur Quoties pro Quando, niſi addat Toties. Præterea in nona: Res

com-

communicat cum omnibus hominibus, pro, communis eſt omnibus. Gratulari dijs immortalibus de aduerſis. Si gratulari, pro, gratias agere, quis ita vſus eſt? ſi in ſua propria ſignificatione, quis vnquam cuiquam gratulatur de aduerſis? & quomodo ea cadunt in deos? Quibus maxime rebus egere ſæpe homines ſolemus, fortitudo, & prudentia, hæ ita in muliere abundabant. Si ſpectetur verbum Egere, dicendum eſſet, Fortitudine, & prudentia: ſi verbum Abundabant, videtur abundare dictio, Hæ. Præterquàm quòd ponuntur homines pro viris. Nam homines ſignificant quidem tum viros, tum mulieres: ſed cum facienda eſt diſtinctio à mulieribus, nominantur viri, non homines; vt, qui ita ſcripſit, linguam, qua nunc Itali vtuntur, ſecutus eſſe videatur, in qua Huomini ſignificant tantum viros, ſic etiam ſupra in ſexta parte; Niſi turpe videatur homines à mulierculis multo certe imbecillioribus fortitudinis exempla petere. Et in ſecunda; Fœminæ non vt homines, indagare poſſunt, qua maxime ratione medeantur incommodis.

In decima: Eum, qui ſic doleat, vt recreari, confirmarique non poſſit, ne diuinum quidem numen horrere, pro, venerari, & vereri. id mihi videtur minus proprium, & ſuperſtitioſi, vel male conſcij: at hoc in loco accipitur in bonam partem.

In vndecima; Eorum animi tamquàm hominum de dijs immortalibus, humanoque genere optime meritorum, in cælum putentur elati. Quorum alius alio genere virtutis omnes ſummis, & ſingularibus vel in ipſos Deos, vel in homines meritis præſtiterunt. At non homines de Dijs, ſed Dij de hominibus benemerentur, eiſque benefaciunt. Sine prioris naturæ corruptione, pro, interitu. Ima ſummis commutare. Videtur ſumptum ex illo Horatij. Valet ima ſummis mutare. Et ego multo mihi gratiorem multoque iucundiorem congreſſum noſtrum futurum intelligam, quàm inſuauis, & acerbus digreſſus fuit. Cum ſit comparatio inter duo ſubſtantiua, quorum vnumquodque ſuum habeat adiectiuum, comparatio directa vſurpari non videtur, id eſt illa, quæ deſinit in OR, ſed obliqua, id eſt, per Magis, vt Congreſſum multo magis mihi gratum, &

iucundum intelligam, quàm inſuauis, & acerbus digreſſus fuit: ſic per Minus, quàm, vt, Intelligam minus inſuauem, & acerbum digreſſum fuiſſe, quàm mihi gratus, & iucundus congreſſus erit; aut, Non tam, quàm, vt, Non tam inſuauem, & acerbum intelligam digreſſum fuiſſe, quàm mihi erit gratus, & iucundus congreſſus. Illud autem, Inſuauis & acerbus, olere Horatium videtur, apud quem legitur ſat. 3 lib. 1. ſermonum; Habeare inſuauis, acerbus.

Hæc habui, quæ de rebus, & verbis iſtius Conſolationis dicerem, plura ſine dubio additurus (in hac enim materia non tam copia, quàm modus argumentorum quærendus eſt) ſi in his conquieſcere, quamuis multis, illi noluerint; qui priori iudicio meo non contenti, & auctoritate grauiſſimorum quorundam virorum, in primiſque Caroli Sigonij, adducti librum Cicerone indignum tamquam Ciceronis adhuc contra me tantopere fouerunt, mihique tam acriter reclamarunt, quòd Ciceroni iniquus exiſterem; quem tamen audire uideor ſic merito conquerentem, Maximas quidem habeo gratias illis, qui vulnera meis operibus iniuria temporis, & librariorum ignorantia fœdiſſime illata, addendo, detrahendo, mutando ſanare conati ſunt, & varios locos corruptos correxerunt, obſcuros illuſtrarunt, difficiles ita diligenter explicarunt, vt maximum mihi lumen attulerint, & ornamentum. Maiores etiam illis, qui, cum multorum meorum voluminum Romano labente imperio, atque oppreſſa ſæpius impetu barbarorum Italia, iactura facta ſit, pulcherrimas meas reliquias dignitatis, atque honoris expertes, diuerſiſſimis in locis, & quaſi obſcuriſſimis in tenebris diutius iacentes, in vnum redegerunt, & confuſa, ac permiſta, ſi non vere (id enim prorſus efficere nō potuerunt) at ſaltem ingenioſe, vt lucidius, quantum fieri poterat, refulgerent, ordinarunt, meque quodammodo ab inferis excitarunt. Sed, vt libere agam, non magnas illis habere poſſum, nec debeo, qui ea mihi tribuunt, quæ nequaquam ſunt tribuenda, dumque me locupletiorem reddere ſtudent, illarum diuitiarum priuant fama, quibus affluere ſemper exiſtimatus ſum, vt doctiſſime, & ornatiſſime ſcripſerim: qui ardore quidem amoris erga

me ſingularis incenſi ſunt, ſed dum me plus nimio amant, odioſum reddunt, nimioque amore corrupti, faciunt, vt minus doctus, minus ornatus, immo verò etiam, ſi Dijs placet, minus Latinus videar: quem tamen alijs Latinis plerique anteponunt; qui denique amicè ſunt monendi, vt in meis rebus dijudicandis tantopere non conniueant, ſi veri mei amici eſſe velint. Quæ enim amicitia eſt iſta, quæ me prorſus imprudentem, qui contraria, & repugnantia ſcripſerim; prorſus Dialecticæ ignarum, qui abſurdè quædam concluſerint; prorſus veteris hiſtoriæ inſcium, qui non bene memoriam temporum replicauerim, non bene antiquitatis monumenta excuſſerim; inani quadam celebrat imitatione? Quid porrò putidius, quid me ipſo indignius, quòd non ſolùm res, ſed etiam verba mihi parum congruentia attribuunt? O igitur fallaces, & inanes cogitationes meas, qui quotidianis laboribus, atque aſſiduis vigilijs tantum proficere n e poſſe exiſtimauerim, vt immortalem gloriam, quæ a ſapientia, & ab eloquentia manat, mihi compararem, ſi tanta imprudentia, tanta ignoratio, tanta inſcitia, tantæ ſordes, in me poſſunt excogitari. Sed ceſſent, quæſo, eum honorem mihi habere, quem nequaquam mihi expetendum exiſtimo. Contentus ſum ea gloria, quam ſatis amplam ſum conſecutus: modo, ne ipſa minuatur, amicis meis curandum eſt; & non, dum eius amplificatio quæritur, eiuſdem potius diminutio, ac quaſi interitus procurandus. Sic meritò conqueri Cicero videtur. Quamobrem cùm & res ipſæ, & verba in iſto libro de Conſolatione, parum conuenire Ciceronis ſapientiæ, atque eloquentiæ videantur; deſinat tandem Sigonius, Patronus meus, maximum ingenium, & ſingularem induſtriam ſuam in eo exercere, vt ipſum tamquam Ciceronis defendat. Deſinant alij quidam mihi negocium faceſſere, niſi velint non ſolum pertinaciſſimi prædicari, verùm ſibi quoque diem dici violatæ Latinitatis. Deſinant omnes, qui mihi hac ipſa in re aduerſantur, adulterina pro veris protegere; &, quando tot Ciceronis libri iniuria temporum amiſſi nobis à vetuſtate rerum omnium confectrice reſtitui vix, aut ne vix quidem videntur poſ-

ſe, iis, quos habemus; qui ſatis multi ſunt, ſe ipſos, vt debent, conſolentur; nolintque deſiderio voluminum amiſſorum maieſtatem magni Ciceronis ſubiectis, & ſuppoſitis libris diminuere.

FINIS.

Obſecro te, lector, vt vbique in hoc libro legas cauſſam duplici S. Paullum duplici L. reliqua corrigantur, vt infra.

ERRATA.			CORRECTA.
Pagina.	Linea.		
1	vlt.	niſi	niti
3	32	diſcenſionis	diſſenſionis
5	15	his	is
	19	faceſcuut	faceſſunt
9	28	ho hominum	hominum
16	22	Repulſio	Depulſio
17	29	irrritandi	irritandi
18	9	Quod	Quot
22	20	poſteribus	poſterioribus
31	11	Terenæum	Terinæum
	19	ægerrimi	ægerrime
32	16	leniter	leuiter
47	27	reprenſurum	reprehenſurum
50	29	iudicium	indicium
55	8	confeſſionem	confiſionem
58	26	Lelio	Lælio
59	27	repreſentetur	repræſentetur
69	13	hic	hoc
79	19	videatur	videntur
84	5	medicinam	medicinā perpurgantem
	22	putabunt	putabant
87	1	ei	eò

Cetera iudicio tuo permittuntur.

LOCI AVCTORVM IN HIS diſceptationibus citati, aut declarati.

A

Eſchinis in Axiocho.24.56.
Aeſchyli in Prometheo.81.
Aldi Manuccij.67
Anaximenis in Rhet. ad Alexandrum.42.
Apuleij.97.
Ariſtotelis. 46.In Rhet. 17.18. 30.31.36.52.53.54.61.70. 88.90.In Top.17.
Aſconij.57.
Auguſtini.57.93.94.

B

Bibliorum ſacrornm.62,64.
Budæi.64.66.

C

Cariſii.54.
Catulli.64.
Chryſippi.17.21.83.
Ciceronis pro Milone. 9.37.38. 43.44.64.pro Archia 10.73. pro Murena.29.in Piſonē.32. poſt reditum ad Quirites. 43. in prima Catilinaria. 43. pro domo.55.pro Plancio.55.pro Sextio. 55. pro Cluentio.55. In Tuſculanis II.17.19.28. 29.30.31.32.45.49.55.62. 63.64.76.77.78.79.81. 83.85.86.89.93.In epiſtolis familiarib.60.95.103.In epiſtolis ad Att. II.20.38. 40.44.45.66.In libris de oratore.24.35.55.72.100. In oratore ad Brutum.56.57. 59.61.99.In Bruto.71.89. 100.In Rhetoricis.55.De officijs.32.55.58.65.De ſenectute.23.26.27.29.In Lelio.27.39.58.67.68.De finibus.29.32.33.35.45.66. De diuinatione.29.94.De fato.55.De legibus.58.44. In libris de Rep.17.64.85. 92.In fragmentis.55.
Ciceronis ſimulati ī Saluſtiū.65. In Epiſtola ad Octauium.65.
Cælij Rhodigini.96.97.
Cornificij in Rhetoria ad Herennium.42.43.
Columellæ.71.

D

Demetrij Phalerei.72.73.101.

Euripidis.103.

G

Gellij.57.58.100.

H

Herodoti.80.90.91.103.
Hieronymi.43.44.104.
Hippocratis.17.19.20.21.83.
Horatij.58.103.104.106.

I

Iſocratis.102.
Iulij Ceſaris Scaligeri.31.68.

L

Lactantij.38.39.40.41.42.60.
75.76.
Liuij.29.56.58.67.68.103.
Lucretij.56.

M

M. Antonij Mureti.34.35.46.
47.95.
Martialis.57.

N

Nonij.54.57.

O

Ouidij.49.103.

P

Patritij in commentario fragmẽ-
torum.3[illegible].3[illegible].40.43.
Paulli Manutij.6.7.65.66.
Paulli Sacrati in epiſtolis.7.
Petrarchæ.38.
Petri [illegible]tori.48.72.
Pindari.95.[illegible]
Platonis in Timæo.17.19.21.62.
In Apologia.32.33.85.86.
In Phædone.62.63. In Gor-
gia.63. In Alcibiade.63. De
legibus.105. in conuiuio.ibid.
Plauti.56.57.58.100.
Plinij 17.19.21.24.25.29.56.
75.
Plutarchi 17.18.19.20.21.22.
26.89.90.
Priſciani.55.58.60.
Prodici.95.
Propertij.95.

Q

Quinctiliani.3.12.42.43.55.
58.68.69.70.

S

Saluſtij.57.
Senecæ.17.18.19.20.21.22.37.
Seruij.60.
Sidonij.55.
Sigonij in commentario fragmen-
torum.38.39.40.76.
In libris de iure Italiæ.6.
Sophoclis.32.
Suetonij.56.68.69.104.

T

Taciti.56.57.
Terentij.56.58.
Themiſtij.46.
Thucidydis.7.

V

Valerij.29.
Vallæ.64.90.104.
Varronis.56.
Vegetij.57.
Virgilij.38.56.58.60.

X

Xenophontis.95.

INDEX.

A

A Bſurditas. 57.
Acrius pro, acrioris. 104.
Adeo quòd, pro Adeo vt, nō Latinū. 73.
Adipatæ dictionis. 51.
Adiutorium. 55.
Affinis 73. 74. 100. 101.
Agamedes. 87.
Aloyſius Syluaticus. 7.
Amaſis. 91.
Anaxagoras. 46. 88. 89.
Angulum relinqui & Angulum obycere quàm rectè dictum. 101.
Anhelata verba. 55.
Animi confiſio. 55.
Animus humanus poteſt fieri omnia. 46.
Antiſthenis opinio contra communem. 18
Anxitudo. 51.
Arceſilas. 46.
Areopagitarum iudicium. 53.
Aſſeuerantius non agendum. 45. 46.
Atrox differt à miſerabili. 91.
Axiochus nō Platonis, ſed Aeſchinis. 24

B

Bartholomeus Syluaticus. 7.
Battologia. 102.
Beatitas, & Beatitudo. 55.
Bembus. 14.
Benedictus Georgius. 2.
Bene mereri. 105
Beſtiarum, & rerum inanimatarum conſecratio. 98.
Biton, & Cleobis. 87.
Braſidæ periculum. 72.
Breuiloquens. 55.

Caſci. 50. (73.
Caſus mutatio affert amplitudinem. 72.
Chryſippi opinio contra communem. 18.
Cicero maluit cum Platone errare. 3. non repetebat eadem verba. 11. 28. reprehenditur tamquam nō latine loquens. 32. diuerſus in Conſolatione tum ab alys tum à ſe ipſo in alys locis. 41.
Ciceronianæ dictionis maieſtas. 50.
Ciceronis libri quidam amiſſi. 5. verſus quidam immutatus. 32. verba quædam peculiaria. 54.
Cleobis, & Biton. 87.
Cleomenes. 88.
Collacrymor verbum non Ciceronianum. 102.
Collocutio, congreſſus, & complexus poſt mortem. 86.
Communicare. 105.
Compago. 56.
Comparatio directa, & obliqua. 105.
Concionem habere, & cum populo agere. 104.
Condocefacere. 54.
Confectricem. 74.
Conglutinatus vinculo. 101.
Conſitura. 55.
Conſolandi medicina triplex. 78.
Conſolationis ordo ex coniectura Riccoboni. 78. 79. (ibid.
Conſolationis libro quid à Cic. diſputatum,
Conſolationis Ciceronianæ ordo ex coniectura Sigony. 76. 77.
Conſolationem ceteris Ciceronis operibus eſſe qui in. pti præferant. 76.

Ecta,ſexta.9.dicta aut Ciceronis aut Cicerone maioris.2.quæ à nullo recentiorum potuerit fieri 4.reiecta multorum auctoritatibus.89.ſi ficta eſt, eius ſuſpicio fictionis in quos maxime cadat.12.13.octo rationibus reprehenſa.6 prima ratio perpenditur, de principij ſententia.17.ſecunda de vituperatione ſenectutis.23.tertia de locis imitatione expreſſis.27.quarta de fragmentis inſertis.36.quinta de exemplis.43.ſexta de elocutione minus Ciceroniana 54.ſeptima de minus propria.62.octaua de minus latina.64. diuiſa in vndecim partes.79.80.81. prima pars examinatur.81.99.ſecunda.84.99.tertia 84 101.quarta.87.102.quinta 87.102.ſexta.88.103.ſeptima.88.103.octaua,91.104.nona.91.104 decima.92.105. vndecima 92.105.
Corruptio minus recte pro interitu.105.
Cium N.57.58.59.60.61.

D

Debitio.55.
Decij.8 29.
Deguſtare.102.
Democritus.46.
Demoſthenes repetebat eadem verba.11.28.
Deſpondere animum.56.
Detractor.57.
Diloricare.54.
Diodotus Stoicus.89.
Diuerſum aliquibus non ſatis eleganter.101.
Doctio.31.
Doctrina pro docendi actu 31.
Doleo.100.
Duodecimo fœtu, pro, duodecim liberis.

E

Eius an ponendum, pro, Suus.67 68.
Elocutio an ſit de eſſentia Rhetoricæ 51.52.53.54.
Elocutio minus Ciceroniana.54, minus propria.62.minus latina.64.minus congruens Ciceroni.101.
Eluceſcit, pro, Elucet.104.
Eluuio.54.
Empedocles.46.
Epimenides Cres.36.
Epiſtolæ ad Att. & aliquot ad Brutum quando inuentæ 16.
Error quando honeſtus 3.
Eſſentia.51.
Euitari, pro, Auferri.31.32.
Ex aduerſo minus recte, pro Ex altera parte.102.
Exantlare.54.
Excandeſcentia.54.
Excuſatio ſcriptorum.23.24.

F

Fabella vox nitidior, quàm fabula.30.
Fatale viuendi ſpatium.19.
Fatis concedere 101.
Fides duplex 52.
Fides ſola artificioſa.52.
Filium perdere, pro amittere.74.
Flacciloquentia.54.
Fœminarum miſeria 14.
Fœmineus, Fœminea, Fœmineum.103.
Fortunare.54
Fragmenta inſerta.36.
Franciſcus Vianellus.2.5.6.
Frui, & Vti.102.

G

Gaudium quid.89.
Gellij locus conſideratus, & emendatus.100.
Gellij auctoritati quantum tribuendum.ibidem.
Gladiatores.37.38.
Gorgiæ opinio contra communem 18.
Gracchus mortuus pro patria.2.

Gratu-

*Gratulari.*105.
Grunnitus. 56.
Guilielmus Sirletus, Cardinalis. 8. 12.

H

*Helleniſmus.*102.
Heracliti opinio contra communem. 18.
*Hercules.*92.95.96.97.
Heſiodus. 86.
*Hieronymus Mercurialis.*1. 6. 16.
Hiſtoria quandoque mendoſa apud Ciceronem. 29.30.
*Hoc muneris, pro Hoc munus.*30.
*Homines minus recte diſtinguuntur a mulieribus.*105.
Homines Deorum honore conſecrati ad imitandam virtutem. 97.
Hominis miſeriæ. 24.25.
*Homo naturaliter ſciētiam deſiderat.*46.
Homo pro corpore. 64.
Homo triplex. 63
*Horrere minus recte, pro, venerari, & vereri.*105.
Horrida tempeſtas. 104.
Humanæ naturæ imbecillitas. 4.
Humanus. 102.

I

*Iacobus Sadoletus Cardinalis.*7.8.
Iambus. 31.
*Iacobus Zabarella.*69.
ἰᾶσϑαι. 20.
Ignitus. 55.
Imperitia. 57.
*Immerentes.*56.
Imitationis ratio. 10.
Indecentius, & indecens. 57.
re debeant. 68.
Inſulſitas 54.
Ioannes Corarius 2.
Ioannes Crato. 12.
*Io. Franciſcus Muſaptus.*70.
*Ioannes Michaël.*7.15.
Ioannes Sambucus. 12.
Ioannis Cratonis litteræ. 6.
*Ioannis Sambuci litteræ.*7. 8.
*Io. Sarius Zamoſcius.*6.
Iulius Proculus. 92.
Iuuarint, pro, Iuuerint non recte dici. 103.

L

*Lacedæmones.*57.
*Lacrymas non effundere ſignum maioris doloris.*90.
Lacrymo, & lacrymor. 102.
Lætabundus 57.
*Lætitia quid.*89
Latinitatis optimi auctores 50.
Leonis pellis in Herule quid 97.
Libenter abhorrere an congruenter dictum. 102.
Liberi hominis eſt in commune conſulere. 5.
*Libri incerti auctoritas tribus potiſſimū rebus confirmatur.*75.
*Linguæ latinæ ratio.*49.
Litterati quandoque defeſſi. 4.
*Litterarum ſtudia diligentia conſtant.*4.
*Liuij hiſtoriæ 16 eloquentia.*70.
*Liuio ob iecta Patauinitas.*68.69. *et verboſitas* 69.
Liuius vtitur quandoque vocibus peregri

Lynceus ita nemo eſt, quin quandoque offendat. 4.

M

Magniloquentia. 54.
Magni non recte, pro, Magno 100.
M. Antonius Muretus. 8. 12. 14.
Marmora multa barbariſſima 68.
Manutius, & Mannuccius. 68.
Materiatus. 55.
Medicinæ partes. 20.
Meliſſi opinio contra communem. 18.
Menſurus pro Menſtruus. 55.
Metellus. 91.
Mida. 30.
Miniſtra minus Ciceroniane pro ea, quæ dat. 102.
Minus. 64.
Minus his ſexcentis annis, pro, Intra hos ſexcentos annos 93.
Miſerabile differt ab atroci 91.
Miſereri tyrannum, non recte dici. 103
Morbis recentibus an adhibenda medicina. 17. 20.
Mors quid. 63.
Mulieroſitas. 54.
Mulionicus 55.
Muſæus. 86.

N

Naugerius 14.
Naturale deſiderium haud ſuperuacaneum. 46.
Neceſſitati imperare. 103.
Ne, pro, quod non 74.
Neque, pro, Ne quidē nō ſatis recte. 103
Nobilium hominum mos. 14.
Num, & Non'ne 104.

O

Obduruiſſe, & occaluiſſe. 8.
Obſtringere nobis mortem argumentis minus Ciceroniane dictum 102.
Omphale ſeruiuit Herculeſ. 95. 96.
Opprobrium. 55.
Ordo Conſolationis. 36. 37 76. 77. 79.
Ordo temporum quando ſeruandus, & nō ſeruandus. 43. 44.
Orpheus 86.
Oſor. 57.
Oſtiatim. 54.

P

Paean prior. 30. 31.
Parmenidis opinio contra communem. 18.
Patauinitatem redolere quid ſignificet. 68. 69.
Paterculi hiſtoriæ. 16.
Pati. 103.
Pelliti patres. 95.
Pericles perturbatus morte Parali filij. 89. 90.
Petrarchæ locus. 38.
Petrus Victorius. 9. 12. 14.
φαρμακεύειν. 20.
Pharmaceutica prohibetur initio morborum. 21.
Pharmacorum, minus Ciceroniane, pro, Remediorum. 102.
Pœnitendum 35. 68.
Poëtæ antiquiſſimi è doctis. 93.
Pompeius. 66.
Populabundus 57.
Prexaſpes. 90.
Principalis 55.
Probabile quid. 17. an indigeat quandoque ratione. 18.
Purpuraſcere. 54.
Protagoræ opinio contra communem. 18.
Protagoras. cauſſam inferiorem faciebat ſuperiorem 35.
Puteſcere. 54.

Q

Quirinus. 92.
Quoties. 104.
Quotidiano. 55.
Quum. 59.

Rarin-

R

Rarenter. 54.
Reapſe. 54.
Rectio. 3.
Repentino 54.
Repetitio earundem rerum. 22. 27. 28.
Repueraſcere. 54.
Rerum inanimatarum, & beſtiarum conſecratio. 98.
Rhetorica ad Alexandrum cuius ſit. 42.
Rhetorica ad Herennium cuius ſit. 42.
Rhetorica vnde conflata. 52. *duobus modis conſideratur.* 52. 54 *habet tres partes.* 52.
Riccobonio euenit contrarium, quam Sigonio de Conſolatione. 15.
Romani quando litteris, ac doctrinis exculti. 93.
Romuli Augaratus paſtoralis. 94.
Romuli conſecratio. 92. 93. 94.
Romulus paſtoribus præfuit. 94.

S

Salutariter. 54.
Sanctitudo. 55.
Senectus accuſatur, & defenditur. 25. 26. 27.
Scipio Africanus. 94.
Scipiones cadentes pro patria. 28. 29.
Scipionis Africani mors. 87.
Scriptorum diſtinctio. 49.
Sileni fabella. 30.
Similiter deſinentia. 32.
Siue, ſin, an ſit Latinum. 33.
Socrates. 46. 50.
Somnus quandoque obrepit. 4.
Sorto Suetonii. 6.
Stirpitus. 54.
Stomachoſe. 54.
Suauiloquens. 54.
Suetonius qualis. 71. 104.
Superbiloquentia. 54.
Superius. 1. 4.

T

Tam cum ſuperlatiuo. 100.
Theagenes. 83.
Theophraſtus. 55. 69.
[illegible] 20.
Temporis futuri poſt mortem cura an hominis propria. 84. 85.
Tempus ſumendum in doloribus. 81.
Trophonius. 87.

V

Vagitus. 56.
Varietas orationis. 72.
Vateſcere. 54.
Verba priora quandoque deſeruntur 33.
Verborum duo genera. 69.
Veritas omnibus rebus præferenda. 3.
Veritatem attingere difficile. 46.
Veteraſcere. 54.
Vexatus, pro eo, qui vexatur non recte. 100.
Vicina aſſumuntur. 70.
Videtur verbum quam conſtructionem habeat. 99.
Vitabundus. 57.
Vita hominibus vtrum fugienda, an appetenda. 88.
Volutabundus. 57.
Vſquam pro Quoquam. 90.
Vti, & frui. 102.

REGISTRVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P.

Omnes ſunt duerniones, præter O, qui eſt ſemifolium.

VICETIAE.

Apud Perinum Bibliopolam, & Georgium Græcum, Socios.

M. D. LXXXIIII.